

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Diplomová práce

2021

Bc. Anna Musilová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Kritický ohlas tvorby českých autorek k tematice druhé světové války v 21. století

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Anna Musilová

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. 7. 2021

Anna Musilová

Bibliografický záznam

MUSILOVÁ, Anna. *Kritický ohlas tvorby českých autorek k tematice druhé světové války v 21. století*. Praha, 2021. 99 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Rozsah práce: 155 442 znaků včetně mezer

Abstrakt

Magisterská diplomová práce *Kritický ohlas tvorby českých autorek k tematice druhé světové války v 21. století* analyzuje kritiky a recenze děl vybraných tří českých autorek, které se věnují tematice druhé světové války z různých úhlů pohledu – Kateřiny Tučkové, Aleny Mornštajnové a Květy Legátové. Cílem práce je zjistit, jak díla hodnotí literární kritici a recenzenti v českých médiích. Analyzovány byly kritické texty z kulturních a literárních časopisů a portálů (*Tvar, Host, A2, Literární noviny, iLiteratura.cz*) a tisku s obecným zaměřením, deníků a týdeníků (*Lidové noviny, Mladá fronta DNES, Novinky.cz, Týden*) a *Českého rozhlasu*. Teoretická část práce vymezuje pojem literární kritika, představuje biografii autorek se zaměřením na jejich literární tvorbu a historii pro tuto práci stěžejních kulturních periodik. Také zasazuje do kulturně-historického kontextu postavení současných českých autorek v literatuře. Praktická část interpretuje jednotlivá díla a posléze se věnuje analýze jejich kritických ohlasů. Analyzovány nejsou jen názory a závěry literárních kritiků a recenzentů, ale také úroveň textů a schopnost komplexního přístupu k literárnímu dílu. Součástí práce jsou rovněž rozhovory s Kateřinou Tučkovou a Alenou Mornštajnovou, kde odpovídají mimo jiné na otázky ohledně kritiky svých románů.

Abstract

The diploma thesis *Critical acclaim of Czech female writers' topical work on the Second World War* analyses book reviews of three chosen novels devoted to the theme of the Second World War, by Kateřina Tučková, Alena Mornštajnová and Květa Legátová. The aim of the thesis is to document how the works have been received by Czech literary critics and reviewers. The analysis examines texts from literary magazines (*Tvar, Host, A2, Literární noviny, iLiteratura.cz*), general press (*Lidové noviny, Mladá fronta DNES, Novinky.cz, Týden*) and *Czech Radio*. The theoretical part defines literary criticism, and summarizes the biographies of chosen writers and the history of some of the important literary magazines that are analyzed in the thesis. In the theoretical part, I also put the role of female contemporary writers into perspective of their cultural and historical context. The following practical part is focused on interpreting novels and analyzing and evaluating

critical response. The analysis not only examines the opinions and conclusions of reviewers, but also the quality of the authors' reflections, and the professionalism and complexity of their approach to the novels. The thesis also includes interviews with Kateřina Tučková and Alena Mornštajnová, in which the writers are questioned about their attitude to literary criticism and reviewers.

Klíčová slova

Kateřina Tučková, Alena Mornštajnová, Květa Legátová, druhá světová válka, Vyhnání Gerty Schnirch, Hana, Jozova Hanule, literární kritika, román, recenze

Keywords

Kateřina Tučková, Alena Mornštajnová, Květa Legátová, Second World War, Vyhnání Gerty Schnirch, Hana, Jozova Hanule, Literary Criticism, Novel, Review

Title

Critical acclaim of Czech female writers' topical work on Second World War

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především své vedoucí práce PhDr. Janě Čeňkové, Ph.D., která mi v průběhu psaní poskytovala cenné rady a potřebnou zpětnou vazbu. Velice si vážím času a energie, které jste mně a vzniku této práce věnovala. Děkuji také spisovatelkám Kateřině Tučkové a Aleně Mornštajnové za poskytnutí rozhovorů. Děkuji Nicole Škorpilové za korekturu práce.

Obsah

Úvod.....	2
1 Postavení současných českých autorek v literatuře a mediální obraz jejich tvorby.....	4
2 Tematika druhé světové války a nacismu v krásné literatuře 21. století.....	10
3 K biografii autorek.....	14
3.1. Kateřina Tučková	14
3.2. Alena Mornštajnová	17
3.3. Květa Legátová	19
4 Definice literární kritiky a sledovaná periodika.....	24
4.1. Literární kritika	24
4.2. Literární periodika.....	28
4.2.1. Host.....	29
4.2.2. Literární noviny	30
4.2.3. A2	32
4.2.4. Tvar.....	33
4.2.5. iLiteratura.cz	34
5 Kvalitativní analýza kritických ohlasů literárních děl	36
5.1. Analýza románu <i>Vyhnání Gerty Schnirch</i>	37
5.1.1. Kritické ohlasy románu <i>Vyhnání Gerty Schnirch</i>	42
5.2. Analýza románu <i>Hana</i>	46
5.2.1. Kritické ohlasy románu <i>Hana</i>	50
5.3. Analýza novely <i>Jozova Hanule</i>	56
5.3.1. Kritické ohlasy novely <i>Jozova Hanule</i>	60
Závěr.....	65
Summary	69
Použitá literatura.....	73
Seznam příloh.....	81
Přílohy	82
Příloha č. 1: Fotografie spisovatelky Kateřiny Tučkové	82
Příloha č. 2: Obálka románu <i>Vyhnání Gerty Schnirch</i>	83
Příloha č. 3: Fotografie spisovatelky Aleny Mornštajnové	84
Příloha č. 4: Obálka románu <i>Hana</i>	85
Příloha č. 5: Fotografie spisovatelky Květy Legátové.....	86
Příloha č. 6: Obálka novely <i>Jozova Hanule</i>	87
Příloha č. 7: Rozhovor s Kateřinou Tučkovou	88
Příloha č. 8: Rozhovor s Alenou Mornštajnovou	94

Úvod

Práce s názvem *Kritický ohlas tvorby českých autorek k tematice druhé světové války v 21. století* se věnuje reflexím tří děl významných autorek publikovaných po roce 2000 – *Vyhnání Gerty Schnirch* (2009) Kateřiny Tučkové, *Haně* (2017) Aleny Mornštajnové a *Jozově Hanuli* (2002) Květy Legátové. Tyto autorky a díla jsem zvolila ze dvou důvodů. Autorky jsou zástupkyněmi tří různých generací a jmenovaná díla publikovaly v odlišných fázích svého života i kariéry – biografie autorek je předmětem teoretického základu práce z důvodu lepšího pochopení kontextu vzniku díla. Druhým důvodem je tematická různorodost děl. *Vyhnání Gerty Schnirch* se dotýká odsunu Němců po skončení druhé světové války, podstatnou součástí *Hany* je téma židovské komunity a holokaustu a *Jozova Hanule* tematizuje osvobození Rudou armádou a odbojovou činnost.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zaměřuje na představení českých autorek v kontextu současné literatury a jejího vývoje po přelomu milénia, jakožto i na mediální obraz tvorby autorek. S tím souvisí i stále častěji skloňované sousloví „ženské psaní“, které jsem vymezila na základě odborných textů (vývoj literatury psané ženami v pojetí Elaine Showalterové), textů literárních kritiků a publicistů.

Součástí teoretické části je i přehled významných současných děl s tematikou druhé světové války, nejen českých, ale i zahraničních, neboť díky němu si lze lépe představit podobu látky v současné literatuře jako celku či sledovat poměr některých subtémat (např. téma holokaustu) a vnímat prezentované romány v širších souvislostech přesahujících původní českou tvorbu.

Závěr teoretické části je věnován literární kritice, představení kulturních a literárních periodik a stručnému úvodu do metodologie práce včetně stanovení výzkumných otázek. Nastiňuji definici i vývoj literární kritiky obecně i v rámci naší historie, různé myšlenkové směry, které ji ovlivnily, jakožto i stěžejní osobnosti v čele s významným kanadským literárním vědcem Northropem Fryem a českým literárním vědcem Václavem Černým. Z tohoto teoretického základu posléze vycházím při analýze jednotlivých kritik a recenzí, jejich interpretaci a komparaci.

V praktické části se věnuji interpretaci základních pramenů, tedy románů *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Hana* a novely *Jozova Hanule*. Představuji jejich témata, základní dějovou linii, charakteristiku postav a vztahy mezi nimi, kompoziční techniky, hodnotový rámec díla a užitý jazyk, jež ilustruji pomocí výňatků z děl. Následuje analýza samotných ohlasů, které jsem čerpala především z databáze *Newton Media* nebo z digitálního archivu Ústavu pro českou literaturu, v případě *iLiteratury* či *Novinek.cz* přímo ze stránek časopisu či internetového deníku. Zahrnuté jsou stejnou měrou kritiky z kulturních a literárních periodik (*Host*, *A2*, *Tvar*, *Literární noviny*) i recenze z denního tisku (*Lidové noviny*, *Mladá fronta DNES*, *Týden*), analyzuji také recenzi ze stanice *Český rozhlas Vltava*.

Součástí této práce jsou rozhovory s autorkami Alenou Mornštajnovou a Kateřinou Tučkovou, které upřesňují kontext vzniku děl, autorský záměr a vzhledem k tématu práce představují i pohled spisovatelek na kritické reflexe jejich románů.

1 Postavení současných českých autorek v literatuře a mediální obraz jejich tvorby

V následující kapitole se budu věnovat postavení současných českých spisovatelek nejen na českém nakladatelském a knihkupeckém trhu, ale i ve společnosti jako takové, kterou jejich tvorba reflektuje a zároveň na ni a priori působí. Ovlivňuje status autorek, a tedy rovněž mediální obraz jejich děl. Ve stručnosti nastíním počátky ženského psaní v celosvětovém literárně-historickém měřítku, jak se postavení autorek i nahlížení na ně formovalo v průběhu dějin a jaký vliv měly zmíněné faktory na tvorbu jako takovou. Blíže se zaměřím na tuzemský vývoj na přelomu milénia a postavení českých spisovatelek současnosti.

Nejprve je nutné ve stručnosti nastínit kontext české literatury po roce 2000, jelikož v posledních dekadách došlo k několika výrazným změnám. Jednak k velkému nárůstu literárních děl na trhu způsobeného snadnější distribucí knih (například díky rozvoji internetu a prodeji e-knih, většímu počtu knihkupectví) i jednoduššími výrobními procesy, jednak se literatura z apolitické opět stala literaturou, která pozvolna začlenila postoje a názory spisovatelů a společnosti. Zvýšení počtu titulů na jedné straně vedlo k většímu výběru, na straně druhé ale také k rychlému „zastarávání“ novinek a logicky větší konkurenci mezi novými jmény české literatury.¹

Prózy nového milénia nejsou různorodé jenom hodnotově, ale také žánrově a tematicky. Vyjma „autorů střední generace“, kteří tvoří početnou a rozmanitou skupinu, se do centra pozornosti začala dostávat i mladší a nejmladší generace autorů, stále častěji autorek, s texty s tématy „intimních mezilidských vztahů, citových problémů a hledání sebe sama ve světě neukotveném v konkrétních časových souřadnicích (Petra Soukupová, Natálie Kocábová, Jana Šrámková a další).“²

Kromě textů tematizujících vztahy přátelské, rodinné a milostné se stala díky větší

¹ PIORECKÝ, Karel. *Mezi rozpínavostí a marginalitou*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 13–16.

² FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, str. 342.

možnosti cestování trendem próza odehrávající se v zahraničí, často v exotických destinacích (Markéta Pilátová, Petra Hůlová, Jaroslav Rudiš) a také návrat k období čtyřicátých až osmdesátých let minulého století. „Spisovatele přitahovala zejména traumatická poválečná doba, již ve svých dílech mohli naplnit napínavým dějem a výraznými postavami – tragickými hrdiny i morálně odpudivými karikaturami lidství. Charakteristickými náměty se staly zvláště křivdy během osvobození a odsunu Němců a komunistická perzekuce v padesátých letech. Léta normalizace se pak jevila spíše jako intimnější, často tragikomicky laděný prostor dětství a mládí.“³

Řada autorů se v tvorbě věnovala a věnuje porevolučnímu vývoji a změnám společnosti v devadesátých letech, novému životnímu stylu a nastupujícím politickým elitám (Eva Kantůrková, Ivan Klíma nebo v intimnějším pojetí společenské prózy Jiří Hájíček).⁴

V rozvoji pokračovala i tvorba ovlivněná postmodernou, kterou charakterizuje „důraz na vypravěče a samotný akt vyprávění, žánrová a stylová různorodost v rámci jednoho textu, bizarní a fantaskní motivy i postavy a rozbujelá imaginace a kompozice leckdy až destruující tradiční příběh (...).“⁵ Jako zástupce autorů, kteří se svými díly k tomuto konceptu hlásí, jmenujme například Jiřího Kratochvila, Danielu Hodrovou, Miloše Urbana nebo Jáchyma Topola.

Velká část krásné literatury se však zároveň proměnila v komerční „zboží“, které mělo být určené hlavně k pobavení čtenáře. To vedlo „k diskuzím o její nové společenské funkci, postavení, ale také k hledání aktuálního a atraktivního námětu soudobé prózy.“⁶

Odpověď na otázku, o čem tedy píše české spisovatelky, kterou si v eseji pokládá kulturní antropoložka Jarmila Flaková, je z výše uvedeného souhrnu zřejmá, protože jmenovaná témata a žánry nelze vymezit a ohraničit genderem. Flaková to ve své eseji potvrzuje slovy: „Česká moderní spisovatelka píše o českých dějinách a osudech těch, které psychicky poznamenaly. Zajímá se o daleké země odlišných kultur a píše o jejich obyvatelích, jako by to byli naši sousedé. Česká moderní spisovatelka píše o lásce ženy k

³ FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 343–344.

⁴ Tamtéž, s. 350–351.

⁵ Tamtéž, s. 343–344.

⁶ Tamtéž, s. 342.

muži a o lásce ženy k ženám. Odkrývá pro mnohé stále ještě citlivé téma sexuality a sexuální orientace. Česká moderní spisovatelka nezná slovo tabu. Libuje si v kontroverzi, ale nepůsobí účelově. Zná svoji cenu. Má ráda otevřenost a doluje ji až z morku kostí. Vdechuje svým dílům uvěřitelné pocity protagonistů, mistrně ale ovládá také práci s dějem. Česká moderní spisovatelka tahá jako z klobouku dosud neviditelná (nebo raději neviděná) témata (...).“⁷

Právě literárně-historické analýze děl psaných ženami se jako jedna z prvních věnovala kritička Elaine Showalterová. Showalterová představila pojem gynokritika, která se zaměřuje na interpretaci a studium děl spisovatelek. Podle Showalterové je třeba oprostít se od konceptů mužské literární historie a zaměřit se na svět svébytné ženské kultury.

„Ženskou literaturu“ rozdělila Showalterová na tři fáze (autorka se zaměřila převážně na anglosaskou literaturu, nicméně podobné tendence vývoje v dílech psaných ženami můžeme spatřovat i v dalších národních literaturách).⁸

První fáze, femininní, je ohraničená lety 1840–1880, kdy ženy napodobovaly tvorbu mužů a též často využívaly mužský pseudonym, například Mary Ann Evans je jakožto autorka známá pod jménem George Eliot. Následuje období feministické (1880–1920), rovněž nazývané obdobím protestu, kdy se v textech spisovatelek objevoval právě nesouhlas s ženským údělem. Poslední fázi, přicházející se získáním volebního práva žen, nazvala Showalterová „ženskou fází“. Ta je příznačná touhou vyjádřit ženskou zkušenost a ohraničená ženským emancipačním hnutím v druhé polovině 20. století.⁹ Tuto fázi v devadesátých letech a na přelomu milénia u nás ztělesňovaly například spisovatelky Zuzana Brabcová nebo Daniela Hodrová.¹⁰

Existuje řada publikací a článků, které se i dnes do velké míry zabývají „ženským psaním“ a pokouší se o jeho definici, ohraničení toho, co dnes vymezuje literaturu psanou autorkami. V Česku se „ženskému psaní“ v kontextu genderu věnuje například Jan

⁷ FLAKOVÁ, Jarmila. Česká moderní literatura psaná ženami. *České literární centrum* [online]. 2016 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-moderni-literatura-psana-zenami/>

⁸ MACURA, Vladimír, ed. a JEDLIČKOVÁ, Alice, ed. *Průvodce po světové literární teorii 20. století*. Brno: Host, 2012. 839 s.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ HRUŠKA, Petr, ed. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008.

Matonoha z Ústavu pro českou literaturu, který ve své disertační práci *Psaní vně logocentrismu* zmiňuje, že „prominentním tématem ‚ženského psaní‘ je právě nejednoznačnost, nepřímocíarost, obtížnost, ba místy i nemožnost vykročit z mezí a kategorií (falocentrického) diskurzu a zachytit, zpřítomnit a artikulovat prožitek své zkušenosti a vlastního Já.“¹¹

Z Matonohových textů vychází ve své eseji pro měsíčník pro světovou literaturu *Plav* Eva Marková, která ženské psaní vnímá jako „proměnlivé, měňavé, těžko popsatelné“ a dodává, že „takový způsob psaní má samozřejmě dopad i na literárněkritické hodnocení těchto textů: mohou pak působit jako nedotažené, nezdařilé črty či fragmenty, které jen ohlašují příchod vlastního slovesného díla.“ Texty psané autorkami proto podle ní vyžadují proaktivního čtenáře, který se nenechá odradit například patosem, specifickými konstrukcemi nebo zdánlivou nekoherencí.¹²

Kritička Eva Klíčová v eseji zveřejněné v časopise *Heroine* zmiňuje, že k vyloučení spisovatelek z literatury existuje mnoho nástrojů, jedním z nich mohou být zakořeněné stereotypy, že „ženské coby hysterky od přírody sepisují hlavně svoje citové výlevy, konstruují kuchyňské zápletky, nakonec je to ale stejně jen nějaká červená knihovna, večery pod lampou, další variace na story o služtičce, která otěhotní s mladým továrníkem.“¹³

Podle Klíčové se však ve vztahu ke spisovatelkám a jejich tvorbě stále hlídá nejen to, jestli knihy psané ženami nejsou „jen“ červenou knihovnou, ale někteří kritici se zaměřují i na to, zda nejsou literární hodnoty textu přebité okatou feministickou agendou. Jako vzor dobrého začlenění poslání feminismu, tedy rovnosti muže a ženy, do literatury, i zpracování feministických témat na rovinu, uvádí zahraniční díla; Kazua Ishigura, Michela Fabera, Margaret Atwoodovou. Česká literatura se naopak podle ní utápí ve stereotypu a spisovatelky s tématem nepracují napřímo, nýbrž jej komunikují skrze vztahové problémy v rodině i jinde, individuální smutek a křivdy. „Přesto lze doufat, že až budou všechny ty

¹¹ MATONOHA, Jan. *Psaní vně logocentrismu: (diskurz, gender, text)*. Praha: Academia, 2009, 301 s.

¹² MARKOVÁ, Eva. „Ženské“ psaní žije! *Plav: Měsíčník pro světovou literaturu*. [online]. 1. 5. 2018 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.svetovka.cz/2018/05/05-2018-esej/>

¹³ KLÍČOVÁ, Eva. Zapomeňte na Boženu! Spisovatelky a feminismus v české literatuře. *Heroine*. [online]. 9. 5. 2019 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/kultura/797-zapomente-na-bozenu!-spisovatelky-a-feminismus-v-ceske-literature>

ženské křivdy a smutky tvořit opravdu obří hromadu textů, třeba někoho napadne, že to není o jednotlivých hrdinkách, ale o všech ženách.“¹⁴

Publicista Radim Kopáč ve svém článku v *Deníku N* zmiňuje, že se zastoupení žen v české literatuře proměnilo k lepšímu. „Zatímco z devadesátých let minulého století vyčnívají jako milníky romány Jáchyma Topola (*Sestra*) nebo Jiřího Kratochvíla (*Uprostřed noci zpěv*), po roce 2000 jdou ke slovu čím dál častěji spisovatelky. Sbírají jednu cenu za druhou; třeba Bianca Bellová poslední Cenu Evropské unie za literaturu, Radka Denemarková rovnou čtyřikrát prestižní Magnesii Literu anebo Anna Cima loňskou Cenu Jiřího Ortena.“¹⁵

Podle Kopáče, který článek založil mimo jiné i na rozhovorech se zahraničními nakladateli, kteří autorská práva k dílům českých spisovatelek hojně nakupují, prodávají tuzemské spisovatelky až statisícové náklady, na které v minulosti málokterý autor dosáhnul. Zatímco v minulém století byla spisovatelka spíše výjimkou, dnes je tomu téměř naopak. Potvrzují to i šéfredaktoři nakladatelských domů nebo literární agenti. Například Miroslav Balašík z brněnského *Hostu* řekl, že osmdesát procent došlých rukopisů je psaných ženami. Dodal nicméně, že literatura je „bezpohlavní v tom smyslu, že jméno na obálce neřekne předem nic o kvalitě textu nebo o tom, jakým způsobem ho máme číst.“¹⁶

Podle literární agentky a překladatelky Marie Sileny s větším zastoupením autorek na trhu ale může souviset i fakt, že čtenářskou veřejnost tvoří většinou ženy a v literárním provozu (knihovny, nakladatelství, knihkupectví) ženy taktéž pracují častěji.¹⁷

To, že se situace ohledně zastoupení žen v současné literatuře proměnila, si myslí také novinář a publicista Jiří Peňás, který k otázce „ženského psaní“ sepsal úvahu s názvem *Pavoučí ženy a ubohá tlustá moucha*, kterou otevírá slovy: „Doporučení Evropské komise o čtyřicetiprocentním zastoupení žen ve vedení firem má česká literatura již dlouho

¹⁴ KLÍČOVÁ, Eva. Zapomeňte na Boženu! Spisovatelky a feminismus v české literatuře. *Heroine*. [online]. 9. 5. 2019 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/kultura/797-zapomente-na-bozenu!-spisovatelky-a-feminismus-v-ceske-literature>

¹⁵ KOPÁČ, Radim. Současná česká literatura patří ženám. Píší hodně, píší lépe. *Deník N*. [online]. 23. 9. 2020 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://denikn.cz/445353/soucasna-ceska-literatura-patri-zenam-pisi-hodne-pisi-lepe/>

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

splněné a pravděpodobně překročené. Bez žen by současná česká beletrie byla pouhým torzem, prořídilým houfcem posledních mohykánů, pár klasiků ze spolku podivínů, kteří to ještě nevzdali (...).“¹⁸

Důvodem „ženského psaní“ je podle něj citové pnutí, neřídí se podle něj rozumem a literární tradicí. K textům Kateřiny Tučkové poznamenává například to, že jsou napsané jako dílo svědomité studentky se sklonem k melodramatu a rozvleklosti. Petra Soukupová podle něj naopak v dílech „zobrazuje banalitu způsobem, u nějž vzniká podezření, že není zobrazením, nýbrž už banalitou samotnou.“¹⁹ Tvorbu Petry Hůlové vnímá jako výplod nálad, instinktů, mluvení, obsah je podle něj „tušený a nepodstatný“, vyprávění je „koláž asociativních a na sebe jen volně navazujících hnutí autorčiny mysli.“²⁰

Právě spisovatelka Petra Hůlová napsala pro literární časopis *A2* sloupek s názvem *Evergreen ženského psaní*. Uvádí v něm, že „ženské psaní“ je vnímáno jako jakési „sebestředné zamlžení“ založené na emocích. Hůlová tvrdí, že literární provoz je zamořen sexismem, což dokládá například rozdílná spisovatelská image – spisovatel je na portrétu zamyšlený intelektuál, kdežto spisovatelka by se měla usmívat a být půvabná –, nebo i otázky, které jsou spisovatelkám kladeny v rozhovorech či na veřejných debatách. Často jsou mířené na postavy (Proč píšete o ženách?) nebo na rodinný život (Jak dokážete skloubit mateřství s psaním?). Argumentuje tím, že spisovatelů se na podobné věci nikdo neptá, a dodává, že společnost má často pocit, jako by „texty zalidněné mužskými postavami odrážely život ‚jako takový‘, tak nějak bez přívlastků, zatímco texty s důrazem na ženské postavy jako by hovořily pouze o jeho výseku, o speciálním ‚světě žen‘“.²¹

Eva Klíčová ve své eseji však upozorňuje, že řadu současných českých autorek a jejich díla „lze stále obtížněji nacpat do šuplíku ‚ženská literatura‘“.²² Jak píše Radim Kopáč, „české spisovatelky sbírají body na všech frontách, těch domácích i těch zahraničních, je jasné, že

¹⁸ PEŇÁS, Jiří. Pavoučí ženy a ubohá tlustá moucha: literární recenzent o svých rozpacích z tvorby současných českých spisovatelek. *Lidové noviny: příloha Orientace*. 2012, roč. 25, č. 281, s. 21–22.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

²¹ HŮLOVÁ, Petra. Evergreen ženského psaní. *A2*. [online]. 1. 3. 2015 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2015/3/evergreen-zenskeho-psani-literarni-zapisnik>

²² KLÍČOVÁ, Eva. Zapomeňte na Boženu! Spisovatelky a feminismus v české literatuře. *Heroine*. [online]. 9. 5. 2019 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/kultura/797-zapomente-na-bozenu!-spisovatelky-a-feminismus-v-ceske-literature>

mají co říct – a že to říct umějí. Že si váží samy sebe, mají svoji přirozenou hrdost a nějaká autocenzura pro ně nepřichází v úvahu.“²³

Přestože spisovatelky se dostávají ke slovu stále častěji a jak píše autoři citovaných článků, jsou čtené a oceňované – a je to významný obrat, jelikož dlouhá staletí v literatuře neměly svoje místo a jejich hlas a názory nebyly, ostatně jako v jiných koutech kultury a společnosti, slyšet –, je myslím nutné mít na paměti trefné vyjádření Miroslava Balaštika, a sice že gender o kvalitě textu předem neprozradí nic. A priori by se proto k textu na základě jména na obálce nemělo přistupovat s větším očekáváním, avšak ani s předsudky, a kritice by mělo vždy podléhat pouze dílo jako takové.

2 Tematika druhé světové války a nacismu v krásné literatuře 21. století

Druhá světová válka jako největší konflikt v dějinách (a související ideologie nacismu) se pro literaturu přirozeně stala velkým tématem již bezprostředně po roce 1945. I po šestasedmdesáti letech je stále vyhledávanou látkou, kterou se řada spisovatelů napříč kulturami zabývá.

Literární kritička Svatava Urbanová uvádí rozdělení autorů historických próz do čtyř skupin. Dělení sice zmiňuje primárně ve vztahu k literatuře pro děti a mládež, domnívám se nicméně, že toto rozčlenění je pro historickou literaturu a společenské romány s tematikou války vhodné nehledě na věk autora nebo cílového čtenáře.

První skupinou jsou podle Urbanové autoři deníků a pamětí, kteří psali ještě za dob války, avšak zveřejnit je nestihli, nebo to ani neplánovali. Druhou jsou životní příběhy, rekonstrukce vzpomínek, které obsahují jistý etický i morální apel – autoři vycházejí z vlastních zážitků, které jsou s odstupem času fragmentované a mohou být vyplněné fikcí. Třetí skupinou jsou podle Urbanové taktéž pamětníci, kteří se nicméně o vlastní zkušenost

²³KOPÁČ, Radim. Současná česká literatura patří ženám. Píší hodně, píše lépe. *Deník N* [online]. 23. 9. 2020 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://denikn.cz/445353/soucasna-ceska-literatura-patri-zenam-pisi-hodne-pisi-lepe/>

neopírají a vytvářejí zcela nové příběhy, jež se odehrávají v kulisách minulosti. Poslední skupinu, tedy tu, které se budu nadále primárně věnovat, tvoří díla třetí generace autorů, nepamětníků. Mohou se vracet ke vzpomínkám rodičů či prarodičů, ale čerpají i z národní a kolektivní paměti a zkušenosti. „V těchto publikacích se nejednou mění perspektiva, otevírají se témata, která byla dosud tabuizována a v současné krizi ve světě nabývají aktuálnosti.“²⁴

V zahraničí je v beletrii patrný trend románů, které se odehrávají v prostředí koncentračních táborů – nejčastěji v Osvětimi. Řada z nich byla přeložena do češtiny a v zahraničí se staly bestsellery, což svědčí o velké čtenářské oblíbenosti. Jen v posledních letech vyšla celá řada podobných titulů, u mnohých z nich je Osvětim přímo v názvu. *Sestry z Osvětimi* (2021) od Roxane van Iperenové, *Osvětimská ukolébavka* (2019) od Maria Escobara, *Tatér z Osvětimi* (2018) a *Cilčina cesta* (2019) od Heather Morrisové, *Osvětimská knihovnice* (2013) od Antonia G. Itrubea a další. Tématem těchto knih, kromě utrpení spojeného s druhou světovou válkou a koncentračními tábory, je často láska odehrávající se na pozadí velkých dějin – jako příklad lze uvést romány Eoina Dempseyho *Najdi Rebeccu* (2020) nebo *Růže bílá, černý les* (2019).

Pomyslnou samostatnou kapitolu pak tvoří knihy o druhé světové válce adresované dětem a mládeži. Pro mladé, tzv. Young Adults, píše například americká spisovatelka litevského původu Ruta Sepetysová, která se v románu *Sůl moře* (2016) zaměřila na literaturou do té doby víceméně opomíjenou válečnou námořní katastrofu. Její román *V šedých tónech* (2013) tematizuje deportaci Litevců do sovětských pracovních táborů. Válkou se zabývá i Markus Zusak ve *Zlodějce knih* (2009), která se odehrává v malém německém městečku, v němž se rodina rozhodne ukrýt muže židovského původu a zachránit mu tak život, byť se tím sama vystavuje nebezpečí. Další známou knihou pro mladé čtenáře je *Chlapec v pruhovaném pyžamu* (2008) Johna Boynea, *Krycí jméno Verity* (2015), román se špionážními prvky od Elizabeth Weinové, nebo *Anna a Vlaštovčí muž* (2016) od Gavriela Savita, který sleduje cestu malé dívky napříč válečným Polskem.

²⁴ URBANOVÁ, Svatava. *Děti a holocaust: Téma paměti v literatuře pro děti a mládež v posledních dvou desetiletích*. In: *Dítě – dětství – literatura*. Praha: Památník národního písemnictví, 2016, s. 31–32.

Druhou světovou válku a holokaust do svých děl zahrnují i další autoři zvučných jmen, mezi nimi je například román *Pokání* (2008) britského prozaika Iana McEwana, novela francouzské autorky Delphine de Viganové *Vděk* (2019), román *Gejša* (2006) japanologa Arthura Goldeny či již moderní klasiky, *Malíř pomíjivého světa* (1999) nobelisty Kazua Ishigura a *Předčítač* (2006) Bernharda Schlinka.

Také v Česku se zájem o prózu s tematikou války, holokaustu či života v protektorátu s novým milénium oživil. „Oproti starším vlnám prózy s touto tematikou byl pro novou produkci příznačný důraz na faktografickou práci s prameny a literaturou, které sloužily autorům jako inspirace pro fikční vyprávění: v pozadí těchto příběhů a postav obvykle stály reálné osoby a jejich osudy. Široce rozklenuté příběhy se pak často nesly přes vícero generací až do současnosti a neopomíjely ani další traumatické události českých, respektive československých dějin.“²⁵

S dobovými prameny, vzpomínkami a odbornou literaturou pracuje například Jiří Šulc v románu *Dva proti říši* (2007), který rekonstruuje přípravu atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha. Podobné postupy využívá ve své tvorbě Kateřina Tučková, ať už jde o *Žitkovské bohyně* (2012) nebo *Vyhnání Gerty Schnirch* (2009), román zaměřený na konflikt mezi češtvím a němečtvím, nespravedlnosti a křivdy, a to nejen ze strany Němců, ale i ze strany Čechů, což jsou motivy, které se v tuzemské soudobé válečné literatuře objevují často.

„Dříve obvyklé interpretace Němců jako nepřátel, kteří se přidali k Hitlerovi, rozbili československou republiku, týrali Čechy a následnou odplatu ve formě odsunu si plně zasloužili, tu nahradilo vnímání Němců jako prostých lidí, kteří se o politiku nezajímali, nacismus se týkal pouze několika vybraných jedinců a nucené vysídlení celé doposud klidně žijící komunity znamenalo pro zemi trvalou ztrátu, zpřetrhání tradičních vazeb a nenapravitelný zásah do krajiny Sudet.“²⁶

Podobně je zaměřen i oceňovaný román Radky Denemarkové *Peníze od Hitlera* (2006), kde se hlavní hrdinka, Němka židovského původu, vrací z koncentračního tábora do rodné

²⁵ FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 362.

²⁶ Tamtéž, s. 363–364.

vesnice těsně po konci války a ráda by očistila pověst svého otce. „Téma německví a nepotrestaných vin se tu stává také příběhem nepřizpůsobivého jedince, který si jde za svým proti všem – ačkoli se v závěru ukáže, že každá vina je relativní a paměť nedokonalá.“²⁷

O osudu německé rodiny z prostředí Sudet a poválečné Prahy ve svém románu *Němci* (2012) vypráví rovněž spisovatelka Jakuba Katalpa, která se k tématu druhé světové války vrátila ještě v nejnovějším počínu *Zuzanin dech* (2020), v němž je dcera cukrovarníka kvůli svému židovskému původu odtržena od vrstevníků i rodného města a transportována do koncentračního tábora. Po návratu řeší psychická traumata z války, která poznamenala celý její následující život.

K této dějové linii má blízko román *Hana* (2017) od Aleny Mornštajnové, která do svých děl také často zapracovává osudy několika generací, které se vzájemně prolínají a ovlivňují. Kromě *Hany* je tomu tak i v románu *Slepá mapa* (2013) nebo v *Hotýlku* (2015). Podobný koncept má i román Hany Andronikové *Zvuk slunečních hodin* (2001).

Jednou z prvních próz, která se zabývala tématem protektorátu, skrývání se před gestapem a národního odboje, byla novela *Jozova Hanule* (2002) Květy Legátové. Řada postav se objevuje taktéž v časově blíže neurčené autorčině sbírce *Želary* (2001), která se však podle kritiků pravděpodobně odehrává v období právě čtyřicátých až padesátých let.²⁸

Návrat k významným milníkům historie dvacátého století, především druhé světové válce a poválečným letům, je nejvýraznějším trendem v nově vznikající próze, kde spojení stále živého a citlivého tématu a atraktivního příběhu tvoří texty, které dokážou získat nejen velké čtenářské ohlasy, ale také společenské uznání.²⁹

²⁷ FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 364.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

3 K biografii autorek

3.1. Kateřina Tučková

Kateřina Tučková se narodila v roce 1980 v Brně a prožila tam i svá studentská léta, nejdříve na gymnáziu, posléze na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kde získala magisterský titul z bohemistiky a dějin umění. Brno a Morava obecně se do její tvorby dodnes výrazně promítají – právě během studií bydlela ve čtvrti, které se dnes přezdívá brněnský Bronx a která ji mimo jiné inspirovala k napsání románu *Vyhnání Gerty Schnirch* (2009).

Kromě literární činnosti se profesně věnuje výtvarnému umění, převážně tomu modernímu. V roce 2016 dokončila doktorská studia z dějin umění na Univerzitě Karlově disertační prací o tvůrčí skupině Radar. Už dříve založila organizaci ARS Kontakt, která má za cíl podporovat současné mladé české umělce, a kontinuálně se věnuje kurátorství, spolupracovala s institucemi jako je Akademie výtvarných umění v Praze nebo Moravská galerie v Brně, osm let vedla Výstavní síň Chrudim.³⁰

Spoluzaložila také iniciativu *I žárovka má sochu*, která poukázala na to, že se v Brně nachází socha jediné ženy, zatímco soch známých mužů je několik desítek. Za cíl má motivovat k vytvoření uměleckých děl, která by připomínala významné ženy naší historie a tím je ocenila.³¹

Zájem o výtvarné umění a literaturu se pak protnul například v libretech k několika brněnským výstavním projektům, v beletrizovaném životopise *Můj otec Kamil Lhoták* z roku 2008 nebo nedávné publikaci *Hrdinky: Příběhy významných českých žen*, na níž spolupracovala s ilustrátorkou a výtvarnicí Renátou Fučíkovou, historičkou Lenkou Křížovou a studenty designu z plzeňské Sutnarky.³²

Na poli krásné literatury debutovala v roce 2003 povídkou v časopise *Tvar*, jejím prvním větším počinem se o tři roky později stala novela *Montespaniáda* (Větrné mlýny, 2006),

³⁰ Kateřina Tučková [online]. [cit. 2021-5-13]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/o-autorce/>

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

příběh o vztahu mladé studentky Karin se starším ženatým mužem, tematicky tedy úplně odlišný od pozdější tvorby. S vřelým přijetím čtenářské veřejnosti se však nesetkal. Například kritik Vladimír Stanzel novelu označil za rozpornou a okomentoval ji slovy: „Celý příběh je psán lehce, což je jeho pozitivum, ale stejnou měrou, jak bude ukázáno dále, i slabina. Je vyprávěn přímočaře, nekomplikovaně, prakticky lineárně jen s několika málo snovými digresemi a retrospektivami, které vítaně oživují jinak monotónní plynutí textu v ich-formě.“³³

Do širšího povědomí se Kateřina Tučková vepsala až svým druhým, diametrálně odlišným románem *Vyhnání Gerty Schnirch*, kde „oproti novele ze současnosti, zabývající se výhradně partnerskými vztahy a používající rekvizity červené knihovny, autorka vylíčila tragický osud ženy na širokém historickém plátně od druhé světové války až do reality transformované společnosti devadesátých let.“³⁴ I u psaní dalšího románu, *Žitkovských bohyní* (2012), archivním pátrání současné badatelky po minulosti vesnických léčitelek³⁵, Kateřina Tučková hojně využívala historických pramenů a autentických vzpomínek lidí z oblastí, o nichž psala. V obou případech se snaží nejen o vystihnutí atmosféry doby, ale také o faktografickou přesnost. „Setkání s pamětníky patří k nejpodstatnějším momentům mého života. Díky jejich vyprávění můžu vidět a spolu s nimi prožívat různé podoby minulého století,“³⁶ řekla Tučková v rozhovoru o *Žitkovských bohyních*, jejichž příběh pomáhaly dotvářet zkušenosti obyvatel Moravských Kopanic s bohyněmi a bohováním obecně.

U psaní *Vyhnání Gerty Schnirch* a především konstrukce hlavní postavy, česko-německé dívky Gerty, autorka využila „písemných i ústních vzpomínek mnoha účastnic brněnského divokého odsunu, z nichž jedna dala ústřední hrdince jméno.“³⁷ Aby lépe pochopila, čím si její hlavní hrdinka procházela, vydala se společně s historikem Davidem Kovaříkem v létě

³³ STANZEL, Vladimír. *Lekce tvůrčího psaní*. Host, 2007, č. 5, s. 67–68.

³⁴ GILK, Erik. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 587.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ HAVLÍKOVÁ, Magdalena. Šla jsem pochod smrti jako moje hrdinka, říká spisovatelka Tučková. *iDnes.cz* [online]. 12. 8. 2013 [cit. 2021-3-13]. Dostupné z:

https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/katerina-tuckova-rozhovor.A130806_224224_spolecnost_haa

³⁷ GILK, Erik. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 587.

roku 2007 na pietní pochod smrti. Posléze se autorka nechala slyšet, že právě díky podobným zkušenostem dokáže lépe uchopit popisovanou problematiku.

Kateřina Tučková se různými projekty angažuje i ve veřejném životě, před lety například založila multižánrový festival *Meeting Brno*, kde se potkávali zástupci různých kultur i názorů s cílem podnítit debatu o současnosti i historii. I proto, jak někteří kritici poukazují, je nesporným cílem spisovatelčiných próz obeznámit s událostmi nedávné historie mladší generaci a otevřít ve společnosti diskuzi. „Z charakteru obou románů lze soudit, že Kateřina Tučková představuje prozaický typ, jehož motivací ke psaní je angažovanost na událostech z nedávno minulé doby. S důkladnou znalostí historických okolností je pak tato událost využita jako pozadí pro osobní příběh trpící hrdinky, jenž je inspirován skutečnými osudy.“³⁸

Oba romány byly několikrát dramatizovány a přeloženy do řady jazyků. Velkého úspěchu se Kateřina Tučková dočkala zkraje roku 2021 publikováním anglického překladu *Vyhánění Gerty Schnirch* a uvedením na britském i americkém trhu.

Kromě románů a odborných publikací je také autorkou divadelní hry *Vitka* (2018) psanou na motivy životního příběhu dirigentky a hudební skladatelky Vítězslavy Kaprálové, kterou uvádí brněnské divadlo Husa na provázku a Divadlo Archa v Praze. Přispívá rovněž do povídkových sborníků vycházejících u různých nakladatelství, z poslední doby lze zmínit například *Objekty v zrcadle jsou blíže, než se zdají být* (Odeon, 2021), sbírku historických povídek odehrávajících se v Brně *Krvavý Bronx* (Host, 2020) nebo detektivní povídky *Praha Noir* (Paseka, 2016), do níž Kateřina Tučková zakomponovala historické prvky.

³⁸ GILK, Erik. *Kateřina Tučková: Vyhánění Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 587.

3.2. Alena Mornštajnová

Původním povoláním lektorka anglického jazyka a překladatelka Alena Mornštajnová (1963) pochází z Valašského Meziříčí. Na Ostravské univerzitě vystudovala český a anglický jazyk, ke studiu se ovšem dostala až v devadesátých letech, protože po absolvování gymnázia se na vysokou školu kvůli režimu opakovaně nedostala, a tak nejprve pečovala o rodinu a ke studiu se vrátila po sametové revoluci.³⁹

S psaním románů začala ještě později, na přelomu milénia, kdy podala výpověď na meziříčské obchodní akademii, aby měla na beletristickou tvorbu prostor. Přesto vydání prvotiny *Slepé mapy* (2013) přišlo až za více než deset let, částečně kvůli překladům, kterým se Alena Mornštajnová v té době intenzivně věnovala. Především takzvaným harlekýnkám, které si podle vlastních slov vybírala mimo jiné proto, že jsou to texty, jež autora nemohou „stylisticky nijak poznamenat, protože jsou to knihy velice dobře řemeslně napsané, ale zcela bezpříznakové.“⁴⁰ Překládání, které jí pomohlo lépe ovládnout umění práce s jazykem, pro ni bylo také dobrou školou.

Slepá mapa je zároveň jejím prvním vážnějším pokusem o vlastní prózu, předtím vyšlo pouze několik textů v meziříčském tisku, přestože ke knihám měla kladný vztah již od dětství a jak uvedla v řadě rozhovorů, psaní se chtěla věnovat vždy. K tomuto příběhu ji inspiroval rozhovor se spolucestující ve vlaku, která jí vyprávěla o svém životě a vztahu s dcerou – a právě vztah žen ze tří generací je i leitmotivem *Slepé mapy*, která udala směr další autorčině tvorbě.⁴¹

„Rodinná dramata“ jsou stejně jako historické kulisy stěžejním prvkem i v druhém románu, *Hotýlku* (2015), který se soustředí na mnohdy tragické osudy rodiny majitele hodinového hotýlku Leopolda. *Hana* (2017) je podle autorky samotné také primárně o vztazích. „Hana je o sžívání rozdílných bytostí a tyfus a holokaust se mi tam přimotaly

³⁹ NAGY, Petr. Psaním si třídím vlastní myšlenky. In: *Literární noviny*, 2018, č. 10, s. 4–5.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ JANDOVÁ, Lucie. Alena Mornštajnová: Slovo je silná zbraň, dá se jím velmi ublížit i pomoci. *Novinky.cz* [online]. 28. 7. 2019 [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/alena-mornstajnova-slovo-je-silna-zbran-da-se-jim-velmi-ublizit-i-pomoci-40291325>

jako motivy, které jsem potřebovala. A jestli si někdo myslí, že je o holokaustu, tak se mi to vlastně nepovedlo,⁴² řekla Mornštajnová v rozhovoru.

Tiché roky (2019) nakladatelství Host uvedlo jako román, který se od předchozích autorčiných děl odlišuje, jelikož se poprvé nejedná o „historické téma, nýbrž o intimní rodinné drama, kde hlavní roli nehrají velké dějiny, ale náhody a lidské charaktery.“⁴³ V rozhovoru pro tuto diplomovou práci autorka řekla, že *Tiché roky* jsou pro ni románem o neporozumění a o tom, jak problematické může být, když spolu blízcí lidé o důležitých věcech nemluví. Nicméně i do tohoto románu autorka zapojuje dějiny, tentokrát však pouze socialismus. V jeho kulisách se paralelně (a poté souběžně) odvíjí příběh dospívající Bohdany, pátrající po rodinném tajemství, a Svatopluka, který zasvětil život režimu.

Zatím posledním, z řady autorčiných románů nejvíce vybočujícím dílem je *Listopád* (2021), který pracuje s prvky alternativní historie a přítomnosti. Klade si otázku, jak by vypadaly životy Čechů, kdyby komunisté po roce 1989 zůstali u moci. Mornštajnová se přitom vyhýbá snahám o dystopické pojetí tohoto scénáře a drží se v mantinelech reality – i zde jsou důležité vztahy, především ty rodinné.

Za své romány získala několik ocenění (například Cenu Česká kniha nebo ocenění Kniha roku). Nejúspěšnějším románem je zatím *Hana*, která byla přeložena do více než desítky světových jazyků, umístila se v anketě *Lidových novin* na 6. – 7. místě a dočkala se i dramaturgie pod vedením režiséra Martina Glasera v Národním divadle v Brně a četby na pokračování v Českém rozhlase.⁴⁴

Alena Mornštajnová se věnuje i psaní textů pro děti, zatím vyšla pohádka *Strašidýlko Stráša* (2018), již autorka napsala krátce po *Haně*, podle svých slov proto, aby odlehčila těžká témata své prózy a odpočinula si.⁴⁵ Další pohádka má následovat v příštím roce.

⁴² JANDOVÁ, Lucie. Alena Mornštajnová: Slovo je silná zbraň, dá se jím velmi ublížit i pomoci. *Novinky.cz* [online]. 28. 7. 2019 [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/alena-mornstajnova-slovo-je-silna-zbran-da-se-jim-velmi-ublizit-i-pomoci-40291325>

⁴³ Úryvek z anotace románu *Tiché roky*, Host, 2019.

⁴⁴ NAGY, Petr. Psáním si třídím vlastní myšlenky. In: *Literární noviny*, 2018, č. 10, s. 4–5.

⁴⁵ Tamtéž.

Je také spoluautorkou různých povídkových sborníků, často se objevuje například ve sbírkách České edice nakladatelství Listen, naposledy v *Soukromých tajemstvích* (2020), nicméně povídky na rozdíl od románu nejsou žánrem, v němž by se cítila komfortně. „Žánr povídky je pro mě nesmírně těžký a pořád nemám pocit, že jsem ho úplně zvládla. Několik povídek jsem už napsala, ale stále se mám co učit. Mám ráda příběhy, a tak se je snažím dostat i do povídek, ale protože na to nemám tolik prostoru jako v románu, musím to udělat jinak. Neustále hledám způsob jak.“⁴⁶

3.3. Květa Legátová

Květa Legátová, vlastním jménem Věra Hofmanová, se narodila v lednu 1919 v Podolí u Brna. Pochází z učitelské rodiny, matka i otec byli kantoři a v období dospívání na jejich hodiny často chodívala. K učení, stejně jako k literatuře, ji ale kromě vzorů mezi blízkými přivedla i její zvědavost. „Byla jsem nesmírně zvědavé děcko. V první třídě jsem se těšila na každé nové písmenko. Sotva jsem se naučila číst a zvládla první knihu – samozřejmě pohádek –, rozjela se má zvědavost všemi směry. Prošla jsem vším. Historií, cestopisy, ale i obdobím dívčí literatury, detektivkami, krváky,“⁴⁷ řekla v knižním rozhovoru s Dorou Kaprálovou.

Do roku 1937 se rodina Hofmanova stěhovala za prací, v roce 1938 se usídlila v Brně, kde začala Legátová těsně před protektorátem studovat němčinu a češtinu na filozofické fakultě, avšak kvůli uzavření vysokých škol promovala až o osm let později. Chodila na přednášky mimo jiné ke kritiku Václavu Černému a jejími spolužáky byli spisovatelé Ivan Blatný nebo Ludvík Kundera.⁴⁸

Už tehdy se věnovala psaní, bavily ji především dialogy. Na univerzitě se zapojila do literární skupiny RAMPA a založila literární kroužek LIKR. K oficiálním literárním skupinám se však nikdy nepřidala, nevnímala psaní jako profesi, tou pro ni byla celoživotně především pedagogika. „Cítila bych se svazovaná. A věnovat se literatuře jako profesi, to už vůbec ne. Toho bych se dokonce bála. Velice jsem obdivovala ty, kteří se

⁴⁶ NAGY, Petr. Psáním si třídím vlastní myšlenky. In: *Literární noviny*, 2018, č. 10, s. 4–5.

⁴⁷ LEGÁTOVÁ, Květa. *Návraty do Želaz: rozhovor*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009, s. 29.

⁴⁸ Tamtéž

dali touto cestou. Jednou mi řekl jeden z nich: Divím se ti. Já bych při zaměstnání nic nenapsal. Já bych se zas neobešla bez zaměstnání.“⁴⁹

Za protektorátu se věnovala tzv. kondicím, soukromému doučování, které pro ni bylo dobrou přípravou k budoucímu učitelskému povolání. Aby vypomohla rodině, která se ocitla ve finanční tísní, udělala si kurz na obchodní akademii a nastoupila na místo písáčky ve Valašském Meziříčí. Chvilu učila na konzervatoři a potom byla totálně nasazena do brněnské továrny, nikdy si však na práci nestěžovala. „Pracovala jsem na všech (strojích), co byly v naší hale, bez oken, bez větrání, šedesát ženských tam od rána do večera dýchalo vodní páru s olejem. Přesto jsem tam byla ráda, našla jsem tam své lásky: šroubořezky, vrtačky, lisy... Tiše vrněly, hvízdaly, svištěly... a já jsem byla volná. Nežádala se po mně žádná námaha a žádné soustředění. Nic, co by mi připomínalo práci.“⁵⁰

Jejího literárního talentu si poprvé všiml otec, který přinesl její rozhlasové hry do brněnského studia a doporučil je Františku Kožíkovi, ke kterému Legátová vzhlížela. Kožík měl podezření, že skeče sepsal otec a řekl, že musí dceru přivést. „Dohodli se, že rozhlas skeče odvysílá, ale ona si vymínila, že pod pseudonymem. A tak její první pokusy běžely na rozhlasových vlnách pod jménem, které si půjčila od spolužačky. Tuhle anonymitu už pak nikdy neporušila.“⁵¹ Nejdříve tedy používala pseudonym Věra Podhorná, později Květa Legátová, který si také „vypůjčila“ od jedné brněnské dívky.

Mezi lety 1946–1956 žila na Slovácku, kde vyučovala na školách v různých vesnicích, dálkově pak vystudovala ještě matematiku a fyziku na Vyšší pedagogické škole v Brně. Květa Legátová se k politickému zřízení nikdy příliš nevyjadřovala a na Slovácko odešla z vlastní vůle. Právě tato oblast, lidé a tamější krajina, ji ovlivnila v následné tvorbě. „Malebnost, tradice, skoro v každé vsi vlastní kroj, vlastní písně, vlastní krúžek, vlastní ochotnické divadlo. (...) Na kopcích vesnice, do kterých nic nejezdilo, ve kterých nebyla elektřina. Kamenité kotáry, bramborová pole. Krpce. Nádherné kroje, vyšívání pracným křížovým stehem. Desky ze sudů, používané v zimě jako lyže. Když ses vyšplhala na konec, připadala sis jak v sedle velehor.“⁵²

⁴⁹ LEGÁTOVÁ, Květa. *Návraty do Želár: rozhovor*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009, s. 67.

⁵⁰ Tamtéž, s. 98.

⁵¹ HOMOLOVÁ, Marie. *Tajemství paní učitelky z kopanic*. In: Lidové noviny. 2001, roč. 14, č. 222, s. 25.

⁵² LEGÁTOVÁ, Květa. *Návraty do Želár: rozhovor*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009, s. 122, 128.

Alena Příbáňová ve své studii píše, že „horská vesnice Želary, zeměpisně jednoznačně nezasazená, jako by vznikla abstrakcí mnoha podobných typických vesnic at' už kopanických, valašských nebo beskydských.“⁵³

V té době publikovala několik prvních krátkých próz v časopise *Host do domu*, většina z nich vyšla v povídkovém souboru *Postavičky* (1957). V témže roce se v almanachu *Dokořán*, „objevila krátká próza *O těžké krvi Zdeňka Tkáče*, dokonce s podtitulem *první kapitola románu Želary*, a v roce 1959 opět v *Hostu do domu* úryvek *Vratislav Lipka a malá Bojarová*, svým názvem odkazující ke dvěma ústředním postavám *Želar* – je tedy zřejmé, že *Želary* do definitivní podoby zrály několik desetiletí.“⁵⁴ V roce 1961 ještě pod pseudonymem Věra Podhorná publikovala dívčí román *Korda Dabrová* a intenzivně spolupracovala s brněnským rozhlasem.

V roce 1975 odešla do důchodu a psala takzvaně do šuplíku. Když tedy v roce 2001 „debutovala“ povídkovým kruhem *Želary*, jak psala média, nešlo tak docela o debut, ale spíše o návrat a zviditelnění již zkušené autorky.

Ocitla se v první desítce ankety Lidových novin a získala Státní cenu za literaturu. Vydrálý text tehdy dvaosmdesátileté autorky uchvátil pravděpodobně také proto, že se lišil od trendů, které udávala uplynulá devadesátá léta; autobiograficky laděných textů nebo postmoderní imaginativní prózy. Petr A. Bílek například v reakci na *Želary* uvedl: „Květa Legátová hraje hru, na kterou nejsme dnes příliš zvyklí: vzdává se lákadla modelovat, vytvářet komponované celky, z nichž vylézají na povrch „pravidla“ – pravidla komponování, ale zároveň i pravidla žití v takovém světě. Zde se nalézá zásadní rozdíl oproti světům Kunderovým, Klímovým, Kohoutovým, Vaculíkovým, Vieweghovým či Urbanovým: rezignace na pozici vidoucího „proroka“, který ví, a nám čtenářům tedy rád sdělí, jak se věci mají, a dokonce i proč jsme právě takoví.“⁵⁵

Želarym se budeme věnovat víc, neboť analyzovaná *Jozova Hanule* (2002) na ně v mnoha směrech navazuje. Povídkový soubor, v němž jsou jednotlivé miniatury propojené jak

⁵³ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. *Květa Legátová: Želary*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 372–373.

⁵⁴ Tamtéž, s. 371.

⁵⁵ BÍLEK, Petr. A. *Událost, či text?* In: *Souvislosti*, 2002, č. 1., s. 227.

postavami, tak událostmi, působí více jako román. Řazení povídek není chronologické a často se příčinu nebo význam nějaké události dozvídáme až mnohem později poté, co je autorka poprvé zmíní. „Mimoděčná poznámka lehkovážně pronesená v bezvýznamném rozhovoru nabude tragického významu, když se ukáže, že se stala příčinou smrti jedné postavy.“⁵⁶ Díky tomuto vypravěčskému postupu si čtenář postupně dělá obrázek i o jednotlivých postavách.

Ústřední hrdinové povídek se střídají a poté vystupují epizodicky i v těch ostatních – a totéž platí o *Jozově Hanuli*. Už v *Želarech* se seznamujeme s Jozou, který pečuje o chromou Madlenku, Žeňou nebo kořenářkou Luckou Vojničovou. Postava Lucky má mimo jiné základ i v autorčině reálném životě. Květa Legátová uvedla, že u nich na vsi měli porodní asistentku, ženu od rány, která pro ně byla napůl doktorem a léčila všemožné neduhy.⁵⁷ V *Želarech* a *Jozově Hanuli* je zachycena i autorčina láska ke zvířatům, například Žeňa je vegetariánka a Eliška-Hana několikrát zmiňuje vřelý vztah k sousedovu teleti nebo psovi Azorovi.

Tématem protínajícím *Želary* jsou neustávající příbuzenské boje, ale i dávná traumata, která formují postavy (například kněz, který trpí celoživotním pocitem viny za neúmyslné zabití kamaráda v dětství). *Želary* Legátová zobrazuje jako svět nedotčený moderní dobou, kde má chod událostí svůj pevný řád a za tvrdou dřinu následuje odměna ve formě většího spojení s okolním světem, přírodou, jejíž jsme součástí. Idealistickému obrazu horské vsi se však vyhýbá například popisem domácího násilí, které je v *Želarech* takřka na denním pořádku, nebo pijáctví a častých hospodských bitek, které občas končí fatálně. „To, co Legátová svým vyprávěním předestírá a k čemu směřuje především, je systém hodnot v lidské společnosti, osobní odpovědnost jedince za chod světa. (...) Nesměruje k ničemu menšímu než k velmi apelativnímu morálnímu poselství. Díky barvitému vykreslení vesnického světa, ale i ironickému humoru, skrytému v jazyce díla i pohledu vypravěče, a

⁵⁶ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Květa Legátová: *Želary*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 372.

⁵⁷ LEGÁTOVÁ, Květa. *Návraty do Želar: rozhovor*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009, s. 19.

také díky promyšlené struktuře její prózy tak ovšem činí velmi elegantně a didakticky: nechává čtenáře, aby si poučení z jejího textu vydobyl sám.“⁵⁸

Po publikování novely *Jozova Hanule* se věnovala primárně tvorbě rozhlasových her, řada z nich vyšla i knižně, některé z nich nemají charakterově daleko k absurdnímu dramatu. Pravděpodobně nejnámějším je cyklus her *Pro každého nebe* (2003). Titulní hra byla nastudovaná německou stanicí WDR a jako divadelní inscenaci ji uvedlo Staroměstské divadlo v Košicích.⁵⁹

Tvorba Květy Legátové má výrazově a stylově nejbližší k Ivanu Olbrachtovi nebo Karlu Čapkovi, „jehož dílo je Legátové blízké jak v rovině myšlenkové, tak z hlediska literárně-technických prostředků; oba autory ostatně i Legátová v rozhovorech sama nejednou zmiňuje jako své oblíbené spisovatele. Společným rysem tu přitom nejsou pouze postavy svérázných, povahově ostře řezaných outsiderů nebo topos uzavřeného lidského společenství, v němž obvyklé životní situace nabývají dramatické jedinečnosti, ale především humánní poselství, k němuž text směřuje.“⁶⁰

⁵⁸ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Květa Legátová: *Želary*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 373, 376.

⁵⁹ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Květa Legátová. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1451&hl=jozova+hanule>

⁶⁰ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Květa Legátová: *Želary*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 376.

4 Definice literární kritiky a sledovaná periodika

4.1. Literární kritika

Pojem *kritika* označuje texty na pomezí publicistického a odborného stylu (např. kritická esej nebo v denním tisku nejvíce využívaná recenze), které nabízejí popis a interpretaci uměleckého díla a hodnotí jej, „častokrát s oporou v metodice konkrétního vědeckého či filozofického směru. (...) Literární kritika je součástí literární vědy.“⁶¹

Podle Umberta Eca se dobrá recenze „váže na bezprostřednost, na krátkou dobu, která uběhne mezi vydáním díla, jeho přečtením a napsáním hodnocení. Recenze se v nejlepším případě může omezit na to, že poskytne čtenářům povšechnou představu o díle, které dosud nečetli, a pak jim vnutit soud kritika (jeho vkusu). Její funkce je výrazně informativní (říká, že se objevilo přibližně takové a takové dílo) a diagnosticko-důvěrná.“⁶² Ostatní texty – kupříkladu ty zabývající se klasickými díly – mají podle Eca blíže k literární historii.

Literární kritika se rozvíjí už od dob antiky, ale podoba, jakou známe dnes, se začala formovat až v průběhu osmnáctého století jako výsledek historické diferenciaci. „Model literární kritiky zahájil svou kariéru tím, že se oddělil od starší, tradiční podoby učených úvah o literatuře, od polyhistorické topologie.“⁶³ Kritika měla zaujímat stanoviska, dokázat filologicky zanalyzovat a komentovat autory a jejich díla. Objevila se proto otázka, na čem by měla být založena autorita literárního kritika. Jako první důležitý pilíř byla stanovena vzdělanost v oblasti literatury a kultury a zkušenost, druhým pak schopnost rozhodovat a soudit.⁶⁴

Kritika se zároveň odklonila od nadčasovosti a začala se zabývat primárně tím, co je aktuální v současné diskuzi. Publicisté a literární kritici se proto už zřídka zabývali klasickými autory, ale věnovali se dílům soudobým. Tuto proměnu ještě více akcentoval vznik literárního trhu a provozu – čtenář potřeboval prostředníka, který by mu pomohl

⁶¹ ČEŇKOVÁ, Jana, *Kritika literární a publicistická*. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ. *Slovník žurnalistiky: Výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Karolinum, 2017, s. 136.

⁶² ECO, Umberto. *O literatuře*. Praha: Argo, 2004, s. 155-156.

⁶³ NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, eds. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006, s. 455.

⁶⁴ Tamtéž.

orientovat se ve stále se zvyšujícím množství titulů na trhu. „Úkolem (kritika) je neustále vést v patrnosti to, co je ‚nové‘, aby mohl svými komentáři doprovázet aktuální publikace a konjunktury literárního pole a zároveň poskytoval publiku radu, bez níž by se v nepřehledné a stále narůstající záplavě textů ztratilo.“⁶⁵

Nový typ literární kritiky se rozšířil a dočkal se čtenářského úspěchu především díky vznikajícím kulturním časopisům a literární veřejnosti, která se kolem nich shromažďovala. Postupně se kvůli novým médiím začal ještě zvyšovat tlak na aktuálnost a rychlost a tomuto „trendu“ neunikla ani literární kritika. Objevily se nové žánry a ve dvacátém století i snaha dostat literární kritiku na obrazovky televizí v podobě takzvaných literárních „talkshow“.⁶⁶

V českých zemích se literární kritika začala systematicky rozvíjet v polovině 19. století. Tehdy se jí věnoval například spisovatel Karel Havlíček Borovský, který žádal, aby kritika byla schopná svůj soud podložit argumenty. Velkou zkouškou české literární kritiky bylo uvedení *Máje* od Karla Hynka Máchy v roce 1836. „S touto skladbou si česká literární kritika nebyla s to poradit – nezapadala do jejích představ, neboť se obírala představami pro literaturu nevhodnými, málo vznešenými.“⁶⁷ Spisovatel Jan Neruda, jenž se kritikou také zabýval, naopak chtěl, aby literatura, „zkoumala život ve všech jeho odstínech, tedy nejenom těch vznešených.“⁶⁸

Na konci 19. století byla kritika silně ovlivněna realismem a naturalismem. „Společným znakem této generace je empirismus, důraz na obsahovou stránku díla a odmítání pasivního („fotografického“) záznamu. T. G. Masaryk zastával stanovisko výrazně mravní a dbal o to, aby literatura byla ve svém posuzování viděna v širších souvislostech“.⁶⁹

Na konci první poloviny 20. století se v Československu prosadila a převažovala marxistická kritika, která se opírala o teoretické koncepty vycházející z myšlenek Karla Marxe. „V československém případě převážila marxisticko-leninská kritika v dogmatické a

⁶⁵ NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, eds. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006, s. 456.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž, s. 456–457.

vulgarizující podobě; podle ní komunistická strana jako předvoj dělnické třídy předurčovala význam umění jako nadstavby k materiální základně.⁷⁰ K upozadění marxistického pojetí kritiky došlo definitivně až v 90. letech, nicméně od 60. let vznikaly různé proudy kritiky jako opozice k těmto hlavním, konceptům, které měly základ v existencialismu či strukturalismu.⁷¹

Mezi nejrespektovanější tuzemské kritiky patřil kritik F. X. Šalda, který formuloval vlastní pojetí literární kritiky a literatury, které se vyvíjelo – zpočátku si vážil schopnosti experimentovat, později si „cení více toho, že dokáže představit tvůrčí osobnost a tvůrčí proces. Oceňoval ve stejné míře tvůrčí odvalu i tvárnou kázeň.“⁷²

Významným myšlenkovým směrem, který literární kritiku ovlivnil globálně, je strukturalismus, který se pokouší oprostít od nahodilosti a individuálnosti, které není možné systematizovat. Patří do tradice tzv. dílocentricky orientované kritiky, přičemž dílo je pojato jako autonomní znakový útvar, „který nemá být chápán jako výraz osobnosti autora ani jako obraz mimoliterární skutečnosti. To, co je na konkrétním díle zajímavé, byla specifická estetická kompozice jazykových znaků.“⁷³

Stejně tak podle *New Criticism*, nejdůležitějšího směru americké literární teorie a kritiky druhé poloviny dvacátého století, se měl kritik zaměřit na objektivní struktury textu (slova a slovní vzory). Naopak vynechány měly být tvůrčí záměr autora či jeho zkušenost a subjektivní dojem, který umělecký text u čtenáře vyvolal. Hledání víceznačnosti, kterou v rámci nové kritiky definoval William Empson, má pak význam jen u komplikovaných a mnohvrstevnatých textů. Směr *New Criticism* se setkal s výtkami, že zanedbává čtenáře, přehlíží důležité aspekty příznačné pro konkrétní žánry, jako jsou postavy, děj a další faktory.⁷⁴

⁷⁰ ČEŇKOVÁ, Jana, Kritika literární a publicistická. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ. *Slovník žurnalistiky: Výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Karolinum, 2017, s. 136.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, eds. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006, s. 457.

⁷³ Tamtéž, s. 733.

⁷⁴ NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, eds. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006, s. 548–552.

Mezi nejvýznamnější literární teoretiky a kritiky patří kanadský profesor Northrop Frye, který ve své slavné knize *Anatomie kritiky* pojal literární kritiku v širokém kulturním kontextu humanitních věd.⁷⁵ Ve svých čtyřech esejích představil historickou kritiku (teorii modů), etickou kritiku (teorii symbolů), archetypální kritiku (teorii mýtů) a nakonec rétorickou kritiku (teorii žánrů).

Přestože pojetí literárního kritika jako neúspěšného umělce nebo parazita je zejména mezi umělci samotnými stále populární, Northrop Frye jej v *Anatomii kritiky* představuje jako člověka, který je nositelem kulturní tradice a formuluje názor společnosti na umění. Připomíná však, že vkus veřejnosti není samozřejmý a že žádná korelace mezi hodnotou díla a jeho recepcí veřejností neexistuje. „Hodlá-li se veřejnost bez kritiky obejít a prohlašuje-li, že ví, co chce a co se jí líbí, znásilňuje umění a ztrácí kulturní paměť. Umění pro umění, jež se kritiky vzdává, končí ochuzením civilizovaného života.“⁷⁶

Podle Frye potřebuje literární kritika stabilní teoretický základ, vytvořit systematický soubor poznatků, překonat induktivní přístup k jednotlivým textům a vědecky je studovat jako strukturu, řád slov a ustálených formulí, a to ve společném pojmosloví v rámci poetiky – zároveň se kritik musí naučit umění vnímat a nepřejímat postupy jiných společenských věd, byť se jimi může inspirovat.⁷⁷

Stavění literární kritiky na vědeckých základech je zásadní i podle významného českého kritika a literárního vědce Václava Černého. Důležité jsou znalosti o umělci, vzniku a povaze díla, které by kritik měl získat pouze vědeckou cestou. „Vědecká metoda, postup a zdatnost se zde jeví jako nevyhnutelná podmínka platnosti a zdaru příštího kritikova výkonu soudného a vědecké školení se jeví jako nejlepší tříbení a disciplína ducha a úsudku, které si kritik může, má a musí uložit.“⁷⁸ Kritikův soud by měl být podle něj objektivní, protože estetická hodnota díla nesouvisí s pocity nebo názory kritika, ale je „založena v řádu, který posuzované dílo obsahuje. Soud je přímým účinkem povahy objektu, nikoliv subjektivního já kritikova: subjektivita se soudu účastní jen proměnlivou

⁷⁵ MACURA, Vladimír, ed. a JEDLIČKOVÁ, Alice, ed. *Průvodce po světové literární teorii 20. století*. Brno: Host, 2012, s. 253.

⁷⁶ FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: Čtyři eseje*. Brno: Host, 2003, s. 20.

⁷⁷ MACURA, Vladimír, ed. a JEDLIČKOVÁ, Alice, ed. *Průvodce po světové literární teorii 20. století*. Brno: Host, 2012, s. 253.

⁷⁸ ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968. Host do domu, s. 57.

mírou kritikova talentu, tj. jeho schopností umělecké dílo prožít, rozeznat jeho význam, pronést soud a formulovat důvody soudu.“⁷⁹ Názor na dílo je tedy podle Václava Černého primárně zakotven v díle samém a úkolem i cílem kritika by mělo být ztotožnění se s dílem a umělcovým záměrem.

Současná podoba literární kritiky má však k neosobnímu jednotnému poznání daleko. „Úkolem literárního publicisty je ilustrovat, jak člověk vkusu literaturu prožívá a hodnotí, a tak ukázat, jak má literaturu přijímat společnost. (...) Literární publicista inklinuje k epizodickým formám, například k přednáškám či neformálnímu eseji, přičemž jeho dílem není věda, ale jiný druh literárního umění.“⁸⁰

Podle Frye má být literární vědec zároveň i dobrým spisovatelem, pěstovat svůj vkus, nadání a zkušenost. Jeho eseje a přístup k literární kritice ovlivnily řadu dalších teoretiků literatury, například Wolfganga Isera nebo Haydena Whitea a „daly podnět k širšímu interdisciplinárnímu pojetí literární vědy a pěstování kulturních studií.“⁸¹

4.2. Literární periodika

V současné době jsou rozsáhlé kritiky publikovány spíše ve specializovaných kulturních a literárních časopisech. V *Českém rozhlasu* se kritiky objevují na stanici *Vltava* nebo v pořadu *Liberatura* na radiu *Wave*, v *České televizi* například v pořadu *ArtZóna*. V denním tisku a časopisech bývají recenze a kritiky umístěné méně často, hojněji se objevují krátké texty připomínající PR sdělení či souhrny knižních novinek. Přestože v této diplomové práci jsou zahrnuté i recenze z denního tisku a rozhlasu, v následující kapitole se zaměřím pouze na přiblížení kulturních a literárních periodik *Tvar*, *Host*, *A2*, *Literární noviny* a serveru *iLiteratura.cz*.

⁷⁹ ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968. Host do domu, s. 63.

⁸⁰ FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: Čtyři eseje*. Brno: Host, 2003, s. 24.

⁸¹ MACURA, Vladimír, ed. a JEDLIČKOVÁ, Alice, ed. *Průvodce po světové literární teorii 20. století*. Brno: Host, 2012, s. 262.

4.2.1.Host

Tradice literárního časopisu *Host* sahá až do roku 1921. Vycházel nejprve v Přerově, poté v Brně a v Praze. Publikovali v něm členové Literární skupiny či Devětsilu, například Jaroslav Seifert nebo Vítězslav Nezval. Časopis vydával polemiky i poezii a hlásil se k expresionismu. Zanikl v roce 1929.⁸²

Od padesátých let vycházel časopis *Host do domu*, pojmenovaný podle stejnojmenné sbírky Jiřího Wolкера, s podtitulem „měsíčník pro literaturu, umění a kritiku“. Tento podnázev se v budoucnu na titulní straně objevoval v mnoha variacích, které se mimo jiné vázaly k měnící se periodicitě.⁸³ Později se do čela časopisu dostal básník Jan Skácel, pod jehož vedením se z *Hostu do domu* stal „stěžejní kulturní žurnál své doby s ikonickou obálkou.“⁸⁴ Přispíval do něj Milan Uhde, Ludvík Kundera, Pavel Švanda a další významní spisovatelé a osobnosti kulturního života. „Přímé polemice s politickými praktikami normalizační moci se *Host do domu* vyhýbal a v posledních číslech se věnoval výlučně uměleckým problémům; přesto byl chápán jako jedno z center názorové opozice a v dubnu 1970 byl administrativně zastaven.“⁸⁵

Pod původním názvem *Host* začal časopis znovu vycházet v roce 1985 pod vedením Dušana Skály. V rozmezí čtyř let vyšlo samizdatem pět obsáhlých čísel, poslední na podzim roku 1989, načež „v roce 1993 vznikl Spolek přátel vydávání časopisu *Host*, který se stal vydavatelem časopisu.“⁸⁶ Do redakce přišli bohemisté Miroslav Balašík a Tomáš Reichel, kteří dodnes patří k důležitým osobnostem časopisu i později vzniklého stejnojmenného nakladatelství.

Nyní vychází časopis každý měsíc a „každé číslo tvoří zhruba sto stran věnovaných současné i klasické literatuře, důležitým informacím o nových knihách, začínajících i renomovaných spisovatelích, kritickému hodnocení knižní produkce a zamyšlení nad

⁸² O nás. In: *Host Brno* [online]. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/nakladatelstvi/o-nas/>

⁸³ SVOBODA, Richard. Host do domu. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=107>

⁸⁴ O nás. In: *Host Brno* [online]. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/nakladatelstvi/o-nas/>

⁸⁵ SVOBODA, Richard. Host do domu. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=107>

⁸⁶ PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Host. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 12. 2013 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1691>

trendy, fenomény a kauzami, které hýbou literárním světem.“⁸⁷ Publikují v něm významní literáti i kritici, mezi něž patří například Jan Němec nebo Eva Klíčová. K *Hostu* patří také literární server *h7o* (Host 7 dní online), kde se objevují recenze, zprávy z literárního světa a komentáře.

4.2.2. Literární noviny

Literární noviny vznikly jako nakladatelský časopis v roce 1927. „Usilovaly o rozšiřování čtenářské obce pro umělecky hodnotnou knihu a kromě informativních funkcí plnily v některých obdobích i roli literárněkritického periodika nebo obecně kulturní revue.“⁸⁸ Před válkou v novinách jako redaktoři působili například Josef Hora nebo Václav Kaplický.

Po válce zůstal charakter časopisu podobný, nicméně k ukázkám děl se přidaly i publicistické texty, přičemž v centru pozornosti nebyla pouze literatura, ale i divadlo, film nebo výtvarné umění. Objevovaly se i články odborného rázu, z literárních historiků přispíval do *Literárních novin* Karel Krejčí nebo Karel Polák, mezi autory kritik a esejů se řadil například Jiří Weil. V posledních dvou letech, 1950 a 1951, se pojetí literatury a umění klonilo směrem k propagandě.⁸⁹

V roce 1952 převzal titul Svaz československých spisovatelů a *Literární noviny* vycházely jako týdeník. Zpočátku „tlumočily dogmatickou linii tehdejšího vedení KSČ, (...) zvláště prvním dvěma ročníkům dominovaly kultovní oslavy komunistických vůdců a literátů.“⁹⁰ Tímto přístupem byla pochopitelně ovlivněna i literární kritika. K jistému obratu došlo v druhé polovině 50. let, v roce 1956 byly například otištěny diskuzní texty o české próze a S. K. Neumannovi, *Literární noviny* začaly vydávat více příspěvků o zahraniční kultuře a literatuře nebo ukázky *Monologů* Milana Kundery.⁹¹

⁸⁷ O nás. In: *Host Brno* [online]. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/nakladatelstvi/o-nas/>

⁸⁸ DOKOUPIL, Blahoslav. Literární noviny. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=151>

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ DOKOUPIL, Blahoslav. Literární noviny. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1286>

⁹¹ Tamtéž.

Pod vlivem kritiky stranického vedení musel časopis z pokračujícího vývoje ustoupit, nicméně diskuzní ráz si ještě několik let zachoval, přestože se postupně zvyšovalo množství ukázek ze sovětských děl a politické publicistiky. *Literární noviny* „získávaly stále početnější čtenářskou obec zejména otvíráním oken do světa (v reportážích, rozhovorech, informativních statích), kritickými pohledy na každodenní skutečnost socialismu a odhalováním konkrétních projevů byrokratismu, hulvátství a necitlivosti vůči jedinci.“⁹² Vztahy mezi redakcí a nadřízenými orgány se proto vyostřovaly například diskuzemi o tzv. české otázce a národním bytí – k tématu vycházely texty Ludvíka Vaculíka nebo Milana Kundery.

Výsledkem bylo vyloučení Ludvíka Vaculíka, A. J. Liehma a Ivana Klímy z KSČ, noviny byly zároveň převedeny pod ministerstvo kultury a informací a byla dosazena nová redakce v čele s Janem Zelenkou. Obsah *Literárních novin* se poté zcela proměnil. „Zelenkovy *Literární noviny* trpěly nedostatkem kvalitních příspěvků a dobrých spolupracovníků, většina spisovatelů a publicistů je bojkotovala. Vypomáhaly si hlavně překlady, přetisky ze zahraničních médií a ukázkami z knih připravených k vydání.“⁹³ Původní redakce začala vydávat v roce 1968 *Literární listy* (později jen *Listy*), které sehrály důležitou roli v pražském jaru.

Literární noviny byly obnoveny po sametové revoluci, kdy je začala vydávat Společnost pro Literární noviny. Později je převzalo Centrum pro média a demokracii Jakuba Patočky a noviny začaly fungovat v užším sepětí s politickou scénou (Patočka byl členem Strany Zelených), což proměnilo ráz novin – čteněji se objevovaly ekologické a politické články. Kvůli nesouhlasu s Patočkovým vedením opustila list velká část redakce a založila kulturní týdeník *A2*.⁹⁴ Poslední číslo tištěných *Literárních novin* vyšlo na jaře 2020.

⁹² DOKOUPIL, Blahoslav. Literární noviny. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1286>

⁹³ DOKOUPIL, Blahoslav. Literární noviny. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=153>

⁹⁴ Přestanou vycházet Literární noviny, od února vydavatele stály statisíce korun. In: *Aktuálně.cz* [online]. 18. 5. 2020. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/prestanou-vychazet-literarni-noviny-miroslav-pavel/r~4bb8fbc098e711eaa7deac1f6b220ee8/>

4.2.3. A2

Časopis *A2* neboli „advojka“, vycházející od roku 2005, je „nezávislý kritický čtrnáctideník, který reflektuje kulturu v co nejširším pojetí, tedy včetně společenského dění a politiky. Vychází každou druhou středu a má 32 stran novinového formátu.“⁹⁵

Texty mají odborné zázemí, témata se ale zároveň snaží pojímat nevšedně. Periodikum se prezentuje jako alternativní médium k hlavnímu proudu, „jehož specifika zároveň kriticky reflektuje. (...) Hlavní snahou redakce je pojímat kvalitní živé umění v kontextu – ostatních druhů umění, aktuální světové tvorby a společenských fenoménů.“⁹⁶

Redakce *A2* vznikla přechodem části publicistů z *Literárních novin* a tvořila ji řada zvukných jmen; Vladimír Just, Libuše Bělunková (byla šéfredaktorkou od založení až do roku 2011) nebo Jiří Cieslar, občas přispívali Pavla Procházková nebo Karel Hvížd'ala. Podle Pavla Mandyse měla *A2* při svém vzniku nevyjasněný záběr, opomíjela některé žánry a k zaplnění prostoru redakce zveřejňovala „leccos, od seminární práce po nadšený amatérismus.“⁹⁷

Název *A2* (podle prvního sídla redakce na adrese Americká 2 na pražských Vinohradech) vymysleli nezávisle na sobě jmenovaný Jiří Cieslar a grafik Marek Naglmüller.⁹⁸ Každé číslo má hlavní téma, k němuž se váže řada publicistických textů, v době psaní této práce je zastřešujícím tématem „dědictví literárního modernismu“. Současným šéfredaktorem *A2* je Lukáš Rychetský, literárními redaktory například Blanka Činátlová nebo Michal Špína. Pro *A2* kromě respektovaných publicistů, umělců a akademiků píší i aktivisté, začínající autoři nebo studenti.⁹⁹

⁹⁵ O nás. In: *A2* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/o-nas/index>

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ MANDYS, Pavel. Rozdvojené Literárky: Co přinesl vznik kulturního týdeníku *A2*. *Týden*. 2005, roč. 12, číslo 48, s. 103.

⁹⁸ BĚLUNKOVÁ, Libuše. Kdo si čte, zlobí. In: *A2*. [online]. 2005. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2006/40/kdo-si-cte-zlobi>

⁹⁹ O nás. In: *A2* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/o-nas/index>

S časopisem *A2* je spjaté také on-line médium *Alarm*, kde původně vycházely především komentáře. *Alarm* se však postupně osamostatnil a dnes je deníkem, který se věnuje rozličným žánrům.

4.2.4. Tvar

Literární čtrnáctideník *Tvar* (v prvních letech týdeník) vznikl v roce 1990 jako nástupce časopisu oficiálně vydávané literatury *Kmen*. Vydavatelem bylo nejdříve Sdružení českých spisovatelů, poté Vydavatelství a nakladatelství Scéna, Michal Třeštík – který byl sedm let jeho šéfredaktorem – a Klub přátel Tvaru.¹⁰⁰ V současnosti vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky a Státního fondu kultury, šéfredaktorem je Adam Borzič.¹⁰¹

„Zpočátku se časopis věnoval především autorům, kteří nesměli v oficiálních médiích publikovat; představeni byli Miroslav Červenka, Květoslav Chvatík, Vladimír Karfík, Jan Lopatka a jiní.“¹⁰² Kromě autorů domácí scény se časopis zaměřil i na exilové autory či samizdat, snažil se propojovat všechna odvětví české literatury. V rubrice *Souvislosti* vycházely literárně-historické texty, „které nově refletovaly témata do té doby tabuizovaná nebo zkreslená tendenčním ideologickým výkladem.“¹⁰³ Ke kmenovým autorům studií patřili například Aleš Haman, Petr A. Bílek, Daniela Hodrová či Pavel Janoušek.

Na přelomu tisíciletí *Tvar* začal od akademičnosti, jež do té doby převládala, pomalu ustupovat a otiskoval více odlehčených, humorných textů. Přesto zůstaly odborné články stále ve velké míře přítomny. *Tvar* také tradičně „přináší rozsáhlou recenzní rubriku, která kontinuálně poskytuje příležitost nastupujícím kritickým generacím.“¹⁰⁴ Kromě toho dává prostor začínajícím i známým básníkům, prozaikům, objevují se také překlady ze

¹⁰⁰ ZELINSKÝ, Miroslav. KAŠPAROVÁ, Veronika. Tvar. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 22. 5. 2010 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=229&hl=tvar>

¹⁰¹ Info a kontakty. In: *Tvar* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z <https://itvar.cz/info>

¹⁰² ZELINSKÝ, Miroslav. KAŠPAROVÁ, Veronika. Tvar. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 22. 5. 2010 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=229&hl=tvar>

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

zahraniční beletrie. Rubriky informující o zahraniční literatuře ve *Tvaru* mají specifické názvy, například *Francouzské okno*, *Baltské šproty*, *Anglický čaj* či *Severní vítr*.¹⁰⁵

Od roku 2003 čísla časopisu pravidelně otevírají rozhovory, takzvanou „osobností čísla“ bývají debutující i zavedení autoři, ale také překladatelé a další osobnosti kulturního života. Autorem některých rozhovorů je například literární kritik Radim Kopáč. „Příležitostně vycházejí monotematická čísla: v devadesátých letech to byla čísla věnovaná aktuálnímu dění v zahraničních literaturách (francouzské, belgické, německé, polské, rakouské, slovinské), v prvních letech 21. století číslo věnované Švejkovi a Jaroslavu Haškovi, výročí Ladislava Fukse, Vladimíra Macury, Karla Hynka Máchy, anonymnímu umění, narcismu, pohádkám či výročí sametové revoluce.“¹⁰⁶

Časopis vydává internetový magazín *Ravt*, jež vychází paralelně s tištěnou verzí *Tvaru*. Nepravidelnou přílohou *Tvaru* je také *Triangl*, který se věnuje literatuře pro dospívající čtenáře.

Tvar také pořádá anketu *Tvárnice*. Časopis vybere několik literárních kritiků, z nichž zvolí Kritika roku, který posléze po dobu jednoho roku sleduje tuzemskou literaturu a reflektuje ji pomocí různých žánrů (recenze, rozhovory, eseje). Na základě toho poté vybere Dílo roku. Anketa je unikátní v tom, že nepředstavuje iluzi objektivit jiných literárních soutěží, ale je postavená na otevřené subjektivitě a odpovědnosti jednoho konkrétního kritika.¹⁰⁷

4.2.5. iLiteratura.cz

Literární internetový magazín *iLiteratura.cz* vznikl mezi lety 2000 a 2002 jako první větší on-line literární projekt. Založila jej překladatelka z francouzského jazyka Jovanka

¹⁰⁵ ZELINSKÝ, Miroslav. KAŠPAROVÁ, Veronika. Tvar. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 22. 5. 2010 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=229&hl=tvar>

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ OHNISKO, Milan. *Tvárnice — cena, která má váhu*. In: *iTvar* [online]. 16. 11. 2017 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://itvar.cz/tvarnice-cena-ktera-ma-vahu>

Šotolová, která *iLiteraturu* vede dodnes. Jedním z impulzů byla snaha rozšířit povědomí českých čtenářů o současné francouzské beletrii.¹⁰⁸

Nyní se časopis věnuje literatuře z celé řady zemí i původní tvorbě a zakládá si na tom, že je „rovnocenný těm tištěným, a ještě má nějaká plus: je to levný, ekologický, rychlý způsob, jak zprostředkovat informace o knihách a jejich zázemí či zákulisí. Tedy o literárních dílech, o spisovatelích, básnících, překladatelích, o nakladatelském provozu, o knižním trhu, o literárních cenách atd.“¹⁰⁹ Nejčastěji se objevují recenze, na stránkách *iLiteratury* jsou ale k nalezení i studie, kritiky nebo rozhovory, portréty spisovatelů či zprávy o aktuálním literárním dění.

Časopis se literatuře věnuje z různých úhlů a snaží se ji představovat tak, aby byl zajímavým zdrojem informací pro odbornou i laickou veřejnost. Zároveň obsahuje několik tisíc textů, které jsou mnohdy vzájemně propojené a poskytují hodnotný informační zdroj a archiv literární publicistiky.¹¹⁰

Mezi kmenové členy redakce patří odborníci ve své oblasti, překladatelé či akademici: například Pavel Mandys, který se věnuje komiksu, historickému románu nebo takzvaným populárním žánrům, anglistka Johana Horálková nebo Barbora Grečnerová, která se zabývá převážně severskou literaturou. Většina externích spolupracovníků pak referuje o dalších oblastech zahraniční literatury z celého světa včetně menšinových jazyků (jihoslovenská literatura, ukrajinská, hispánská aj.).¹¹¹ „Portál je strukturován do čtyř desítek sekcí, které jsou vymezeny převážně podle jazyka dané literatury (či jinak, zejména žánrově: antická literatura, dětská literatura, non fiction, filmové adaptace literárních děl ap.) a aktualizovány s ohledem na vytížení dané oblasti na našem knižním trhu.“¹¹²

¹⁰⁸ LOJÍN, Jiří. Seznamte se s časopisem *iLiteratura* a jeho šéfredaktorkou Jovankou Šotolovou. In: *Vaše literatura* [online]. 12. 4. 2014 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z:

<https://www.vaseliteratura.cz/predstavujeme/predstavujeme/4148-predstavujeme-casopis-iliteratura>

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ O projektu. In: *iLiteratura* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z:

<http://www.iliteratura.cz/Home/Oprojektu>

¹¹¹ Redakce. In: *iLiteratura* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Editor>

¹¹² O projektu. In: *iLiteratura* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z:

<http://www.iliteratura.cz/Home/Oprojektu>

Redakce se podílí také na přípravě literárních pořadů pro média, například *Knížního servisu* pro *Radio 1* a různých dílčích projektech, v roce 2015 zmapovala tvorbu současných amerických autorů a jejich recepci prostřednictvím českých překladů.¹¹³

5 Kvalitativní analýza kritických ohlasů literárních děl

V této části práce se budu věnovat interpretaci děl Kateřiny Tučkové, Aleny Mornštajnové, Květy Legátové a kvalitativní analýze jejich kritických ohlasů v kulturních a literárních časopisech, denním tisku a *Českém rozhlase*.

Základních přístupů kvalitativní analýzy je celá řada, například kritický výzkum, historický výzkum, biografické zkoumání či sémiotická analýza, která je vhodná právě pro zkoumání obsahů mediálních sdělení, neboť „studuje významy textů na několika rovinách označování a je využitelná nejen pro zkoumání lingvistických sdělení, ale i sdělení vizuálních a auditivních.“¹¹⁴

Pojetí kvalitativní analýzy se různí, někteří metodologové „chápou kvalitativní výzkum jako pouhý doplněk tradičních kvantitativních výzkumných teorií, jiní zase jako protipól nebo vyhraněnou výzkumnou pozici.“¹¹⁵ Shodují se však, že práce s kvalitativními daty spočívá v jejich interpretaci, tedy nahlížení na dostupné informace novým způsobem, který je pro daný obor relevantní¹¹⁶, dále v „odhalování a specifikaci jejich významu. Základní technikou spojenou se snahou o porozumění a výklad významu je hermeneutika.“¹¹⁷ Podle hermeneutického přístupu však není porozumění textům či jejich výklad pouhou záležitostí vědy, ale „patří zjevně k celkové lidské zkušenosti světa.“¹¹⁸

Jak píše Renáta Sedláková, protože „většinou není možné analyzovat všechna dostupná data vztahující se ke zkoumanému problému, je prvním zásadním krokem výzkumu právě výběr textů k interpretaci. Voleny jsou záměrně na základě jejich důležitosti pro zkoumané

¹¹³ O projektu. In: *iLiteratura* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z:

<http://www.iliteratura.cz/Home/Oprojektu>

¹¹⁴ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 117.

¹¹⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016, s. 45.

¹¹⁶ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 398.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 396.

¹¹⁸ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I: nárys filosofické hermeneutiky*. Praha: Triáda, 2010, s. 15.

téma.¹¹⁹ To však neznamená, že výzkumník není obeznámen s obsahem dalších relevantních textů. „I zde platí obecný předpoklad hermeneutiky, že správně porozumět určité části textu je možné pouze ve vztahu k celku a naopak; celek získává smysl až na základě porozumění jeho částem.“¹²⁰

Cílem této části práce je pomocí výše popsaných metod a postupů popsat, jak kritici a recenzenti interpretují a hodnotí díla jmenovaných spisovatelek. Zaměřím se také na úroveň jednotlivých kritických ohlasů a to, do jaké míry naplňují požadavky na literárně-kritické texty, které definovali výše citovaní autoři, Northrop Frye, Václav Černý, Umberto Eco a další.

Vzhledem ke stanoveným cílům a teoretickému zázemí je proto hlavní výzkumnou otázkou to, jak kritici a recenzenti interpretovali prózy jednotlivých autorek. Dále se zaměřím na tyto podotázky, které by měly se zodpovězením hlavní výzkumné otázky napomoci: V čem se názory kritiků shodovaly a v čem různily? Jak se liší úrovně kritických textů? Zasadili autoři kritik díla do kontextu autorovy tvorby a české či světové literatury obecně? Podložili své soudy relevantními argumenty? Zohlednili okolnosti vzniku díla? Měl kritický text jasné stanovisko?

K analýze jsem zvolila celkem čtrnáct textů, vybírala jsem rovnoměrně z kulturních a literárních periodik (*Host, A2, Tvar, iLiteratura, Literární noviny*), z denního tisku a online médií (*Mladá fronta DNES, Týden, Lidové noviny, Novinky.cz*) a z *Českého rozhlasu*.

5.1. Analýza románu *Vyhnání Gerty Schnirch*

Rozsáhlý román rozdělený do pěti částí sleduje osudy dívky – ženy – z česko-německé rodiny od jejího mládí až po stáří. Díky velkému časovému rozpětí je čtenář svědkem společenských proměn napříč oběma totalitními režimy, komunistického a nacistického,

¹¹⁹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 392.

¹²⁰ Tamtéž.

příčemž hrdinčin osud a celou knihu samozřejmě nejvíce provází osudný rok 1945 a s ním související odsun českých Němců.¹²¹

Gerta Schnirch pochází z manželství Němce Friedricha Schnircha a Češky Barbory. Její bratr Friedrich, věrná kopie otce, po jeho vzoru vzhlíží k nacistům a německou říši bezmezně obdivuje. Gerta proti ideologii na druhé straně tiše protestuje a své německví se snaží potlačit, avšak ze strachu se na odpor nikdy ve skutečnosti nezmůže – i proto zažívá velké pocity studu, když například musí na konci války vybírat od sousedů peníze na pomoc německé armádě. První část románu z protektorátního Brna s názvem *Válkou s cejchem Schnirchů* je časově ohraničená bombardováním města a následným vyhnáním.

Na konci války, když je český národ za podpory veřejných představitelů popoháněn nenávistí vůči všemu německému, je na postavě Karla, Gertina přítele, poukazováno na paralelu mezi fanatismem některých Němců na začátku války a některých Čechů na jejím konci.

„Stálý nový zdraví, přál jí ve dveřích jejich domu na Nový rok a potutelně se usmíval, když se ho ptala, co je to za nesmysl.

No přece Stalinovi zdraví, ne, kroutil hlavou nad jejím nechápavým výrazem. To nesnášela. Vypadal v těch chvílích jako otec v dobách, kdy jí vštěpoval správný Weltanschauung. Najednou vykřikoval podobná hesla a v posledních lednových dnech čtyřiačtyřicátého se proměnil úplně.“¹²²

Nejobsáhlejší část *Když se kácí les, lítají třísky* zaznamenává samotné vyhnání, včetně pohořelického pochodu, a roky následující. Pochod smrti z Brna se odehrál v noci na 31. května 1945, je jedním z příkladů divokého odsunu Němců a podle odhadů má téměř dva tisíce obětí. „Transport, organizovaný převážně dělníky z brněnské Zbrojovky, kteří po celou válku zásobovali třetí říši zbraněmi, byl sice nelegální, neboť proběhl před Postupimskou konferencí a vyhlášením Benešova dekretu, avšak s prezidentovým tichým souhlasem. Beneš, který se právě navrátil z exilu, nepřímou vyzval k vysídlení brněnských

¹²¹ GILK, Erik. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 588.

¹²² TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2009, s. 46.

Němců, když při svém proslovu 12. května, jehož se Gerta účastní, v souvislosti s německou otázkou použil v románu démonizovaný výraz „likvidovat“.¹²³ Gerta a několik dalších žen zůstanou na konci cesty s dětmi v Perné, kde je tamní obyvatelé využívají k pracím na poli, Gertu i k pomoci s administrativou, výměnou za jídlo a střechu nad hlavou.

Třetí a čtvrtá část, *Město Deutsfrei* a *Minulost přítomná* zobrazují opět život hlavní hrdinky po návratu do Brna, tentokrát už pod taktovkou komunistického režimu, v němž se Gerta ani dcera Barbora nemají lépe; Barbora ve škole kvůli svému původu čelí šikaně, Gerta pracuje za nízký plat v továrně na nekvalifikované pozici. Do bytu, který je pro ně samotné moc velký, jim jako spolubydlící přiřadí cizí manžele z Řecka.

I kvůli posledním částem příběhu bychom titulní *vyhnání* neměli vnímat čistě jako akt vynuceného odchodu z Brna, případně pohraničí, ale také jako odchod ze společnosti na její okraj, případně jako odchod od sebe samé. Gerta v sobě zapřela češství, k němuž zvláště po smrti matky tolik lnula a se kterým se kvůli německému příjmení a svému původu celkově nikdy nemohla plně ztotožnit.¹²⁴

Poslední část *Sólo pro Barboru* je psaná z pohledu Gertiny dcery, v němž se ohlíží za matčiny životem. Následuje ještě *Slovníček místních názvů*, který přibližuje, jak se dnes jmenují zobrazovaná místa, v románu psaná výhradně v němčině.

Přestože celková atmosféra románu má naturalistický ráz, mezi nejvíce nepřikrášené epizody patří pochod z Brna. Zatímco některé drsné scény, například znásilňování Gerty vlastním otcem, ze kterého vzešla Barbora, jsou popisovány spíše v náznacích, krutosti páchané na německých obyvatelích během pochodu jsou vyobrazené bez obalu. Autorka zmiňuje znásilňování žen, nelidské chování vůči dětem (v paměti nejednoho čtenáře patrně zůstane zřetelně vepsaná pasáž s nemluvnětem odkopnutým do pole) nebo následky hladovění či propuknutí epidemie úplavice.¹²⁵

¹²³ GILK, Erik. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 588.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

Černobílému zachycení Čechů jakožto těch „jediných špatných“ a jednostrannosti předchází Tučková mimo jiné tím, že poukazuje na dobrosrdečnost mnoha lidí – v kontrastu k prospěchářskému domovníkovi, jenž Gertu před vyhnáním zneužíval pod falešným příslibem pomoci, stojí lidé, kteří po cestě nabízeli vyprahlým Němcům čistou nekontaminovanou vodu, nebo laskavý sedlák Hubert Šenk.

Podobnou roli plní v příběhu i jiné postavy, především Johanna, Teresa a Hermína, a pohled na jejich život leta po pochodu a pobytu v Perné. Zatímco Gerta je „vystavěna tak, aby zcela odpovídala představě nevinné oběti, na níž jsou nespravedlivě uplatňovány principy kolektivní viny“¹²⁶ a negativní zkušenosti ji vedou k tomu, že se zatvrdí ve své nenávisti vůči Čechům, k nimž se dřív na úkor němectví tak hrdě hlásila, Johanna ji vůči svým „utlačovatelům“ nepocituje a dál v sobě aktivně a hrdě živí svoje němectví. Teresu odsun přiměl k útěku za hranice, v Rakousku však nachází jen neukotvenost spojenou se statutem emigrantky. A poslední ze zmíněných žen, Hermína, se rozhodne setrvat na vsi u starousedlice Zipfelové, která jim v prvních poválečných letech poskytovala střechu nad hlavou, a brát život takový, jaký je. Právě u této postavy je nejvíce patrné smíření s nelehkým osudem českého Němce v poválečném Československu.¹²⁷

Nutné je ještě zmínit postavy, které se objevují pouze v úvodu románu a jeho závěru, nicméně jsou svou úlohou v textu stěžejní. První z nich je již zmíněný bratr Gerty, Friedrich. V počátku příběhu odchází bojovat na frontu a není jasné, jestli válku přežil. V závěru je čtenáři nabídnuta jeho perspektiva, díky níž se čtenář dozvídá, že válku přežil, a především, že „jej pronásledují vzpomínky na hrůzné činy, jimž coby nacistický voják přihlížel nebo se jich přímo dopouštěl.“¹²⁸ To dodává postavě, která byla do té doby plochá a působila spíše jako nacistická karikatura, další rozměr a poukazuje na problematiku poznamenané psychiky vojáků, kteří přežili válku, a částečnou změnu postoje poté, co se z abstraktní ideologie staly konkrétní činy.

Podobně je na tom Gertina někdejší kamarádka Janinka, o níž se hlavní hrdinka domnívala, že zahynula v troskách po náletu na Brno. V poslední třetině románu vychází najevo nejen

¹²⁶ GILK, Erik. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 589.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž, s. 590.

to, že Janinka přežila, ale že Gertu jakožto Němku vnímá jako zástupkyni všeho zlého, co se jí přihodilo, konkrétního viníka, který nese za celé Německo vinu za Janinčin zkažený život.

Leccos Gertě nedokáže odpustit ani dcera Barbora, když nad její smrtelnou postelí přemítá nad uplynulým životem a jejich vztahem, z dceřina pohledu chladným a odtažitým, kvůli němuž si vypěstovala pevné pouto k jiným ženám ve svém okolí; k Zipfelové a k ženě z Řecku, která s nimi bydlela. „Přestože tento soud o Gertě lze z dceřina hlediska považovat za oprávněný, patří k mnoha paradoxům příběhu, že jedině pro záchranu Barbořina života dokázala Gerta snášet všechna příkoří, jež musela podstoupit během transportu a bezprostředně po něm. Jen díky ní se dokázala obrnit silnou vůlí a nezvolit dobrovolnou smrt, jak to učinilo mnoho jiných účastníků pochodu.“¹²⁹ I tak Barbora Gertinu existenci zpětně hodnotí jako zbytečnou a nenaplněnou, přesto lze z tónu jejího vyprávění cítit vedle jakési otupělosti životem i bezpodmínečnou lásku vůči matce, například díky zdobnělinám, které používá v popisu, zatímco jí vypráví o životě vnučky Blanky.

„Třeba když jsem tohle mámě říkala a ona tam tak ležela, s těma bílýma řídkýma vláskama rozprostřenýma po polštáři, cítila jsem, jak mi rozumí. Jak by taky chtěla, aby její krev pokračovala dál, jak by taky byla na Blaničku hrdá, kdyby jí přinesla další děvčátko, tolikery v řadě, co by máma v jedné rodinné linii viděla. Nemohla by nebrečet, jako jsem v tu chvíli brečela já. Položila jsem se jí k té její skvrnitě žluté ruce, co jsem ji žmoulala ve svých dlaních, a brečela jsem touhou po děcku i po Blaničce, která se slila najednou ještě s čímsi, co mělo co společného se mnou a s mámou a s dítětem a s hroznou láskou, kterou bych jim všem chtěla dát (...).“¹³⁰

Vyhnání Gerty Schnirch je román se silnými ženskými postavami a po více než šestasedmdesáti letech stále velice citlivým tématem česko-německých vztahů a takzvané kolektivní viny. „Tučková se snaží narušit schematizované dělení společnosti na zlé Němce a spravedlivě oplácející Čechy. Její román nabízí jinou interpretaci historického

¹²⁹ GILK, Erik. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 590.

¹³⁰ TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2009, s. 404.

výkladu válečných a poválečných dějin a usiluje o sebereflexi kolektivní paměti českého národa.“¹³¹

5.1.1. Kritické ohlasy románu *Vyhnání Gerty Schnirch*

Literární kritik a historik Pavel Janoušek se v kritice pro literární měsíčník *Host* zamýšlí nad různými motivacemi k napsání románu, přičemž jednou z nich je podle něj touha podat svědectví o našem světě, historii. Přestože pro některé může být podle Janouška próza Kateřiny Tučkové nezajímavá, v tomto ji považuje za zlomovou práci, která „suverénním způsobem naplňuje jednu z možných a důležitých funkcí literatury. Je prostředkem sebereflexe dané komunity, v tomto případě českého národa.“¹³²

Oceňuje přitom schopnost autorky vyhnout se jednostrannosti díky konfrontaci světa hlavní hrdinky se světy ostatních hrdinů, protože válka a poválečné události každého formovaly jinak. Za obzvlášť důležitou pak považuje postavu vnučky Blanky, která na historii nenahlíží z pozice pamětníka, a díky ní se dozvídáme něco o postojích autorky. „Poslední pozice je přitom zjevně pozicí samotné autorky, její motivací pro to, aby začala shromažďovat svědectví pamětníků a studovat příslušnou literaturu k tématu.“¹³³

Opačný názor na postavu Blanky a samotný závěr knihy má kritik Stanislav Škoda. V recenzi pro *Lidové noviny* uvádí, že jej považuje za největší slabinu románu. V chování Blanky, která přichází s dopisem adresovaným politikům, ve kterém požaduje omluvu vyhnaným Němcům, spatřuje zbytný patos, který ruší jinak „temnou a neutěšenou atmosféru příběhu“.¹³⁴ Kromě toho Škoda v poslední třetině shledává problematickou autorčinu fixaci na popisy rozpoložení hlavní hrdinky, kvůli nimž upadá dynamika příběhu.

¹³¹ GILK, Erik. *Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch*. In: FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 591–592.

¹³² JANOUŠEK, Pavel. Svědectví nejen o Gertě Schnirch. *Host*, 2009, roč. 25, č. 9, s. 61–62.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ ŠKODA, Stanislav. Příběh holky vyhnané z Brna. *Lidové noviny*, 4. 11. 2009, s. 8.

Stejně jako Pavel Janoušek, i autor kritiky v časopise *Tvar* Erik Gilk vidí jako jednu z kvalit románu takzvanou multiperspektivnost a také to, že akcentuje rozdíl v tom, jak kterou hrdinku konkrétně odsun poznamenal. I díky tomu podle něj Tučková dokázala zpracovat všechny otázky, které široké a citlivé téma nabízelo. „Tučkové se podařilo vytvořit velmi působivý obraz konfrontace individuálního života s dějinnými událostmi, které se nedají ovlivnit a semelou každého bez ohledu na jeho provinění, potrestání, pokání či omluvu, o přáních a touhách ani nemluvě.“¹³⁵ Autorka podle Gilka dobře zachytila i subtémata jako postupné pronikání kolektivizace do československé společnosti nebo fakt, že nelidskost nastolenou válkou ještě prohloubily komunistické poměry, které přišly po ní.

Na kritice Erika Gilka je rovněž zajímavá zmínka o autorčině prvotině *Montespaniádě*, o níž se vyjadřuje jako o „adolescentní knížečce“, kterou se prokousával jen s obtížemi, nebo monografii o Věře Sládkové, která ji podle Gilka mohla k *Vyhnání* inspirovat, jelikož sama Sládková se věnovala beletristickému zpracování událostí z období druhé světové války.¹³⁶

Oba s Janouškem přirovnávají *Vyhnání Gerty Schnirch* k románu *Chladnou zemí* Jáchyma Topola. Podle Gilka je Tučkovou zvolená tradičnější vypravěčská metoda k tématu vhodnější a víceméně totéž poznamenal i Pavel Janoušek: „(...) je patrné, že Tučková neinklinuje k postmoderním vypravěčským šarádám. V souladu se svým záměrem volí realistickou formu víceméně chronologického vyprávění, jež stojí na respektu vůči zpodobňovaným faktům, neboť je přesvědčena, že tato fakta mají sama o sobě svou působivost.“¹³⁷

Gilk kromě Topolovy prózy zmiňuje další tematicky podobná díla z pera současných českých spisovatelek, konkrétně *Zvuk slunečních hodin* Hany Andronikové, *Aaronův skok* od Magdaleny Platzové nebo *Peníze od Hitlera* Radky Denemarkové. Tučkové se podle něj podařilo najít ve svém románu odlišný úhel pohledu na problematiku. Gilk pak svou kritiku uzavírá tím, že dílo mladé autorky vnímá jako triumf: „Aby nebylo mýlky: tento působivý příběh o vyhnané Němce je natolik svrchovanou uměleckou výpovědí, že jej mohou směle označit za jednoznačný literární úspěch.“¹³⁸

¹³⁵ GILK, Erik. Příběh odsunuté Němky. *Tvar*, 2009, roč. 20, č. 20, s. 23.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ JANOUŠEK, Pavel. Svědectví nejen o Gertě Schnirch. *Host*, 2009, roč. 25, č. 9, s. 61–62.

¹³⁸ GILK, Erik. Příběh odsunuté Němky. *Tvar*, 2009, roč. 20, č. 20, s. 23.

Pavel Janoušek v neposlední řadě oceňuje autorčin smysl pro psychologii postav, schopnost Tučkové odstoupit od soudů svých hrdinů a veškeré hodnocení nechat na čtenáři, stejně jako odvahu ponechat prostor pro nevyřčené.

Právě v tomto bodě Janouškově kritice nejvíce odporuje reflexe bohemisty a literárního redaktora Vojtěcha Staňka v časopise *A2*. Staněk prózu Tučkové (a snad i samotnou autorku) označuje jako takovou, která svému čtenáři nedůvěřuje. Tradiční motivy epiky zobrazené v různorodých a vícegeneračních perspektivách se podle něj topí v doslovnosti, „která po čtenáři nevyžaduje příliš velkou námahu.“¹³⁹

Kritizuje genderové rozdělení dobrého a zlého a související podmínění toho, ke komu se mají sympatie čtenáře obracet – hodná a tichá matka, Češka, po které Gerta podědila náuru, a zlý, fanatický otec, Němec, v němž se zhlédl Gertin bratr. V tom Staněk na rozdíl od ostatních autorů spatřuje jistou jednostrannost.¹⁴⁰

Nad to Tučkovou označuje za autorku jazykově neobratnou, přičemž zvláštní pozornost upírá především k dialogům, které podle něj místy nabírají až groteskního rázu. „Kostrbatých“ vět – nejen v přímé řeči – je podle něj v románu tolik, že je nelze ignorovat.

Recenzi uzavírá následující metaforou: „Vyhnání Gerty Schnirch je svou snahou po maximální komplexnosti fikčního světa jak šalina ve špičce (etymologii slova vám v knize vysvětlí Barbora, jinak zase ne tak bystré děvče, kterému to ve škole nešlo nejen kvůli smíšenému národnostnímu původu) – čtenář se v něm nemůže skoro pohnout. A při nedostatku pohybu, jak známo, padá na člověka ospalost.“¹⁴¹

Podobně kritická je i recenze Vojtěcha Varyše odvyšovaná na *Českém rozhlase Vltava*. Označuje román za text s potenciálem, který ale nebyl naplněn. Jako největší slabinu *Vyhnání Gerty Schnirch* vnímá jazykové zpracování, které se vyznačuje topornou snahou příběh natáhnout a ozvláštnit dlouhými a košatými souvětími a také nízkou koncentrací

¹³⁹ STANĚK, Vojtěch. Dějiny vs. román – 1 : 0. *A2*. [online]. 2010 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2010/5/dejiny-vs-roman-1-0>

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

dialogů. „Měl-li příběh nějaký potenciál k neobyčejně silnému vyprávění, právě forma a jazyk zpracování ho svou neobratností a marnou šroubovaností zahubily.“¹⁴²

Gertu jakožto hlavní hrdinku vnímá jako postavu, která se nechá vláčet okolnostmi, aniž by se vzepřela, a její motivace zůstávají čtenáři neznámé, je takzvanou „tichou trpitelkou“. To ji činí nesympatickou, podle Varyše dokonce nesnesitelnou, a ve čtenáři nevzbuzuje nic. S Gertou lze podle něj „maximálně soucítit, a to asi tak jako s hlemýžděm zašlápnutým u polní cesty.“¹⁴³

Dodává, že Tučková nepřichází s objevným tématem ani s novými informacemi. Události popisované v díle každý se zájmem o moderní dějiny zná, a proto ani nemohla strhnout morální či politickou debatu – a zpracováním podle Varyše nestrhla ani samotného čtenáře.

Ze všech ostatních kritik vychází *Vyhnání Gerty Schnirch* jako působivá próza s nepopíratelnou uměleckou hodnotou, dokonce i Stanislav Škoda přes výrazně skeptičtější ráz svého textu román celkově hodnotí jako zdařilý. „Kateřina Tučková se v čtyřsetstránkovém románu, prý založeném na mnoha svědectvích přežilých brněnských Němců i na studiu archivů, projevuje jako sebevědomá prozaička, které to občas trochu uklouzne, ale zároveň přesně ví, co, jak a komu chce vyprávět.“¹⁴⁴

Zmínění kritici a recenzenti se v názorech na uměleckou úroveň díla Kateřiny Tučkové spíše rozcházel. Pavel Janoušek a Erik Gilk vnímají *Vyhnání Gerty Schnirch* jako dílo, v němž autorka dokázala citlivě zpracovat těžké a stále palčivé historické téma. Oceňují, že zachovala respekt k faktům i realistické pojetí a nabídla čtenáři množství perspektiv, díky kterému zahrnula do románu i další důležitá subtémata. Tučková má podle nich smysl pro psychologii postav a dokázala napsat sugestivní a působivý obraz doby. Gilk ani Janoušek se tolik nesoustředí na jazykovou stránku díla, ovšem zasazují dílo Kateřiny Tučkové jak do kontextu její tvorby (především Gilk, který odkazuje i k akademické činnosti autorky), tak do kontextu současné české literatury, jež se zabývá podobnou tematikou. Z kritik je patrný odborný přístup k textu a schopnost vnímat jej analyticky a v širším měřítku.

¹⁴² Kateřina Tučková: *Vyhnání Gerty Schnirch* (recenze). In: *Český rozhlas Vltava*. [rozhlasový pořad]. Připravil Vojtěch VARYŠ, 16. 3. 2010.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ ŠKODA, Stanislav. Příběh holky vyhnané z Brna. *Lidové noviny*, 4. 11. 2009, s. 8.

Recenze Vojtěcha Varyše a Vojtěcha Staňka jsou zaměřené více na jazykovou stránku románu a k dílu se vyjadřují kritičtěji. Oba recenzenti se shodují, že právě jazyk je velkou slabinou díla. Varyšova recenze je zaměřena spíše jednostranně – věnuje se primárně stylu psaní a postavě hlavní hrdinky, další atributy spíše opomíná. Celkově by obě recenze mohly využívat více argumentace, jíž by podepřely svá tvrzení. Staněk se o konkrétní příklady (například ukázky z textu, kritika genderových rolí doložená zmínkami konkrétních postav) opírá až v druhé polovině recenze, avšak některé závěry jsou pouze řečeny bez hlubší analýzy. Varyšova recenze má v druhé polovině naopak lehce emocionální zabarvení, které je patrné ve volbě některých jazykových prostředků. Na rozdíl od Janouška a Gilka také nezařadili dílo do kontextu, ani nezohlednili okolnosti vzniku díla.

Recenze Stanislava Škody tyto aspekty zohledňuje – byť ne v takovém rozsahu –, celkově je ale spíše popisná než analytická a k hodnocení románu přistupuje rozporuplně. Na jedné straně vyzdvihuje atmosféru, na druhé kritizuje upadající dynamiku a sklouzávání k patosu. Na rozdíl od ostatních textů tedy nemá vyhraněné stanovisko.

Více literárně-kriticky tedy k dílu Kateřiny Tučkové přistupovali literární historici Pavel Janoušek a Erik Gilk, jejich texty byly analytičtější a zároveň v hodnocení zohlednili důležité rysy literárního díla.

5.2. Analýza románu *Hana*

Děj *Hany* se odehrává ve třech dekadách, mezi lety 1933–1963. Nezačíná však před válkou, ale až v roce 1954, kdy Valašské Meziříčí, odkud hlavní hrdinové pocházejí, zasáhla tyfová epidemie.

První ze tří částí příběhu vypráví devítiletá Mira. Za trest, protože neuposlechla rodiče a šla i přes zákaz v tuhé zimě k řece, nedostane na mamčině oslavě narozenin zákusek – žlutkový věneček. Tehdy netuší, že jí její trest zachránil život, protože na polevu věnečků cukrárna použila vodu ze studny kontaminované tyfovou nákazou. Zbytek rodiny, včetně dvou malých sourozenců a podivné tety Hany, se nakazí. Stejně jako desítky dalších

meziříčských obyvatel. Právě obraz, kdy lidé stojí na náměstí a z rozhlasu se dozvídají o stavu nemocných a zemřelých, autorku k tvorbě románu inspiroval.¹⁴⁵

Mira dočasně zůstává u známých, Ivany a Jaroslava Horáčkových. Sdílí domácnost s jejich dětmi, Idou a Gustou. Ida však Miru vnímá jako vetřelce a znepríjemňuje jí život, jak může. Později se v druhé části románu dozvídáme, že kvůli milostné aféře mezi Ivanou a otcem Míry, Karlem Karáskem, by Ida mohla ve skutečnosti být její nevlastní sestrou.

Po nějaké době si pro ni k Horáčkovým přijde teta Hana, která se z tyfu uzdraví (jelikož ho v Osvětimi už jednou prodělala, jak zjišťujeme v poslední části), a pokouší se spolu sžít. Jejich vztah dospěje do zlomového okamžiku ve chvíli, kdy Mira uteče z domu v domnění, že ji Hana nemá ráda. Když se vrátí, zjistí, že na ni Hana celou noc čekala. Alena Mornštajnová tak naznačuje, co Hana k Miře skutečně cítí, aniž by to bylo přímo řečené a aniž by čtenář (prozatím) znal Hanin osud.

Nastíněné propojení rodiny Horáčkovy a Karáskovy, potažmo Helerovy (odkud pochází Hana a Rosa, matka Míry), sahá mnohem dál a vzniká tak propletenec vztahů obsahující mnoho generací, jenž je pro tvorbu Aleny Mornštajnové příznačný. Hana se totiž ve třicátých letech s Jaroslavem Horáčkem scházela, nicméně vztah skončil, když nacistické Německo nabralo na síle a Židé začali být pro ostatní obyvatele trnem v oku i za jeho hranicemi.

Na postavě Jaroslava, který se nakonec oženil s Haninou kamarádkou Ivanou, lze pozorovat autorčinu schopnost ukázat vývoj i vedlejších postav a nezobrazovat je černobíle. Popisuje ho jako muže, který Hanu upřímně miloval, na druhé straně ale dal přednost jistotě a výhodám, které nabízel život bez ní – život, který ho nakonec z veselého chlapce proměnil v nevrleho muže.

„Ivaně se sice splnil sen a vdala se za muže, za kterého se vdát chtěla, ale nepočítala s tím, jak moc Jaroslava Horáčka změní a zlomí skutečnost, že musel odejít z armády. Ze

¹⁴⁵ Rozhovor s Alenou Mornštajnovou, 17. 4. 2021 (viz příloha).

zábavného muže se vyklubal pedant a morous, který místo aby Ivaně říkal, jak moc jí to sluší a jak je rád, že je s ní, jen bručel nad osudem a příliš řídkou polévkou.“¹⁴⁶

Zároveň je už v první části zřejmé, že Mornštajnová sklouzává k roli vševědoucího vypravěče, který „se může najednou přesunout kamkoliv, a tak vždy ví, kdo si co myslí a co dělá“,¹⁴⁷ přestože vypravěčkou je Mira, která například nemohla vědět – i vzhledem k tomu, jak málomluvná teta byla –, že když Hana naklepávala polštář, „myslela přitom na svoji matku, moji babičku Elsu“¹⁴⁸. V druhé části zvané *Ti přede mnou* je vševědoucnost vypravěčky ještě patrnější, ale protože je Mira přítomná pouze na začátku a na konci této části, lze na to při čtení snadno zapomenout.

Část *Ti přede mnou*, která se odehrává mezi lety 1933–1945, se soustředí především na Hanu, Rosu a jejich matku Elsu, na tíseň předválečných let a postupně krachující vztah Hany a Jaroslava. Právě kvůli Jaroslavovi Hana neodešle důležitý dopis a zdrží tak odjezd rodiny za strýcem do Anglie, kde se Helerovi měli schovat a přečkat válku. Vina, stejně jako nenávist vůči Jaroslavovi, ji sužuje ještě dlouho po návratu z Osvětimi, kterou jako jediná z rodiny přežije.

Stěžejní roli má také Karel Karásek a jeho matka Ludmila, o niž mu Elsa s Hanou pomáhají pečovat. Karel Karásek schová po odjezdu Helerových mladší Rosu na půdě, kde zůstane celou válku, během které se do sebe nakonec zamilují.

Zajímavý kontrast tvoří dvě vedlejší postavy, Alois Urbánek a trafikant Skácel. Urbánek pomůže Else udržet obchod v době, kdy je Židům zakázáno podnikat, a zůstane rodinným přítelem i po válce. Helerových se zastává a čelí tak nepochopení okolí, které ho nazývá „židomilem“. Trafikant Skácel, kterému ovdovělá Elsa pronajímá prostory v jejich domě, se k ní sice před rokem 1939 chová slušně, ale jakmile se Češi stanou součástí nacistického Německa, nechá se opít falešným pocitem moci a na Elsu a její rodinu shlíží jako na lidi „druhé kategorie“. V těchto postavách autorka ztělesnila diametrálně odlišný přístup k židovskému obyvatelstvu poté, co se Čechy a Morava staly protektorátem.

¹⁴⁶ MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Hana*. Brno: Host, 2017, s. 227.

¹⁴⁷ FOSTER, Thomas C. *Jak číst literaturu jako profesor: zábavný průvodce ke čtení mezi řádky*. Přeložil Marek SEČKAŘ. Brno: Host, s. 68.

¹⁴⁸ MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Hana*. Brno: Host, 2017, s. 51.

V *Haně* se střídají dramatické a tragické pasáže, ovšem mezi řádky lze spatřit i snahu o ironii, tragikomičnost, většinou v okrajových poznámkách a odkazech. Například ve zmínce o Hanině někdejší lásce ke žlutkovým věnečkům, které jí paradoxně vzaly Rosu, jedinou rodinu, kterou po návratu z Osvětimi měla.

„Občas se za Ivanou zastavila v lahůdkářství, objednala si žlutkový věneček – ten měla nejraději – a čekala, až Ivana uklidí přípravnu a dočista vyleští stolky.“¹⁴⁹

Poslední část románu je vyprávěna z perspektivy Hany. Pokrývá dobu od deportace rodiny do terezínského ghetta až po počátek šedesátých let, přičemž obrazy z válečných let a poválečného Československa se střídají a vytvářejí, ostatně jako i zbytek románu, jakousi mozaiku. Ta postupně odhaluje motivace postav a mapuje vytváření jejich charakteru do současné podoby. V počátku románu čtenář Hanu vidí jen jako podivnou postavu očima její neteře Míry, ve třetí části je svědkem všeho, co Haninu „podivnost“ formovalo.

„Já jsem se tety Hany bála. Seděla na židli jako černá múra a jenom zírala. Nikdy si na sebe neoblékla nic barevného. Přes černé šaty s dlouhými rukávy nosila v zimě i v létě černý svetr s kapsami, na nohou černé punčochy a kotníkové šněrovací boty. Nikdy jsem ji neviděla bez šátku, což jsem docela chápala, protože i když ještě nemohla být tak stará, všimla jsem si, že jí zpod šátku čouhají bílé vlasy.“¹⁵⁰

V Terezíně se Hana na doporučení kamarádky Jarky, zdatné vyjednačky, sblíží s kuchařem Leem, který jí zajišťuje vyšší přiděly jídla. Otěhotní s ním, ale protože to je v Terezíně zakázané, vyvolají umělý porod. Ve snaze své dítě zachránit prozradí, kdo je otcem, čímž Lea odsoudí k trestu smrti. Vina za jeho smrt ji tíží stejně jako rozhodnutí neposlat dopis, který mohl zachránit matku a prarodiče.

Popisy hrůz odehrávajících se za ploty Osvětimi jsou zredukované na minimum, objevují se spíše v náhodných obrazech ke konci románu, které dotváří Haninu zkušenost. Intenzivní, přesto ne nijak syrový je výjev, kdy se Hana vrací z koncentračního tábora a na

¹⁴⁹MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Hana*. Brno: Host, 2017, s. 157

¹⁵⁰Tamtéž, s. 20.

nástupišti se její zubožený vzhled stane terčem posměchu mladých lidí, kteří jako by na válku zapomněli.

„*Ta je snad opilá, ‘ poznamenal mladík s cigaretou v koutku úst a dívka ve střevíčkách na vysokém podpatku se po mně ohlédla a pobaveně se zasmála. Mohlo jí být šestadvacet – jako mně. Ta by šla doleva, pomyslela jsem si a sáhla do kapsy pro kůrku.*“¹⁵¹

V samotném závěru Hana reflektuje Miřino těhotenství, která se ironií osudu zamiluje do kdysi nenáviděného Gusty, syna Jaroslava Horáčka. Zpočátku má k volbě své neteře vzhledem k minulosti výhrady, ale nakonec se dítě Miry stává pro Hanu důvodem k životu. Okolnosti (původ otce dítěte a traumatická zkušenost s potratem) dávají v mezích románu „šťastnému konci“ hořkou pachut' a zabraňují tomu, aby vyústění bylo vnímáno jako kýčovitě.

Přestože řada zahraničních nakladatelů prezentuje *Hanu* jako tzv. „koncentračnickou literaturu“¹⁵², třetí román Aleny Mornštajnové je spíše o člověku, který se snaží po nevyslovitelném traumatu najít zdánlivě neexistující cestu do normálního života, o pevných poutech v rodině a tíze viny.

5.2.1. Kritické ohlasy románu *Hana*

Literární kritik a čtenářolog Jiří Trávníček svou kritiku *Hany* uvádí slovy: „A zase ti Židé a už opět Osvětím!“¹⁵³ Z první věty by se jednak mohlo jevit, že *Hanu* hodnotí čistě jako jeden z románů s tematikou holokaustu, čemuž se autorka podle svých slov chtěla vyhnout, jednak kvůli ní kritika nabývá trochu ironického tónu. Stejný efekt mají i otázky, které Trávníček v počátku klade, a sice jestli je po Williamu Styronovi, Imre Kertészovi a řadě dalších spisovatelů možné ještě o Osvětím a koncentračních táborech vyprávět. Téma už bylo nesčetněkrát pokryto a možná ani nelze takovou zkušenost do literárního textu (nebo jiného umění) vměstnat. Další text nicméně ironickým podtextem, jímž je zbarvený úvodní odstavec, nedisponuje.

¹⁵¹ MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Hana*. Brno: Host, 2017, s. 239.

¹⁵² Rozhovor s Alenou Mornštajnovou, 17. 4. 2021 (viz příloha).

¹⁵³ TRÁVNÍČEK, Jiří. Jak odvyprávět utrpení. *Host*. 2017, roč. 33, č. 8, s. 66–67.

V první řadě v románu vidí rodinné drama z maloměsta, do něhož se přirozeně „vložíly ‚velké dějiny‘“ i Osvětim, jelikož se děj klene přes desetiletí a rodina, o kterou jde především, je židovského původu.

Podle Trávníčka je Alena Mornštajnová skvělou vypravěčkou. Zamýšlí se ale nad tím, jestli by byla *Hana* tolik zdařilá, kdyby nebylo debutu *Slepá mapa* (v kritice se na něj chybně odkazuje jako na *Mapu času*), protože jsou schematicky podobné, jako by autorka zkusila napsat dva romány na jedno téma. V obou Mornštajnová sáhla k vícegeneračnímu záběru a silným ženským hrdinkám, z nichž má každá specifický hlas. „Zatímco v prvním jako by schéma bylo v předstihu před vyprávěním, v druhém už obojí dokázala vyladit. *Hana* působí daleko sytěji, precizněji a – světě div se – svobodněji.“¹⁵⁴

Výtku směřuje Trávníček k postavám, jejichž motivace by mohla být leckdy lépe vysvětlená, nicméně autorka si podle něj mezery v této oblasti pojistila dvěma proti sobě jdoucími ich-formami, které se vzájemně doplňují – a stejně tak vyplňují případné mezery v životech jednotlivých hrdinů. Zajímavá je také poznámka k lehce grotesknímu vyznění příběhu. „Všichni se v tomto dusivém maloměstě vaří ve vlastní šťávě, přičemž ‚velké dějiny‘ teplotu tohoto varu jen zvyšují. Přes veškerý realistický a dokumentárně založený základ tak román působí občas panoptikálně.“¹⁵⁵

Mornštajnová podle něj dokázala najít ideální míru nejen v tom, jak k sobě skládá fakta a nedořečenost, doslovnost a náznaky či neosobní přístup, kdy své aktéry nechává jakoby bez povšimnutí, a popisy, z nichž je patrná citlivost, soucit. Vyvážený je podle něj i jazyk románu. „Je vytříbeně usazený. Je vidět, že jím vládne člověk zralý, leč ne rutinérsky okoralý. I tady je asi největší kouzlo v tom, jak autorka umí najít míru, jak cítí, kolik slov je v kterém místě potřeba.“ Nadto oceňuje, že se neuchyluje k „pseudofilozofování“, k němuž má někdy současná literatura sklony.

Součástí kritiky Jiřího Trávníčka jsou i dojmy čtenářů, blogerů a recenzentů – vybral čistě pochvalné texty, které dokazují, že ve čtenářské sféře *Hana* nadchla a setkala se

¹⁵⁴ TRÁVNÍČEK, Jiří. Jak odvyprávět utrpení. *Host*. 2017, roč. 33, č. 8, s. 66–67.

¹⁵⁵ Tamtéž.

s všeobecným přijetím (přestože výběr kladných anotací sedí do tónu Trávníčkovy kritiky, mírně obraz *Hany* zkresluje, protože – ostatně jako žádný román – *Hana* se nesetkala pouze s pochvalnými ohlasy).

Hanu pak v závěru srovnává se dvěma zahraničními texty, *Očistou* finské autorky Sofi Oksanenové a *Strmou cestou* Jevgeniji Ginzburgové. Podobnost vidí nejen v tématech, ale i ženské perspektivě nebo umu obsáhnout v líčení utrpení i jistou naději.

Diametrálně odlišná a o poznání více kritická je recenze Marka Lolloka. Začíná obecněji zamyšlením nad tvorbou Aleny Mornštajnové, nad jejími „osvědčenými prostředky“, k nimž se ráda vrací. „Především se potvrzuje její zájem o příběhy ‚obyčejných‘ lidí v mechanismech tzv. velkých dějin 20. století. Jinak než takto klišovitě se to zřejmě říct nedá: druhá světová válka, případně další politické turbulence, jež byly jejími příčinami či následky, jsou u Mornštajnové vždy jedním z nejdůležitějších činitelů, ba přímo hnacím motorem děje.“¹⁵⁶ Poznávacím znamením jejích románů jsou podle Lolloka především vícegnerační záběr a katastrofy, které hrdiny postihují takřka jedna za druhou. Působí to podle něj dojmem, že autorka takzvaně „hraje na city“, v *Haně* se jí nicméně, jak už psal Jiří Trávníček, podařilo objevit tragikomičtější notu.

K výhodám autorčina vyprávění patří dynamičnost, v *Haně* jedna událost střídá druhou, avšak subjektivní vypravěčka s omezeným náhledem přesto někdy sklouzne k vševědoucemu pohledu, který se nachází mimo zaběhnutou perspektivu a v důsledku toho působí nelogicky. Uspěchané tempo vyprávění podle Lolloka zabraňuje hlubšímu prozkoumání témat i postav. Zpomalení děje, větší reflexe a introspekce by podle něj pomohly. Zejména u *Hany*, která i kvůli tempu vyprávění místy působí jako loutka, přestože prošla vším, čím prošla. „Koneckonců ani *Hana*, která je pod drobnohledem nyní, přes zmíněnou snahu o ambivalentnější pojetí úplně neztrácí jistou schematičnost dřívějších autorčiných hrdinek, formovaných spíše zvnějšku. To, co autorka umí u řady epizodních postav, tedy stručný a výstižný náčrt určitého člověčího typu, se jen stěží může uplatnit u tak ambiciózně projektované hrdinky, jakou je *Hana*.“¹⁵⁷

¹⁵⁶ LOLLOK, Marek. Mornštajnová, jak ji známe. *iLiteratura.cz* [online]. 13. 9. 2017 [cit. 2021-5-26].

Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/38711/mornstajnova-alena-hana>

¹⁵⁷ Tamtéž.

Aleně Mornštajnové se podle Lolloka nepodařilo najít míru mezi „dějovostí a reflexí, mezi přímou a nepřímou charakteristikou i dalšími myslitelnými prostředky“¹⁵⁸, ale přesně na to by se podle něj autorka měla zaměřit, aby našla cestu z literárních i svých vlastních stereotypů. Ani jazykové prostředky nejsou tak vytríbené, jak míní Trávníček, Mornštajnová tu a tam sklouzne ke zbytečně zdobnému popisu a jazykovým klišé. Jako příklad uvádí metaforu dospívání z dívky v ženu: „Když se mi boky zakulatily a knoflíky na hrudníku se změnilly ve dva kopečky vanilkové zmrzliny...“¹⁵⁹ Marek Lollok uzavírá tím, že svoje věrné čtenáře Mornštajnová *Hanou* jistě potěšila, ale zůstává „v zajetí vlastních konvencí“¹⁶⁰ a její romány jsou si vzájemně až příliš podobné.

Svatava Urbanová se ve svém textu o *Haně* věnuje vypravěčským perspektivám a stejně jako Marek Lollok si všímá občasného „přepnutí“ do role vševědoucího vypravěče, který by se v románu v takové míře vyskytovat neměl. Nicméně díky dynamice vyprávění zmíněné i v předchozích recenzích si mnoho čtenářů proměny v perspektivě pravděpodobně neuvědomí. Mozaikovitý charakter, na kterém je vystavěn především Hanin příběh, je navíc udržuje v neustálém napětí.¹⁶¹

Vyústění příběhu, kdy Hana dostane novou naději v podobě dítěte Míry, podle Urbanové nevyznívá jako klišé díky dvěma faktorům – postavě otce Gusty, pocházejícího z nenáviděného rodu a Hanině potratu v Terezíně. K rozmanitému spektru hlavních i vedlejších charakterů Urbanová poznamenává, že „autorka volí až modelovou zástupnost postav, někdy nabývají vztahy až archetypální charakter (včetně vzdalování dcer od matek).“¹⁶²

Fabulace Mornštajnové má podle Urbanové jen málo nedostatků. Přestože balancuje na hraně ženského románového syžetu, s pamětí a sociálně-kulturními rozměry zachází obratně a „dovede pracovat s polopřímou řečí, která přispívá k individualizaci postav, a

¹⁵⁸ LOLLOK, Marek. Mornštajnová, jak ji známe. *iLiteratura.cz* [online]. 13. 9. 2017 [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/38711/mornstajnova-alena-hana>

¹⁵⁹ MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Hana*. Brno: Host, 2017, s. 86.

¹⁶⁰ LOLLOK, Marek. Mornštajnová, jak ji známe. *iLiteratura.cz* [online]. 13. 9. 2017 [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/38711/mornstajnova-alena-hana>

¹⁶¹ URBANOVÁ, Svata. *Román jako rodinná sága* [online]. [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <http://www.kotarbova.eu/000/Recenze/Hana.pdf>

¹⁶² Tamtéž.

tím, že opatrně pracuje s psychologickou introspekci, ponechává čtenáři prostor pro vyplňování záměrných mezer.“¹⁶³

Z denního tisku, kde se *Hana* v porovnání s předchozími romány Aleny Mornštajnové tolika ohlasů nedočkala, mě zaujaly recenze Petra Kukala a Lucie Zelinkové. V případě Lucie Zelinkové (*Novinky.cz*) recenzi rozsahem a mírou vhledu s předchozími ohlasy nelze srovnávat. Jde o stručnou recenzi, z níž navíc čtvrtinu zabírá nástin děje, pro analytičtější rozbor mnoho prostoru nezbylo. Zelinková není v textu vůči Mornštajnové nijak kritická, naopak oceňuje opravdovost, práci s emocemi, která nepůsobí lacině. Práce s jazykem je cennou schopností spisovatelky, směřuje k postavám a je nesentimentální. Ani Zelinková nevnímá holokaust jako stěžejní téma textu.

Na recenzi je však zajímavý odstavec zabývající se feministickou rovinou textu, nikoliv oklikou, ale napřímo – v jiné recenzi ani kritice se toto zamyšlení neobjevuje. „Autorka znovu postavila do čela románu ženy. Nikterak je neheroizuje, podle jejích slov ženy prožívají zásadní dějinné momenty jinak. Možná proto, že podvědomě nesou odpovědnost za rodinu, zatímco muži odpovědnost vnímají za celý stát, za celek.“¹⁶⁴ Je ale škoda, že Zelinková nejde (nejenom v této dílčí části recenze) více do hloubky a svou myšlenku nerozvádí dál.

Petr Kukal se v *Lidových novinách* naopak popisem děje nezaobírá téměř vůbec – román charakterizuje stručně v jedné větě. Krátce uvádí i okolnosti vzniku díla, zaměřuje se na autorčinu „svědomitou přípravu“ a dílo Mornštajnové přirovnává ke *Zvuku slunečních hodin* Hany Andronikové (ke *Zvuku slunečních hodin* bylo přirovnáváno i *Vyhnání Gerty Schnirch*). *Hana* je podle Kukala životný a uvěřitelný text, kterému nechybí dramatické scény. Na rozdíl od ostatních kritiků si nepatřičného zařazení vševědoucího vypravěče nevšímá, k perspektivám poznamenává jen to, že střídání er- a ich- formy stupňuje napětí. Styl Aleny Mornštajnové poskytuje podobný čtenářský zážitek, jako je tomu u knih Petra Stančíka. „Má vytríbený smysl pro váhu každého slova, pro rytmus věty i odstavce, dokáže

¹⁶³ URBANOVÁ, Svatava. *Román jako rodinná sága* [online]. [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <http://www.kotarbova.eu/000/Recenze/Hana.pdf>

¹⁶⁴ ZELINKOVÁ, Lucie. Mornštajnová zpracovává českou minulost. *Novinky.cz* [online]. 18. 5. 2017 [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/clanek/mornstajnova-zpracovava-ceskou-minulost-40033888>

odstínit jemné nuance situací. Jen s popisem emocí pracuje Alena Mornštajnová s úsporností až asketickou.“¹⁶⁵

Kritici *Hanu* sice charakterizují jako příběh o takzvaných „velkých dějinách a obyčejných lidech“, nicméně ji nevnímají čistě jako text o Osvětimi nebo holokaustu (kromě Kukala), ale o rodinných vztazích, jak Alena Mornštajnová zamýšlela. Podle Trávníčka a Lolloka píše velmi podobné příběhy a používá „osvědčené prostředky“, ale příběhy se vyvíjí, *Hana* je podle Trávníčka například lepší a propracovanější variantou *Slepé mapy*. Neunikly jim nedostatky v podobě změn vypravěčské perspektivy, kterou však do značné míry maskuje dynamika textu, či tragikomický rozměr, který Trávníček nazývá „šklebivou groteskou“.¹⁶⁶ Nutno dodat, že ono rychlé, dynamické tempo je ze strany kritiků – Trávníčka, Lolloka i Urbanové – vnímáno jako nedostatek, kvůli němuž román postrádá větší introspekci.

Zelinková, Trávníček i Kukal vnímají jazyk Mornštajnové jako vybroušený, vyprávění jako citlivé, avšak nesentimentální, Lollok naopak považuje jazykové prostředky autorky za nevytříbené, zbytečně se podle něj uchyluje ke zdobným popisům a v některých obrazech se neubrání klišé. Urbanová ve své recenzi upozorňuje, že Mornštajnová v *Haně* místy balancuje na hraně ženského románu, podle Zelinkové jsou naopak hojně zastoupené ženské postavy vykreslené realisticky a civilně.

Z představených recenzí poskytují nejkomplexnější pohled na román *Hana* texty Marka Lolloka a Jiřího Trávníčka. Lollok zohlednil vztah autorčiny předchozí tvorby k *Haně*, Trávníček kromě toho v souvislosti s *Hanou* píše o jiných dílech světové literatury, které s románem tematicky korelují. I z kritiky Svavy Urbanové je zřejmé odborné zázemí autorky, které se projevuje v míře analytičnosti textu.

Recenze Petra Kukala a Lucie Zelinkové sice představují zajímavé aspekty díla, nicméně postrádají větší vhled. Zelinková se tak soustředí primárně na jazykovou rovinu díla. Kukal sice zohledňuje i další stránky jako mozaikovitou kompozici nebo vypravěče, avšak v recenzi figurují pouze ve formě krátké zmínky, součást dlouhého výčtu „plusů“, aniž by byly rozvedeny.

¹⁶⁵ KUKAL, Petr. Román jako stereogram. *Lidové noviny*. 16. 12. 2017, s. 25.

¹⁶⁶ TRÁVNÍČEK, Jiří. Jak odvyprávět utrpení. *Host*. 2017, roč. 33, č. 8, s. 66–67.

5.3. Analýza novely *Jozova Hanule*

Děj novely *Jozova Hanule* začíná v Brně v období protektorátu. Vypravěčkou je mladá nedostudovaná lékařka Eliška, která se stala spolu se svým nejlepším přítelem Slávkem a milencem, starším ženatým doktorem Richardem, součástí odboje. Pomáhá předávat tajné vzkazy na předem určená místa a zároveň získává praxi v nemocnici, kde pomáhá zotavit zmrzačeného Jozu, „prostřáčka z hor“. Má k němu zpočátku vřelý vztah, poslouchá jeho romantické líčení přírody v odlehlých koutech země a nechá si vyprávět historky o tamních obyvatelích.

Zanedlouho přijde Radoslav „Slávek“ Chládek s informací, že na jejich skupinu přišlo gestapo, Richard emigroval s manželkou do Rakouska a ona, Eliška, musí co nejrychleji zmizet z Brna, změnit si jméno, naučit se z paměti falešný životopis a začít nový život – v Želarech, s Jozou.

Na Jozu jako domnělého viníka jejího neštěstí začne nahlížet s despektem, je pro ni hlupákem a „neotesancem“, tiše čeká, kdy se projeví jeho pravé, surové já opilce a despoty. Neustále ho porovnává s ušlechtilým Richardem, který ji sice opustil, ale byl inteligentní, měl na rozdíl od Jozy vybrané způsoby a měla se s ním o čem bavit.

„Kdyby tu byl Richard se svým sametovým hlasem, moudrýma očima, štíhlýma rukama, kdyby tu byl Richard, odpustila bych mu okamžitě, a všechno a ještě víc. Jozova pracka si mě přidržovala a neměla jsem šanci osvobodit se.“¹⁶⁷

Cestou do Želar Eliška, zvykající si na nové jméno Hana, odbíhá od jinak chronologického vyprávění do dětství a dospívání, vzpomíná na svou babičku a na svoje chabé zkušenosti s životem na vsi. Retrospektiva je v díle použita i později na několika málo místech a čtenáři se díky ní naskytne vhledu do Eliščiných zkušeností, která ji formovala a vyvolala v ní obavy, dokonce očekávání, že se z Jozy stane surovec.

„Jozo, rozbila jsem petrolejku, ‘ vyškrtla jsem ze sebe, jako by to neviděl.

¹⁶⁷ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2011, s. 27.

Upřel na mě zaprášené oči. Pohled hada. To znám. Dokonce dobře. Nemáte ponětí, pane Jando, jaké jsem měla dětství.

Chceš, abych ti dal přes hubu?

*Jestli to vysloví, rozřehtám se. Řehot jako prolog tragédie.*¹⁶⁸

V Želarech je Eliška konfrontována s každodenní realitou tamních obyvatel, životem v horské vesnici, kde se pracuje od rozbřesku do stmívání, všechno se dělá holýma rukama, svépomocí nebo se sousedy a známými. Čtenář již seznámený s povídkovými *Želary* tak objevuje jejich *genius loci* novými očima „městské holky“. Právě jakási proměna identity a přístupu k životu je jedním z hlavních témat *Jozovy Hanule*.

Eliška nejprve *Želary* nenávidí, jejich dům vnímá spíš jako chatrč, o Jozu se stará pouze z nutnosti a vaří mu své „ubohé kreace“, které Joza vždy po celodenní dřině s vděčností sní. Sleduje, jak život kolem ní běží, všichni přikládají ruku k dílu a Eliška si začne na vsi se svým městským zázemím připadat k ničemu. Později se naučí od Ženi vařit, dojit krávy (zvláště si oblíbí tele od sousedů, k lásce k telatům odkazuje i sama autorka v rozhovoru s Dorou Kaprálovou), plést i háčkovat. Postupně se z odporu stává láska k obyčejnému životu v přírodě, která Elišce čistí hlavu a pomáhá jí zapomínat na Brno, na to, kde je asi právě Richard a co se stalo s jejím přítelem Slávkem. Tehdy se začnou rodit vřelé city nejen k jejímu domovu, ale i k manželovi. Naopak ke svému starému světu, po němž se jí stýskalo, cítí rostoucí odcizení.

„Div, který se udál, povstal naráz doslova z ničeho.

Nebyl to jediný div. Mezi okny, v nichž vlála síťovaná záclona, byl umístěn stolek a u něho dvě proutěná křesílka. Naproti posteli stála trojdílná skříň s vyplétanými dveřmi. Podlaha byla pokryta papírem s jemným béžovým vzorem. Prošívané přikrývky byly nacpané cupovanou vlnou želarských ovcí.

*Má neosobní nora ve městě plné světél, divadel, obrazáren, koncertních sálů a širokých ulic s přeplněnými výklady se nepozorovaně měnila v mrtvolu, zralou pro pitevní stůl.*¹⁶⁹

¹⁶⁸ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2011, s. 50.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 45.

Postupně se Eliška sblíží s dalšími obyvateli Želar, kteří jsou čtenářům Legátové známé z povídek – zvláště pak s tajemnou a málomluvnou Žeňou a svéráznou Luckou. Lucce, místní kořenářce, se nakonec stane i asistentkou, když Lucka zjistí, že by se Eliščinu lékařské vzdělání mohlo hodit. Nicméně i tak Lucka zůstává v pomoci želarským obyvatelům tou, která se volá na pomoc. Její znalosti těla, různých nemocí a léčivých bylin jsou pro Elišku ohromující, často si něčeho všimne teprve poté, kdy na to Lucka poukáže, a tak se stará žena stává pro mladou lékařku jakousi mentorkou. Eliška obdivuje i její přístup k životu – že pro skoupé a rázné slovo nejde daleko, a přesto se neustále směje a bere život a lehkostí, že si sice neodepře dobrou domácí pálenku, ale na jejím těle to není znát a kondici má takovou, že i do příkrého kopce vystoupá rychleji než mladý člověk.

Díky přátelům poznává osudy ostatních rodin v Želarech, příkoří, kterým musí čelit místní ženy i to, že život v Želarech má vlastní pravidla. Na některé příběhy zobrazené v *Želarech* se tu letmo upozorňuje. Například na osud místního kněze, který trpí vinou ze smrti kamaráda, jak bylo vysvětleno výše, Eliška – nevědoucí – odkazuje větou:

„K lidským slabostem přistupoval s laskavým soucítěním, jako by mu míra vlastních hříchů nedovolovala pózu karatele.“¹⁷⁰

Nehledě na dějiště příběhu je i díky vypravěčce *Jozova Hanule* psaná převážně spisovnou češtinou, dialektismy se objevují zřídka. Například při odchodu z tancovačky je použit úryvek z jedné místní písně, v níž je použit dialekt:

*„Kade idem sama,
samý vršek, jama,
kade idem s milým,
cesta malovaná.“¹⁷¹*

Stejně jako se v *Jozově Hanuli* začátek a konec odehrává v brněnské nemocnici, je i válka přítomná pouze na začátku a na jejím konci. V mezichase, kdy si Eliška neboli Hanule zvyká na život v od světa odtržených Želarech, jako by válka téměř neexistovala; gestapo,

¹⁷⁰ LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2011, s. 86

¹⁷¹ Tamtéž, s. 76

odboj ani přidělový systém. Do Eliščina života se po odjezdu z Brna vrátí až v době osvobození. Do příhraničních vísek zavítají osvoboditelé, ruští, gruzínští a další vojáci. Nejprve je místní vítají, hostí, tancují s nimi a zpívají, ale poté začnou vojáci Želary a okolní vesnice plenit, znásilňovat tamní ženy a nepokoje obyvatele do té doby nedotčených Želar vyženou z domovů. I do nejdramatičtější pasáže *Jozovy Hanule* se Květě Legátové podařilo vpravit trochu hořké ironie, když se jeden z vojáků vloupá k Luce Vojničové. Nicméně i chvilkový humorný moment zde končí tak, že vrací závěr novely zpátky do tragického tónu.

„Vtom si vetřelec uvědomil dlouhé, šedivé, rozpuštěné vlasy. V okamžiku vystřízlivěl, padl stařeně k nohám, svíraje je tak, že se nemohla hnout, líbal je a zaléval slzami.

„Mamaša! Mamaša!“

Zvedl ji a houpal v náručí, prosil za odpuštění, zalykal se zoufalstvím, nebyl k utišení.

„Přestaň, blbče,“ řekla mu stařena, když toho měla dost.

„Ja Saša!“ odpověděl a nepřestával kvílet.

Mír nastolila láhev slivovice. Ráno je našli Jurigovi v hlubokém spánku. Lucka ležela na Saškově hrudi jako na polštáři. Než se probrala a mohla se ho ujmout, zastřelili ho.“¹⁷²

Vpád ruských vojáků přinese smrt i Haninu Jozovi, v té době už mezi nimi panuje hluboká, upřímná láska. Přesto není cit ani následná ztráta popisovaná rozvláčně a s patosem. To, co Hanule k Jozovi cítila, je nejvíce patrné po návratu do Brna. Richard, který se vrátil z emigrace, ji žádá o ruku, ona odmítá, neboť si uvědomuje, že láska k němu byla ve srovnání s Jozou pouze povrchní. Jméno Eliška jí připadá cizí, protože po měsících v Želarech přivykla oslovení Hanule. Práci v nemocnici vykonává mechanicky a bez účelu, až ji nakonec propustí. Celkový pocit nicoty, neukotvenosti života mimo Želary, pak jednoduše vykreslují závěrečné věty novely:

„Pochoduji jako voják, kterému bubnují do kroku. Má duše mě opustila. Bloudí horskými stráněmi a hlídá zbytečné hroby.“¹⁷³

¹⁷² LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2011, s. 105.

¹⁷³ Tamtéž, s. 110.

Květa Legátová většinu textů psala nejdříve takzvaně „do šuplíku“. Až na *Jozovu Hanuli*. Tu vytvořila původně jako příspěvek do soutěže o filmovou povídku, kterou vypsala nadace Miloše Havla.¹⁷⁴ Později podle ní napsal Petr Jarchovský scénář a Ondřej Trojan natočil celovečerní film *Želary* (2003), který se dočkal úspěchu i v zahraničí a získal nominaci na Oscara.

5.3.1. Kritické ohlasy novely *Jozova Hanule*

Želary měly tak obrovský úspěch, že se o rok později vydaná *Jozova Hanule* v recenzích napříč periodiky srovnání s „mistrně prokomponovaným“¹⁷⁵ povídkovým cyklem Květy Legátové nevyhnula. Samozřejmě v tom hrají roli i shodné prvky; prostředí *Želar*, některé postavy.

Je téměř pravidlem, že pokud nasadí autor debutem laťku příliš vysoko, druhá kniha bývá kritiky sledována a hodnocena o to přísněji.¹⁷⁶ Důkazem tohoto tvrzení je recenze Pavla Mandyse, který svůj text otevírá slovy, že ve srovnání s *Želary*, které sice působí jednoduše, ale mají rafinovanou vnitřní strukturu, je *Jozova Hanule* spíše zklamáním a klidně mohla být jednou povídkou z cyklu, tou nejpřímočařejší a nejjednodušší.¹⁷⁷

Recenze Pavla Mandyse má od začátku mírně ironický tón, který příběh Květy Legátové trochu zlehčuje. Objevuje se už v samotném shrnutí děje. „Městská slečinka zpočátku trpí, když jí nové prostředí připadá barbarské, surové a nepřátelské.“¹⁷⁸

Nejen rozuzlení, ale celé směřování příběhu je podle něj většinu času předvídatelné, osudová láska jako hlavní motiv je velmi brzy snadno odhalitelná. „Je samozřejmě brzy jasné, jak to musí dopadnout, že Eliška nakonec prozře, jaký je Joza skvělý charakter, a zamiluje se do něj.“¹⁷⁹ Happy end, jak píše, ale nepřichází, protože do *Želar* vtrhnou vojáci a osvobození se změní v apokalypsu.

¹⁷⁴ LEGÁTOVÁ, Květa. *Návraty do Želar: rozhovor*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009, s. 131

¹⁷⁵ KAPRÁLOVÁ, Dora. *Kniha Jozova Hanule vypráví ztišený příběh něhy a krve. Mladá fronta DNES*. 14. 8. 2002, s. 4.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ MANDYS, Pavel. *Cesta z města. Týden*. 2002, roč. 9, č. 44, s. 81.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

Předvídatelnost a syžet podobný románům červené knihovny podle Mandyse mohly novelu snadno zvrtnout do roviny kýče, což je obecně největším rizikem tvorby Květy Legátové. Důvodem je práce s „prvky prvoplánově efektními: bouřlivá krajina i charaktery, barvitý vypjatý styl podobný tomu, jakým se psávalo naposledy v šedesátých letech, osudy velkých lásek a vášní, nenávistí a mordů, hrdinství a posedlostí.“¹⁸⁰

V závěru novely podle něj Legátová překvapila a rozuzlením nabourala vznikající stereotypy – nevýhodou onoho baladického zakončení, kdy obyvatelé Želar trpí a Eliška přichází o milovaného Jozu, je, že vytváří prostor pro „srdceryvnou tragédii“.¹⁸¹

Přes spíše kritický ráz recenze Mandys přiznává Legátové k dobru to, že postavy s kořeny v reálných lidech nepřetváří v pouhé fikční charaktery. „Přestože je vykresluje v trochu křiklavějších barvách, než jaké mají v realitě a než je zvykem v současné literatuře, nikdy se nedopustí zpronevěry vůči jejich osudům, že by je nakaširovala a jejich životy změnila či posunula směrem k útěsné idylce či naopak syrovějšímu, brutálnímu pólu; obojí už dnes bývá kýčem.“¹⁸²

Protipól Mandysova náhledu na dílo představuje recenze Dory Kaprálové. I ona recenzi otevírá připomínkou *Želar* a zamyšlením nad tím, jaké má čtenář seznámený s želarskými povídkami výhody a nevýhody. Obojí je nasnadě: čtenář *Želar* se snadněji sžije s autorčiným zdánlivě jednoduchým stylem a krajina Slovácka mu bude připadat důvěrně známá, na druhou stranu ale sklouzne k porovnávání textů, které se přes podobnosti podle Kaprálové srovnávat nedají. Některé postavy jsou sice stejné, avšak jejich role odlišné, přístup k vyprávění je také jiný – v *Želarech* máme k dispozici mnoho úhlů pohledu, v *Jozově Hanuli* jen jeden. „*Jozova Hanule* je komorním příběhem dvou lidí a ostatní postavy jsou jen jakýmsi důmyslně vystavěným chórem pro ústřední dvojici.“¹⁸³

Jozova Hanule, píše Kaprálová, se sice oproti komplikované kompozici *Želar* může zdát v tomto ohledu poměrně prostá, ale jen při povrchním čtení. „Pozorný čtenář postupně

¹⁸⁰ MANDYS, Pavel. Cesta z města. *Týden*. 2002, roč. 9, č. 44, s. 81.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ KAPRÁLOVÁ, Dora. *Knihy Jozova Hanule vypráví ztišený příběh něhy a krve. Mladá fronta DNES*. 14. 8. 2002, s. 4.

propadne kouzlu umně a důmyslně napsaného dramatu, kterému nechybí tah, smysl pro vančurovský obraz ani pro věcný, syrový detail – svébytný rys autorčina rukopisu.“¹⁸⁴

Autorka recenze oceňuje také um Legátové do onoho syrového vyprávění zahrnovat lyrismy, „vyrvanou poezii“, která tu a tam nečekaně protne jinak poměrně stručný, někdy možná i úsečný styl. *Jozova Hanule* je pro ni především příběhem o sbližování dvou naprosto odlišných a zdánlivě neslučitelných lidí, lásce, v níž jsou dějiny sice důležitou kulisou, avšak nehrají hlavní roli. Přestože i tady lze, jako v *Želarech*, nalézt určitý morální apel a Legátová se soudům nevyhýbá, nedochází k „explicitnímu moralizování.“¹⁸⁵

Literární teoretik a filozof Jiří Pechar se v recenzi *Jozovy Hanule* věnuje na rozdíl od ostatních kritiků zevrubné interpretaci *Želar*, motivům jednotlivých povídek a porovnává autorčin smysl pro kompozici s americkým spisovatelem Williamem Faulknerem. Stejně jako on dosahuje Legátová svým psaním „dojmu, že postavy a děje knihy žijí nezávisle na tom, kdo o nich vypráví, a že jejich realita vyprávění přerůstá a může jím být postižena jen neúplně.“¹⁸⁶ Společný rys spatřuje i v zobrazení krutého prostředí a jeho atributů: násilí, opilství, rvačky, které mnohdy skončí vraždou.

Detailní uvedení *Želar* využívá k tomu, aby poukázal navzdory shodnému prostředí i některým postavám na rozdílnosti *Jozovy Hanule*, která je podle něj odlišná po všech zmíněných stránkách. „Zaprvé je to tentokrát skutečně samostatná novela, (...) za druhé se v ní důsledně prosazuje jediná perspektiva – jak je to dáno už tím, že jde o vyprávění v první osobě –, a to perspektiva ženy, která přichází z prostředí zcela odlišného.“¹⁸⁷ Upozorňuje i na časový posun z období první republiky do doby protektorátní a připomíná některé postavy známé již z povídek; především Jozu, který měl v *Želarech* roli trpitele starajícího se o chromou dívku. Na rozdíl od Elišky proto čtenář dávno ví, že je Joza dobrosrdečným mužem, který Elišku ze srdce miluje a obdivuje.

Stejně jako Mandys, také Pechar zastává názor, že jakousi předvídatelnost, možná dokonce idyličnost, kterou příběh zhruba v polovině získává, nabourává baladické vyústění

¹⁸⁴ KAPRÁLOVÁ, Dora. Kniha *Jozova Hanule* vypráví ztišený příběh něhy a krve. *Mladá fronta DNES*. 14. 8. 2002, s. 4.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ PECHAR, Jiří. Kopianické balady. *Literární noviny*. 2002, roč. 13, č. 43, s. 8.

¹⁸⁷ Tamtéž.

v podobě vpádu osvobozeneckého vojska, které nakonec „vymazalo Želary z mapy.“ I proto by novela mohla být vnímána jako závěrečná kapitola *Želar*.

Ke stylu Legátové poznamenává, že je sice prostý, ale občas se v něm setkáme s výraznou metaforičností. „V současné próze jsou knihy Květy Legátové ojedinělé, zajisté především díky životní zkušenosti, která je v nich uložena a která je s to mít pro dnešního čtenáře v sobě cosi exotického.“¹⁸⁸

Podobným tvrzením otevírá svou recenzi Hana Zahradníčková, podle níž byl vstup Květy Legátové na literární scénu jako živá připomínka z dob, kdy byl psaný „jazyk košatý a čistý, osudy hrdinů vášnivé a kdy se autoři nebáli baladického tónu.“¹⁸⁹

V novele, jejímž hlavním motivem je podle Zahradníčkové také láska, nejen k Jozovi, ale i k vesnickému životu, si Legátová neponičila pověst autorky, která umí dobře zacházet nejen s jazykovým projevem, ale také se vzpomínkami, reáliemi a atmosférou kopanického života. Ve stručné recenzi však zdůrazňuje fakt, že srovnání s *Želary* se vyhnout nedá; „s jejich spontánností a neuchopitelností, s příběhy, které samy plynou a vybuchují autorce pod rukama.“¹⁹⁰

Na rozdíl od povídek má v *Jozově Hanuli* autorka podle Zahradníčkové totiž příliš jasné poselství a je přehnaně přímočará. „V konstrukci příběhu se tentokrát víc prosadil rozum a spekulace.“¹⁹¹ Toto tvrzení a obecně hodnocení rozdílů mezi díly by ze strany recenzentky sneslo více introspekce, detailnějšího rozvedení uvedených tezí či konkrétní příklady. Stručnost, s jakou je popsáno ono jasné poselství či přímočarost, by za sebou pravděpodobně zanechávala spoustu otázek, kdyby je pro účel toho textu nedoplňily další recenze.

Domnívám se, že celkový dojem recenzentů, kritičnost i vyzdvihovaný um dobře shrnuje závěrečné tvrzení Dory Kaprálové o tom, pro jakou skupinu čtenářů vlastně *Jozova Hanule* je. „Úsečnost, stručnost, napínavý děj a nečekané lyrismy – právě v tom se skrývá kouzlo

¹⁸⁸ PECHAR, Jiří. Kopanické balady. *Literární noviny*. 2002, roč. 13, č. 43, s. 8.

¹⁸⁹ ZAHRADNÍČKOVÁ, Hana. Květa Legátová: Jozova Hanule. *iLiteratura.cz* [online]. 9. 4. 2003 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/10831/legatova-kveta-jozova-hanule>

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Tamtéž.

novely, která možná nejintelektuálnější skupinu čtenářů nezasáhne tolik jako *Želary*, zato osloví vyznavače ‚obyčejných‘ poctivě napsaných příběhů a nadto potěší všechny ty, kteří dokážou v knize objevit řemeslnou bravuru s nenápadným přesahem do světa poezie.“¹⁹²

Ze všech recenzí právě tato dílu Legátové nejvíce lichotí, a ač jsou pochvalná slova vždy dobře odůvodněna, hodí se připomenout, že právě Dora Kaprálová je autorkou knižního rozhovoru s Květou Legátovou *Návraty do Želary* a mezi citovanými kritiky má k autorce nejblíže, což mohlo mít, byť v nevědomé rovině, na kritický náhled vliv. Za slabinu jejího textu rovněž považují poměrně zdlouhavé vysvětlování, proč se nehodí *Jozovu Hanuli* komparovat s *Želary*, které je posléze popřeno vlastním porovnáváním obou děl.

Neutrální ráz má text Jiřího Prchala, který se zároveň nejvíce věnuje komparaci dvou autorčiných nejznámějších děl. Rozdíl mezi nimi, které například Zahradníčková nebo Mandys vnímali jako negativum, předkládá v recenzi více na informativní než hodnotící rovině. Jako by díla byla neodmyslitelně spjata, ale zároveň fungovala soběstačně jako dva oddělené a téměř nesouvisející světy. Představení *Želary* zároveň využívá k zařazení autorčiny tvorby do literárního kontextu a následné analýze *Jozovy Hanule*, výrazně větší prostor věnovaný autorčině povídkové sbírce proto není bezpředmětný.

Kriticky se k dílu Legátové vyjadřuje především Pavel Mandys, z logicky strukturované recenze je patrná autorova znalost literárního kontextu, jakožto i znalost autorčiny tvorby. V tom je odlišná, jak už bylo výše popsáno, recenze Hany Zahradníčkové, která sice kritické stanovisko k dílu vyjádřila, nicméně svoje soudy nedokázala relevantně zdůvodnit, rozvést a dílo analyzovat na více nabízených rovinách.

¹⁹² KAPRÁLOVÁ, Dora. Kniha *Jozova Hanule* vypráví ztišený příběh něhy a krve. *Mladá fronta DNES*. 14. 8. 2002, s. 4.

Závěr

Cílem práce s názvem *Kritický ohlas tvorby českých autorek k tematice druhé světové války v 21. století* bylo analyzovat kritické reflexe románů *Vyhnání Gerty Schnirch* Kateřiny Tučkové, *Hana Aleny Mornštajnové* a novely *Jozova Hanule* Květy Legátové a zjistit, jak daná díla hodnotí literární kritici a recenzenti v českých médiích.

V teoretické části jsem mapovala tvorbu současných českých spisovatelek a jejich mediální obraz, stejně jako žánrové tendence české literatury a témata, jimž se věnuje. Představila jsem také biografii autorek s akcentem na vývoj jejich tvorby – tato kapitola měla za úkol přispět k lepšímu pochopení vzniku interpretovaných děl.

Důležitou součástí je také definice literární kritiky a představení vybraných osobností, jež měly vliv na pojetí a podobu literárně-kritických textů. V této části jsem také nastínila historii a současnou roli důležitých kulturních a literárních časopisů, z nichž převážně pocházely analyzované kritické ohlasy.

Ze zpracované teoretické části vyplynula hlavní výzkumná otázka a související podotázky: Jak kritici a recenzenti interpretovali prózy jednotlivých autorek? V čem se názory kritiků shodovaly a v čem různily? Jak se liší úrovně kritických textů? Zasadili autoři kritik díla do kontextu autorovy tvorby a české či světové literatury obecně? Podložili své soudy relevantními argumenty? Zohlednili okolnosti vzniku díla? Měl kritický text jasné stanovisko?

V následující praktické části jsem interpretovala díla Kateřiny Tučkové, Aleny Mornštajnové a Květy Legátové a zanalyzovala kritické ohlasy publikované v kulturních a literárních časopisech (*Host*, *A2*, *Tvar*, *Literární noviny*, *iLiteratura*), denním tisku a internetových denících (*Mladá fronta DNES*, *Týden*, *Lidové noviny*, *Novinky.cz*) a v *Českém rozhlase*.

U románu *Vyhnání Gerty Schnirch* Kateřiny Tučkové se kritici v názorech na kvalitu díla rozcházel. Pavel Janoušek (*Host*) a Erik Gilk (*Tvar*) ocenili autorčinu snahu o

multiperspektivnost, díky níž se jí podařilo zpracovat rozmanitou škálu otázek, které komplikované a citlivé téma odsunu Němců nabízelo. Janoušek román dokonce označil za zlomovou práci, která nabízí prostor k sebereflexi národa, a její dílo zasadil do kontextu porovnáním s dílem Jáchyma Topola. Dílo do kontextu zasadil i Gilk, nejenom komparací s jiným dílem (zvolil též *Chladnou zemi* Jáchyma Topola), ale i zohledněním autorčiny předešlé tvorby a případné inspirace k napsání *Vyhnání Gerty Schnirch* v akademické práci Kateřiny Tučkové (paralela s Věrou Sládkovou).

Naopak výrazně kritické jsou recenze Vojtěcha Staňka (*A2*) a Vojtěcha Varyše (*Vltava*). Staněk autorce vytýká nedůvěru ve čtenáře projevující se přílišnou doslovností, na rozdíl od Gilka a Janouška dílo vidí jako jednostranné (toto tvrzení by však sneslo lepší argumentaci) a spatřuje v něm genderové stereotypy. Dílo je podle něj jazykově neobratné a dialogy jsou groteskní, což dokládá citováním několika pasáží z díla. V recenzi chybí zasazení do kontextu autorčiny tvorby a soudobé literatury, jakožto i okolnosti vzniku díla. Také Varyš vidí toporný jazyk, košatá souvětí a nedostatečné dialogy jako slabinu díla. Gerta je podle něj navíc pasivní hrdinkou a téma nepřináší nic nového; kromě krátké zmínky o *Penězích od Hitlera* od Radky Denemarkové však nereflektuje další díla, která by téma zpracovávala dle jeho názoru lépe. Volba jazykových prostředků v recenzi navíc působí emocionálně zabarveně, zaměřuje se primárně na jazyk díla a ostatní aspekty zohledňuje spíše okrajově.

Nejvíce neutrální a zároveň popisná (většina textu se zaměřuje na shrnutí děje) je recenze Stanislava Škody z *Lidových novin*, který sice Tučkové vytýká sklouzávání k patosu a postupně upadající dynamiku, nicméně celkově dílo hodnotí jako zdařilé. V úvodu recenze také stručně zařadil kontext vzniku díla a autorčin přístup k tématu.

Detailní a komplexní pohled na román *Hana* nabízejí recenze Martina Lolloka (*iLiteratura*) a Jiřího Trávnička (*Host*). Podle Lolloka autorka využívá jazyková kliše – tvrzení Lollok opírá o výňatky z díla –, skoky v perspektivě způsobují to, že je vyprávění občas nelogické. Odkazuje na hrdinky dřívějších děl a uvádí kontext tvorby, čímž dokládá tezi, že autorčiny romány jsou si navzájem až příliš podobné a Mornštajnová v tvorbě používá „osvědčené prostředky“, jako jsou tzv. kulisy velkých dějin. Trávniček oproti tomu považuje autorku za skvělou vypravěčku a *Hanu* za příběh se silnými ženskými

hrdinkami. Kritika má vysokou úroveň, Trávníček vhodně argumentuje a k doložení vlastní interpretace jakožto čtenářolog používá i citace z textů blogerů. Rovněž zasazuje dílo do kontextu světové tvorby pomocí komparace s díly zahraničních spisovatelů.

V kritice Svatavy Urbanové je taktéž patrné odborné zázemí autorky, k celkovému dojmu odbornosti přispívá struktura textu, podloženost argumentů a volba jazykových prostředků. Všimá si nedostatků (nepatřičně umístěný vševědoucí vypravěč), ale zároveň oceňuje autorčinu schopnost pracovat se socio-kulturními aspekty a jazykem.

Poměrně ploše se *Hanou* zabývá recenze Lucie Zelinkové (*Novinky.cz*), která se omezuje na reflexi autorčiny práce s jazykem a popis děje a nezohledňuje ostatní atributy. Přitom odstavec nastiňující feministickou rovinu textu by mohl recenzi posunout na vyšší úroveň, kdyby byl rozveden. Podobně je na tom recenze Petra Kukala (*Lidové noviny*), která sice zohledňuje okolnosti vzniku románu, nicméně srovnání s ostatními autory se omezuje na pouhou zmínku a Kukul v závěru navíc román redukuje na text o holokaustu.

Kritici a recenzenti *Jozovy Hanule* se nevyhnuli srovnání s *Želary*, které se mezi autorčinými díly dočkaly největšího mediálního ohlasu. Nejvíce komparativním byl text Jiřího Pechara (*Literární noviny*). Analýze *Želary* věnoval více než polovinu textu, nicméně následně ji využil k hodnocení *Jozovy Hanule*, kritika má logickou strukturu a soudy jsou podloženy příklady. S Pavlem Mandyse (*Týden*) se shoduje na tom, že novela působí předvídatelně, ale „zvrhnutí do kýče“, jak píše Mandys, brání její závěr. Mandys Legátové vytýká příliš barvitý styl i přímočarost textu. Recenze má jasné, spíše kritické stanovisko, nicméně ho předkládá spolu s relevantními argumenty, z textu je patrná Mandysova obeznámenost s dalšími díly autorky a kontextem.

Hana Zahradníčková (*iLiteratura*) naopak jasné stanovisko nemá, vyzdvihuje jazyk novely, ale považuje ji ve srovnání s *Želary* za příliš přímočarou. Tyto soudy nejsou rozvedené ani podložené, jako je tomu například u Mandyse. Recenze postrádá hlubší analýzu a hodnocení dalších stránek díla.

Největší protipól zmiňovaných textů představuje recenze Dory Kaprálové (*Mladá fronta DNES*), která oceňuje řadu aspektů díla od jazyka po kompozici a vykreslení postav.

Kritika pak spíše než k autorce míří k ostatním recenzentům, kteří srovnávají *Jozovu Hanuli* s *Želary*, jelikož podle ní díla srovnávat nelze; nicméně sama tak posléze činí.

Více analytické, lépe strukturované a podložené validními argumenty byly většinou recenze a kritiky publikované v kulturních a literárních časopisech, které často píše autoři, kteří se nezabývají pouze publicistikou, ale věnují se literatuře na odbornější úrovni. Jednalo se například o texty Pavla Janouška, Erika Gilka či Jiřího Trávnička. Reflexe z denního tisku ve srovnání s těmito takové úrovně většinou nedosahovaly. Schopnost komplexně analyzovat a literárně-kriticky hodnotit díla postrádal například text Lucie Zelinkové nebo Hany Zahradníčkové.

Přestože mnohá díla autorek již vyšla v řadě překladů, tato práce se soustředila na české reflexe a zahraniční kritiky proto neanalyzovala. Nicméně při případném doplnění tématu by bylo zajímavé práci o tyto ohlasy rozšířit a porovnat, jak díla autorek reflektují čeští a zahraniční kritici.

Summary

The thesis *Critical acclaim of Czech female writers' topical work on the Second World War* focuses on analyzing critical response of *Vyhnání Gerty Schnirch* by Kateřina Tučková, *Hana* by Alena Mornštajnová, and *Jozova Hanule* by Květa Legátová. The aim is to describe how the reviewers in Czech media evaluated chosen novels.

The theoretical part of the work introduces contemporary female writers' work and their media image, as well as the topics covered by recent literature. This part includes brief biographies of three chosen writers. I also gave a definition of literary criticism and presented movements and thinkers who had significantly influenced literary criticism. A historical overview of analyzed cultural magazines is also included.

Based on this theoretical background, the main research question is as follows: How do the critics and reviewers interpret the proses of each individual author? Subsequent questions asked whether the critics took account of the context of both current literature and the authors' other works. Do they support their statements with valid arguments? How is the depth and quality of each review? Do the reviews have a clear viewpoint? And do they have similar opinions on the novels being analysed or do the views differ?

In the succeeding research part, I interpret the work of Kateřina Tučková, Alena Mornštajnová and Květa Legátová and analyze critical reflection published in cultural and literary magazines (*Host*, *A2*, *Tvar*, *Literární noviny*, *iLiteratura*), as well as generally focused newspapers and magazines (*Mladá fronta DNES*, *Týden*, *Lidové noviny*, *Novinky.cz*) and *Czech Radio*.

The opinions on the quality of *Vyhnání Gerty Schnirch* diverge. Pavel Janoušek (*Host*) and Erik Gilk (*Tvar*) appreciate the multiperspectivity of the novel. Thanks to this approach, the author answers a diverse scale of questions that this delicate topic brings. Janoušek describes the novel as a breakthrough work, which could help the Czech nation with self-reflection. Furthermore, Janoušek compares the novel with the similar work, *Chladná zem* by Jáchym Topol. Gilk does not forget to set the novel in context either – not only by

comparison with similar novels, but also by listing both the author's previous art and academic work.

On the contrary, the reviews of Vojtěch Staněk (*A2*) and Vojtěch Varyš (*Czech Radio*) are significantly critical. Staněk reproaches the author for her distrust in readers, manifested by being too literal in her writing. Unlike Janoušek and Gilk, Staněk sees the novel as one-sided (though this statement could be better supported with arguments) and filled with gender stereotypes. According to Staněk, the author's style is rather ungainly and the dialogue seems grotesque, which is complemented with a few quotations. The review lacks context of the author's work or context of contemporary literature. Varyš perceives the style of the novel as its weakness as well. In addition, he states Gerta is a passive heroine and the topic does not present anything that had not been written about before. However, apart from a brief reference to the novel *Peníze od Hitlera* by Radka Denemarková, Varyš does not name other work that copes better with the theme of the expulsion of the Germans. Moreover, the choice of language in the review has emotional undertones and the review itself does not pay much attention to other aspects of the work, such as composition or characters.

The review by Stanislav Škoda (*Lidové noviny*) is most neutral and descriptive (a major part of the text is focused on plot summary). Škoda criticizes the declining dynamics of the story and the inclination to pathos, but states that overall, the story is well written. At the beginning of the review, he mentions the literary context and the author's approach to the complicated topic.

The reviews by Martin Lollok (*iLiteratura*) and Jiří Trávníček (*Host*) about *Hana* by Alena Mornštajnová are detailed and complex. According to Lollok, Mornštajnová uses many clichés in her writing – this statement is supported with excerpts. Changes in perspective, he writes, make the narration illogical at times. Lollok refers to heroines from the author's previous works, claiming that her novels are very much alike. Mornštajnová relies on time-tested motives, such as using the Second World War as a background for her stories. On the other hand, Jiří Trávníček considers Mornštajnová as a great storyteller and *Hana* as a story with strong female characters. In his high-quality review, Trávníček supports his statements with many relevant arguments and quotations from readers' reviews and blogs.

He puts the work into perspective and compares it with two similar novels by foreign writers.

The structure and substantiation of arguments in the review by Svatava Urbanová also shows the professional background of the critic. Urbanová notes shortcomings, such as the omniscient narrator, but at the same time appreciates Mornštajnová's ability to work with socio-cultural aspects and language.

Lucie Zelinková's review in *Novinky.cz* is rather concise. Zelinková only summarizes the plot, then briefly praises the author's style and does not reflect on other aspects of the novel. The part where Zelinková outlines some feminist aspects of *Hana* could enhance the review, if Zelinková developed her idea. The review by Petr Kukal (*Lidové noviny*) has a similar structure. Kukal mentions more aspects of *Hana* and the effort to put the work into perspective is apparent, however comparison to other novels should be more analytic. Moreover, he concludes that the novel narrows its focus to purely being about the holocaust.

The reviewers of *Jozova Hanule* by Květa Legátová do not avoid comparing the novella with the author's previous work, *Želary*, which was appraised by both its readers and the media a year earlier. The most comparative is a review by Jiří Pechar (*Literární noviny*). More than a half of the text is devoted to *Želary*, however he subsequently uses the elaboration in order to evaluate *Jozova Hanule*. Furthermore, the review has a logical structure and his views are supported by good examples. His argument coincides with Pavel Mandys (*Týden*) that the novella seems predictable, but its ending restrains *Jozova Hanule* from becoming kitsch. Mandys criticizes the novella for being too straightforward, and Legátová for being too picturesque in her writing. The review presents a clear, rather critical opinion, and the text shows the author's familiarity with the work of Legátová and its context. His views are accompanied by relevant arguments.

On the other hand, Hana Zahradníčková (*iLiteratura.cz*) does not have an unambiguous viewpoint. She praises the style of Legátová, but thinks the novella is too simple in comparison with *Želary*. In contrast to Mandys, this statement is not supported by arguments and the review lacks deeper analysis.

The review by Dora Kaprálová (*Mladá fronta DNES*) has a completely different point of view. Kaprálová appreciates many aspects of the work – from style to composition and characters. The criticism is directed towards other reviewers rather than Legátová herself. According to Kaprálová, the reviewers should not compare *Jozova Hanule* with *Želary*, because the two works have such a different nature that they cannot be compared. However, she compares the works herself later in the review.

Reviews published in cultural and literary magazines were usually better structured and more analytic. These reviews are often written by authors, who are devoted to literature at a more professional level, such as Pavel Janoušek, Erik Gilk or Jiří Trávníček. In comparison, daily press reviews did not achieve that level of quality. For example, reviews by Lucie Zelinková or Hana Zahradníčková lacked the ability to comprehensively analyze and evaluate the novels.

Even though many works of stated writers were published in several translations, this thesis focuses on Czech critical acclaim, and therefore foreign reviews were not analyzed. However, it would be interesting to widen the research and include these reviews to compare if (and how) the Czech and foreign critical response differs.

Použitá literatura

Prameny

TUČKOVÁ, Kateřina. *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-315-9.

MORNŠTAJNOVÁ, Alena. *Hana*. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-7491-940-4

LEGÁTOVÁ, Květa. *Jozova Hanule*. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-512-X.

Tištěné, elektronické a rozhlasové recenze

Vyhnání Gerty Schnirch

GILK, Erik. Příběh odsunuté Němky. *Tvar*, roč. 20, č. 20, s. 23.

JANOUSEK, Pavel. Svědectví nejen o Gertě Schnirch. *Host*, 2009, roč. 25, č. 9, s. 61–62.

STANĚK, Vojtěch. Dějiny vs. román – 1 : 0. *A2*. [online]. 2010 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2010/5/dejiny-vs-roman-1-0>

ŠKODA, Stanislav. Příběh holky vyhnané z Brna. *Lidové noviny*, 4. 11. 2009, s. 8.

Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch (recenze). In: *Český rozhlas Vltava*. [rozhlasový pořad]. Připravil Vojtěch VARYŠ, 16. 3. 2010.

Hana

KUKAL, Petr. Román jako stereogram. *Lidové noviny*. 16. 12. 2017, s. 25.

LOLLOK, Marek. Mornštajnová, jak ji známe. *iLiteratura.cz* [online]. 13. 9. 2017 [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/38711/mornstajnova-alena-hana>

TRÁVNÍČEK, Jiří. Jak odvyprávět utrpení. *Host*. 2017, roč. 33, č. 8, s. 66–67.

URBANOVÁ, Svatava. Román jako rodinná sága [online]. [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <http://www.kotarbova.eu/000/Recenze/Hana.pdf>

ZELINKOVÁ, Lucie. Mornštajnová zpracovává českou minulost. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/clanek/mornstajnova-zpracovava-ceskou-minulost-40033888>

Jozova Hanule

KAPRÁLOVÁ, Dora. Kniha Jozova Hanule vypráví ztišený příběh něhy a krve. *Mladá fronta DNES*. 14. 8. 2002, s. 4.

MANDYS, Pavel. Cesta z města. *Týden*. 2002, roč. 9, č. 44, s. 81.

PECHAR, Jiří. Kopanické balady. *Literární noviny*. 2002, roč. 13, č. 43, s. 8.

ZAHRADNÍČKOVÁ, Hana. Květa Legátová: Jozova Hanule. *iLiteratura.cz* [online]. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/10831/legatova-kveta-jozova-hanule>

Literatura

ČEŇKOVÁ, Jana: *Kritika literární a publicistická*. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ. *Slovník žurnalistiky: Výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3752-5.

ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968.

ECO, Umberto. *O literatuře*. Praha: Argo, 2004, ISBN 80-7203-588-6.

FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014. Literární řada. ISBN 978-80-200-2410-7

FOSTER, Thomas C. *Jak číst literaturu jako profesor: zábavný průvodce ke čtení mezi řádky*. Přeložil Marek SEČKAŘ. Brno: Host. ISBN 978-80-7491-564-2.

FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: Čtyři eseje*. Brno: Host, 2003. ISBN 80-7294-078-3.

GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I: nárys filosofické hermeneutiky*. Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-87256-04-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HRUŠKA, Petr, ed. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1630-0.

LEGÁTOVÁ, Květa. *Návraty do Želaz: rozhovor*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-307-4.

MACURA, Vladimír, ed. a JEDLIČKOVÁ, Alice, ed. *Průvodce po světové literární teorii 20. století*. Vyd. 1. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-848-2.

MATONOHA, Jan. *Psaní vně logocentrismu: (diskurz, gender, text)*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1749-9.

NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, eds. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.

URBANOVÁ, Svatava. *Děti a holocaust: Téma paměti v literatuře pro děti a mládež v posledních dvou desetiletích*. In: *Dítě – dětství – literatura*. Praha: Památník národního písemnictví, 2016, s. 30–45.

Časopisecké a novinové zdroje

BÍLEK, Petr. A. Událost, či text? In: *Souvislosti*, 2002, č. 1., s. 227.

HOMOLOVÁ, Marie. Tajemství paní učitelky z kopanic. In: *Lidové noviny*. 2001, roč. 14, č. 222, s. 25.

MANDYS, Pavel. Rozdvojené Literárky: Co přinesl vznik kulturního týdeníku A2. *Týden*. 2005, roč. 12, číslo 48, s. 103.

NAGY, Petr. Psáním si třídím vlastní myšlenky. In: *Literární noviny*, 2018, č. 10, s. 4–5.

PEŇÁS, Jiří. Pavoučí ženy a ubohá tlustá moucha: literární recenzent o svých rozpacích z tvorby současných českých spisovatelek. *Lidové noviny: příloha Orientace*. 2012, roč. 25, č. 281, s. 21–22.

STANZEL, Vladimír. Lekce tvůrčího psaní. *Host*, 2007, č. 5, s. 67-68.

Elektronické zdroje

BĚLUNKOVÁ, Libuše. Kdo si čte, zlobí. In: *A2*. [online]. 2005. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2006/40/kdo-si-cte-zlobi>

DOKOUPIL, Blahoslav. Literární noviny (1). In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=151>

DOKOUPIL, Blahoslav. Literární noviny (2). In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1286>

DOKOUPIL, Blahoslav. Literární noviny (3). In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=153>

FLAKOVÁ, Jarmila. Česká moderní literatura psaná ženami. *České literární centrum* [online]. 2016 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-moderni-literatura-psana-zenami/>

HAVLÍKOVÁ, Magdalena. Šla jsem pochod smrti jako moje hrdinka, říká spisovatelka Tučková. *iDnes.cz* [online]. 12. 8. 2013 [cit. 2021-3-13]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/katerina-tuckova-rozhovor.A130806_224224_spolecnost_haa

HŮLOVÁ, Petra. Evergreen ženského psaní. *A2*. [online]. 1. 3. 2015 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2015/3/evergreen-zenskeho-psani-literarni-zapisnik>

JANDOVÁ, Lucie. Alena Mornštajnová: Slovo je silná zbraň, dá se jím velmi ublížit i pomoci. *Novinky.cz* [online]. 28. 7. 2019 [cit. 2021-5-26]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/alena-mornstajnova-slovo-je-silna-zbran-da-se-jim-velmi-ublizit-i-pomoci-40291325>

KLÍČOVÁ, Eva. Zapomeňte na Boženu! Spisovatelky a feminismus v české literatuře. *Heroine.cz*. [online]. 9. 5. 2019 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/kultura/797-zapomente-na-bozenu!-spisovatelky-a-feminismus-v-ceske-literature>

KOPÁČ, Radim. Současná česká literatura patří ženám. Píší hodně, píší lépe. *Deník N*. [online]. 23. 9. 2020 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://denikn.cz/445353/soucasna-ceska-literatura-patri-zenam-pisi-hodne-pisi-lepe/>

LOJÍN, Jiří. Seznamte se s časopisem iLiteratura a jeho šéfredaktorkou Jovankou Šotolovou. In: *Vaše literatura* [online]. 12. 4. 2014 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://www.vaseliteratura.cz/predstavujeme/predstavujeme/4148-predstavujeme-casopis-iliteratura>

MARKOVÁ, Eva. „Ženské“ psaní žije! *Plav: Měsíčník pro světovou literaturu*. [online]. 1. 5. 2018 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.svetovka.cz/2018/05/05-2018-esej/>

OHNISKO, Milan. Tvárnice — cena, která má váhu. In: *iTvar* [online]. 16. 11. 2017 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://itvar.cz/tvarnice-cena-ktera-ma-vahu>

PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Květa Legátová. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1451&hl=jozova+hanule>

PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Host. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 12. 2013 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1691>

SVOBODA, Richard. Host do domu. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 31. 5. 2006 [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=107>

ZELINSKÝ, Miroslav. KAŠPAROVÁ, Veronika. Tvar. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 22. 5. 2010 [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=229&hl=tvar>

Kateřina Tučková [online]. [cit. 2021-5-13]. Dostupné z: <https://www.katerina-tuckova.cz/o-autorce/>

O nás. In: *A2* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/o-nas/index>

O nás. In: *Host Brno* [online]. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/nakladatelstvi/o-nas/>

O projektu. In: *iLiteratura* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Home/Oprojektu>

Redakce. In: *iLiteratura* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Editor>

Info a kontakty. In: *Tvar* [online]. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z <https://itvar.cz/info>

Přestanou vycházet Literární noviny, od února vydavatele stály statisíce korun. In: *Aktuálně.cz* [online]. 18. 5. 2020. [cit. 2021-06-23]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/prestanou-vychazet-literarni-noviny-miroslav-pavel/r~4bb8fbc098e711eaa7deac1f6b220ee8/>

Teze diplomové práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce									
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:									
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Anna Musilová	Razítko podatelny: <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;"> Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd </td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">12 -03- 2020 -1-</td> </tr> <tr> <td>Čj:</td> <td style="text-align: center;">31 Příloh:</td> </tr> <tr> <td>Přiděleno:</td> <td></td> </tr> </table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	12 -03- 2020 -1-	Čj:	31 Příloh:	Přiděleno:	
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd									
Došlo dne:		12 -03- 2020 -1-							
Čj:		31 Příloh:							
Přiděleno:									
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2019									
E-mail diplomantky/diplomanta: musil.anna@gmail.com									
Studijní obor/forma studia: Žurnalistika/prezenční studium									
Název práce v češtině: Kritický ohlas tvorby českých autorek k tematice druhé světové války v 21. století									
Název práce v angličtině: Critical acclaim of Czech female writers' 21st century topical work on Second World War									
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: <i>ZS 2012/2013</i>) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2020/2021									
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Tematika druhé světové války v České republice je nejen v současné české literatuře stále hojně zpracovávána, ale soudě podle prodejních čísel a kritických hodnocení a různých čtenářských databází vyhledávaná a velmi oblíbená. Zároveň znovu otevírá subtémata, ke kterým se společnost, potažmo literatura donedávna stavěla ambivalentně – například vysídlení Němců, kterým se zabývá Kateřina Tučková v románu <i>Vyhnání Gerty Schnirch</i> nebo Radka Denemarková v <i>Penězích od Hitlera</i> . V bakalářské práci jsem se věnovala tématu válečných konfliktů v dílech Young Adult a zajímalo mě, jak jej autoři zpracovávají vzhledem k cílové skupině mladých čtenářů, v magisterské diplomové práci se soustředím především na aspekt československého prostředí, zdejšího historického kontextu a s ním spojené problematiky v analyzovaných dílech. Jako zástupkyně současné literatury s tematikou války jsem zvolila Květu Legátovou, Alenu Mornštajnovou a Kateřinu Tučkovou, a to proto, že jde o spisovatelky ze tří různých generací, ale zároveň každá publikovala svá stěžejní díla v jiné životní fázi a zvolily jiné pojetí konfliktu (Tučková se zabývá vysídlením Němců, Mornštajnová především koncentračními tábory a židovským obyvatelstvem, Legátová pronásledováním gestapem, samotným závěrem války a osvobozením). V teoretické části vymezím v širším pojetí literární kritiku, postavení současných českých autorek na knižním trhu a v praktické části budu zkoumat jejich kritický ohlas.									
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Cílem diplomové práce je analyzovat tematiku druhé světové války v českém literárním prostředí 21. století a také komparace vybraných děl. Zároveň tvorbu autorek zasadím do kontextu současné české literatury. Kromě děl samotných budu analyzovat i jejich kritické reflexe ve vybraných periodikách (literárních měsícnících, denním tisku a literárních serverech např. Host, Tvar, Revolver Revue, A2 atd.), ale i audiovizuálních médiích (Český rozhlas). Cílem je mimo jiné zjistit, jaký dostávají knihy s danou tematikou prostor v periodikách a Českém rozhlasu.									
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): Úvod 1. Postavení současných českých autorek v literatuře a mediální ohlas jejich tvorby 2. Tematika druhé světové války a nacismu v české krásné literatuře v 21. století 3. K biografii autorek a jejich tvorbě 3.1. Kateřina Tučková 3.2. Alena Mornštajnová									

<p>3.3. Květa Legátová</p> <p>4. Definice literární kritiky a sledovaná periodika</p> <p>5. Kritický ohlas díla v českých médiích</p> <p>5.1. Vyhnání Gerty Schnirch</p> <p>5.2. Hana</p> <p>5.3. Jozova Hanule</p> <p>Závěr</p>
<p>Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období): Výchozí literaturou diplomové práce je dílo Kateřiny Tučkové (<i>Vyhnání Gerty Schnirch</i>), Květy Legátové (<i>Jozova Hanule</i>) a Aleny Mornštajnové (<i>Hana</i>) a také jednotlivé recenze a kritiky v literárních časopisech Tvar, Host či Revolver Revue, denících Lidové noviny a Mladá fronta Dnes, ve vysílání Českého rozhlasu nebo na webu iliteratura.cz.</p>
<p>Metody (techniky) zpracování materiálu: Literárně-historická analýza, komparativní analýza a kvalitativní obsahová analýza</p>
<p>Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů <u>k tématu a metodě</u> jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):</p> <p>TUČKOVÁ, Kateřina. <i>Vyhnání Gerty Schnirch</i>. 2., brož. vyd. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-413-2.</p> <p>Románový debut Kateřiny Tučkové začíná těsně před koncem druhé světové války, kdy je hlavní hrdinka Gerta vyhnána z rodného města spolu s ostatními brněnskými Němci směrem k Vídni. Gerta nakonec díky nuceným pracím zůstává v Pohořelicích a stává se matkou malé dcerky. Hlavním motivem díla je otázka viny a trestu.</p> <p>LEGÁTOVÁ, Květa. <i>Jozova Hanule</i>. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-512-X.</p> <p>Novela z roku 2002 uzavírá autorčin cyklus <i>Želary</i>. Odehrává se na sklonku druhé světové války, v centru dění je mladá lékařka Eliška, která před nacistickým pronásledováním utíká na horský venkov a nachází zde lásku ke kováři Jozovi.</p> <p>MORNŠTAJNOVÁ, Alena. <i>Hana</i>. Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-7577-424-8.</p> <p>Hana vypráví příběhy tří generací žen, které si prošly vším špatným, co dvacáté století přineslo. Začíná životem devítileté Míry, kterou nešťastná událost odtrhne od rodiny a připoutá k mlčenlivé a depresivní tetě Haně, která pozvolna odkrývá životní katastrofy a příkoří nejen své, ale i sestry Rosy a své matky.</p> <p>FRYE, Northrop. <i>Anatomie kritiky: čtyři eseje</i>. Brno: Host, 2003. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-078-3.</p> <p>Anatomie kritiky je považována za jednu ze stěžejních prací o literatuře. Northrop Frye ve své knize vymezuje strukturu literární vědy, terminologii a pokouší se o charakteristiku literárních principů. Zabývá se různými druhy kritiky a demonstruje je na příkladech antické i moderní literatury.</p> <p>FIALOVÁ, Alena, ed. <i>V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích</i>. Praha: Academia, 2014. Literární řada. ISBN 978-80-200-2410-7.</p> <p>Publikace zaznamenává proměny české literatury na počátku nového milénia a současně nabízí více než sto interpretací literárních děl od předních odborníků na současnou českou literaturu.</p> <p>HAMAN, Aleš. <i>Literatura v průsečíku pohledů: teorie, historie, kritika</i>. Praha: ARSCI, 2003. ISBN 80-86078-29-9.</p> <p>Literatura v průsečíku pohledu je soubor studií významného literárního historika a kritika. V díle zabývá nejen literární kritikou, ale i historií a teorií, přináší i odborný pohled na současnou českou literární produkci.</p>

EAGLETON, Terry. *Úvod do literární teorie*. Praha: Triáda, 2005. Paprsek (Triáda). ISBN 80-86138-72-0.

Terry Eagleton léta působil jako profesor literatury při oxfordské univerzitě. Jeho literárněvědné eseje se zabývají významnými literárněkritickými školami 20. století a představují důležité teoretické směry. Charakterizuje rovněž i různé literární směry, například český a francouzský literární strukturalismus.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

HAASOVÁ, Tereza. *Mediální ohlas románu Kateřiny Tučkové Žitkovské bohyně* [online]. 2015. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/152395>. Vedoucí práce Jana Čeňková.

Datum / Podpis studenta/ky

12.3.2020

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

ČEŇKOVÁ JANA

12.3.2020

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO OBORU.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Fotografie spisovatelky Kateřiny Tučkové (obrázek)

Příloha č. 2: Obálka románu *Vyhnání Gerty Schnirch* (obrázek)

Příloha č. 3: Fotografie spisovatelky Aleny Mornštajnové (obrázek)

Příloha č. 4: Obálka románu *Hana* (obrázek)

Příloha č. 5: Fotografie spisovatelky Květy Legátové (obrázek)

Příloha č. 6: Obálka novely *Jozova Hanule* (obrázek)

Příloha č. 7: Rozhovor s Kateřinou Tučkovou (text)

Příloha č. 8: Rozhovor s Alenou Mornštajnovou (text)

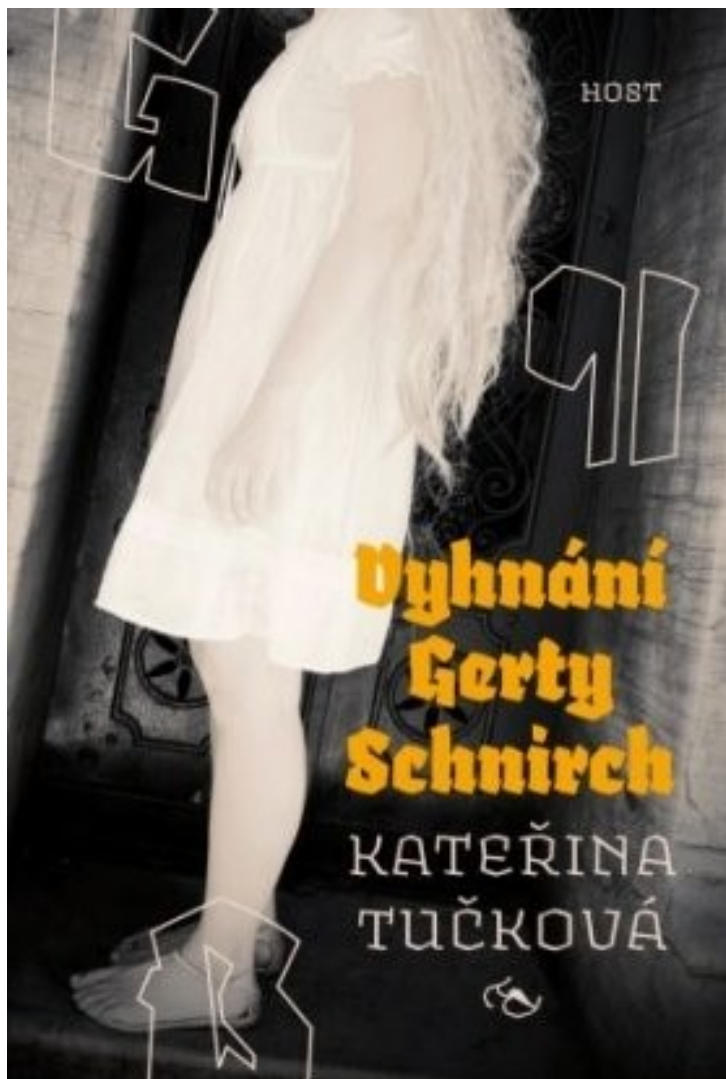
Přílohy

Příloha č. 1: Fotografie spisovatelky Kateřiny Tučkové

Copyright Lenka Hatašová, 2018

Příloha č. 2: Obálka románu *Vyhnání Gerty Schnirch*

Příloha č. 3: Fotografie spisovatelky Aleny Mornštajnové

Copyright Vojtěch Vlček

Příloha č. 4: Obálka románu *Hana*

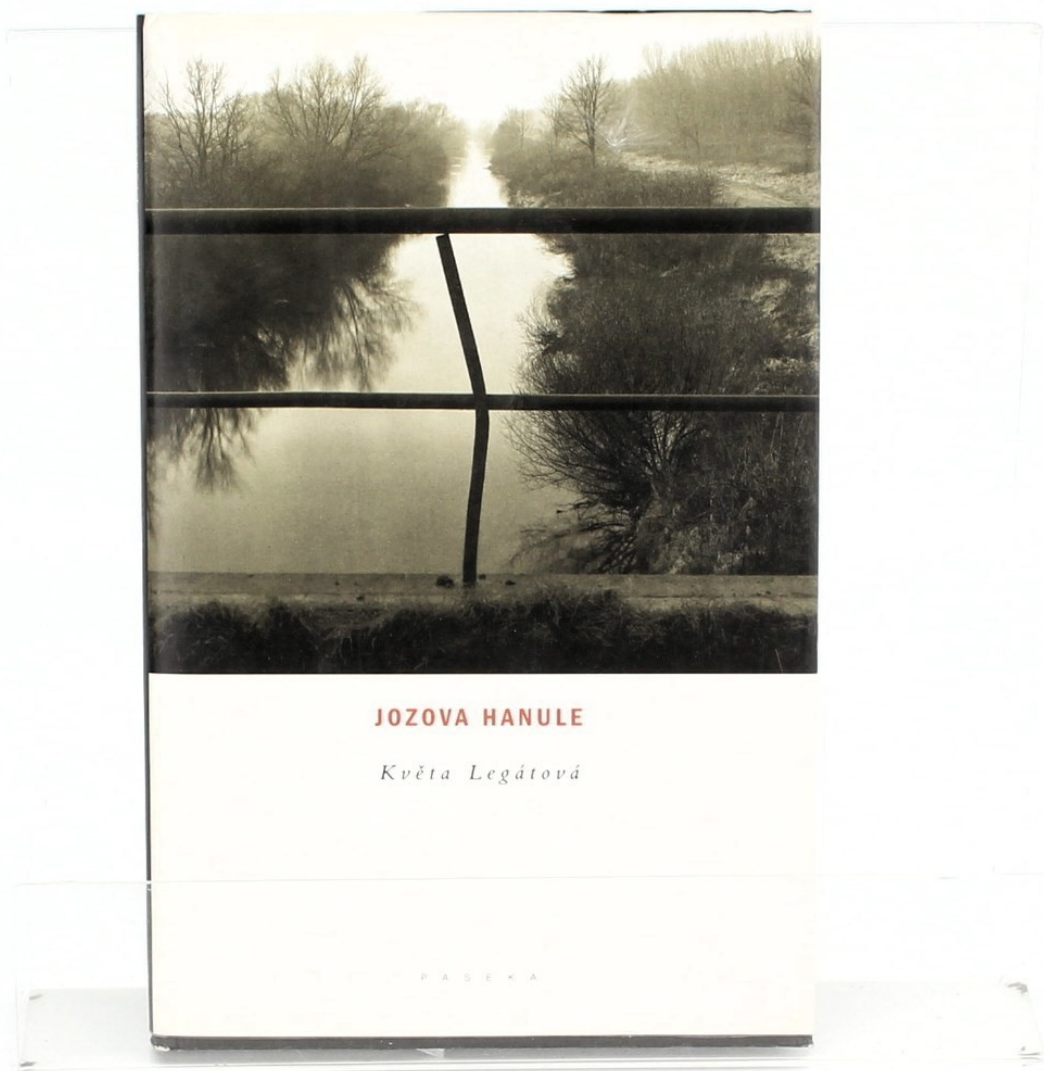

Příloha č. 5: Fotografie spisovatelky Květy Legátové

Zdroj: iDnes.cz

Příloha č. 6: Obálka novely *Jozova Hanule*

Příloha č. 7: Rozhovor s Kateřinou Tučkovou

Co vás vedlo k napsání příběhu o odsunu brněnských Němců v roce 1945?

To, že jsem se přistěhovala do místa, kterému se říká brněnský Bronx. Mělo takovou zvláštní atmosféru, a když jsem zjišťovala, co za tím stojí, tak jsem přišla na to, že trpí přerušáním historické kontinuity – nejdřív z něj byli vystěhováni Židé, pak odtud byli odsunuti Němci, a Češi, kteří zabrali jejich byty, se v 60. a 70. letech odstěhovali na nová sídliště, takže to místo je dodnes zanedbané. A při celém tom pátrání po historii brněnského Bronxu jsem našla příběh o jednadvacetileté dívce z česko-německé rodiny, která měla půlroční dítě, a přestože měla českou maminku, byla zařazena do odsunu...

Takže postava Gerty je inspirovaná konkrétním osudem?

Spíš je inspirována dvěma osudy. Částečně příběhem téhle mladé maminky a potom osudem ženy, z jejíž korespondence jsem načerpala témata pro druhou polovinu románu. V dopisech psala o tom, jak se v Československu žilo Němcům, kteří tu zůstali po vyhnání v pětadvacátém, respektive po organizovaných odsunech, které probíhaly ještě v sedmačtyřicátém roce. V podstatě se stali občany druhé kategorie.

Z jakých zdrojů jste tedy čerpala? Byly to víc literární prameny nebo osobní zpovědi pamětníků?

V první řadě pracuji se sekundárními zdroji. Hledám historické studie, které by mi problematiku načrtly ze širší perspektivy, abych byla nad věcí, protože osobní setkání mě potom mohou svádět k tomu, abych podlehla interpretaci konkrétního člověka, která bývá většinou velmi sugestivní. Proto chci mít širší background, než pamětníky vůbec začnu hledat a oslovovat. Pamětníci jsou ale důležití, protože mi dokážou na rozdíl od studií předat emoce a díky nim se do řady situací dokážu lépe vcítit. Tyto dva zdroje jsou klíčové. Potom pracuju ještě s beletrií, která s daným tématem nějak souvisí, abych věděla, do jakého kontextu v literární rovině vstupuju.

Bylo něco, co vás při přípravě románu překvapilo?

Tehdy snad všechno. Byla jsem v té době univerzitní studentka, studovala jsem historii umění, takže k dějinám samotným jsem měla velmi blízko, ale protože se o tématu odsunu československých Němců neučilo a nevedla se o něm širší diskuze, respektive vedla, ale pouze v odborných kruzích, takže se nepřelévala mimo intelektuální obec nějak zásadně, byla jsem z toho všeho překvapená. Především ze skutečnosti, že se v ulicích, ve kterých žiju, udály příběhy, které byly tak dramatické a nikdo o nich přitom nechce ani slyšet ani mluvit. Že se neřeší to, že se nedaleko Brna – v Pohořelicích – nachází hromadný hrob, kde je pohřbeno kolem 800 osob. Toto číslo ani není přesné, protože ten hrob byl potom z větší části zdemolován. A že neexistuje celospolečenský konsenzus, který by divoký odsun, během kterého umírali nevinní, odsoudil. To pro mě bylo naprosto šokující.

Vy jste před psaním absolvovala i takzvaný pohořelický pochod. V čem to pro vás bylo přínosné?

V tom, že jsem si „ohmatala“ cestu, i když teď vypadá jinak. Dnes to už není polní cesta, ale silnice, u které jsou vystavěné skladové haly. Tehdy tam nebylo osvětlení, nebylo se kde napít a tak. Ale i přesto, že je dnes ta cesta jiná, měla jsem tísnivý pocit – snažila jsem se hodně vcítit do Gerty, která šla do neznáma a nevěděla, co ji mohlo čekat. Bylo to náročné.

Došlo po vydání *Vyhnání Gerty Schnirch* a další beletrie o tomto tématu k nějaké proměně ve vnímání odsunu Němců?

Myslím, že ano. Možná není korektní, že to říkám já, ale během dvanácti let, co s tou knihou existuju, došlo k výrazné proměně klimatu, do kterého vstupuju na autorských čteních a besedách. Zpočátku bylo téma vyhnání československých Němců známé spíš v odborných kruzích, ale širší veřejnost toho o něm moc nevěděla, takže jsem na autorských čteních a besedách dělala jakousi osvětu, která nebyla jednoduchá, protože panovala černobílá představa o tom, že se každý Němec provinil na českém národě. Musela jsem vyprávět příběh Gerty a její rodiny a demonstrovat, že tu existovali i lidé, kteří byli díky svému věku nezralí, aby mohli jakkoliv škodit, že tu ve válečné a předválečné době

působili antifašisté nebo že například sociální demokraté stáli na straně československých zájmů.

Někdy probíhaly i poměrně vyhrocené diskuze. Dodnes vzpomínám na to, jak jednou vstal nějaký pán a zeptal se, jestli vůbec vím, co to byl holokaust a pokud ano, tak jestli s tím vědomím dokážu obhajovat nějaké Němce. Tyhle plamenné diskuze časem ustávaly, a když jsme s kolegy v roce 2015 v Brně organizovali *Rok smíření*, tak se nám podařilo přimět i brněnského primátora a biskupa k tomu, aby se omluvili německým obyvatelům Brna a jejich rodinám, kteří při odsunu zemřeli. Byla to v České republice první oficiální omluva představitelů města, které se takto během divokých odsunů zbavilo svých německých obyvatel. Za to jsem moc ráda.

Máte nějaké informace o tom, jak na román reagovali němečtí čtenáři?

Ano, přicházela buďto poděkování nebo dotazy na nějaké prameny, zdroje, zda bych jim neporadila, kam se můžou podívat, když pátrají po svých příbuzných. Divoké odsuny byly ale natolik živelné, že seznamy vyháněných se většinou nedělaly, případně nedochovaly. Občas mi někdo pošle nějakou fotku nebo jiný materiál, který jejich babička nebo dědeček měli s sebou, když z Československa odcházeli. Je to pokaždé velice dojemné a z korespondence je patrná snaha o komunikaci, o lepší porozumění minulosti, často i snaha se s ní ještě nějak srovnat. Rozhodně jsem ani jednou jedinkrát nezažila to, čeho se Češi tak moc obávají a co tak démonizují – tedy snahu o navrácení majetku, zlost, vztek, revanš. S ničím podobným jsem se za léta, co s Gertiným příběhem jezdím do Německa, nesetkala.

Gerta nedávno vyšla i v anglickém překladu, což je pro českého spisovatele taková pomyslná nejvyšší meta.

Ano, vnímám to přelomově, je to moje první knížka v angličtině a navíc ji vydalo skvělé nakladatelství *Amazon Crossing*, které má pobočky v USA, Británii a Austrálii, takže Gerta (bohužel kvůli pandemii beze mě) objela celý svět. Protože anglický překlad vyšel teprve před pár měsíci, reakce zatím nepřicházejí, na druhou stranu komunikace s nakladatelstvím je intenzivní, takže vím, že se té knize věnují a že ji promují. Mám z toho velkou radost.

Co vás přitahuje na historických tématech? Máte v plánu se v budoucnu pouštět do jiného žánru, než je společenský román s historickou tematikou?

Já mám tento druh literatury ráda, sama podobné knihy čtu, líbí se mi na nich, že díky nim můžu poznávat některé kapitoly naší minulosti. A taky mám ráda celý proces výzkumu, samotné psaní pro mě není jediná radost, která z tohoto povolání plyne. Právě i to ohledávání a pátrání po nějakém příběhu, který dějiny vygenerovaly, ale zatím se mu nedostalo zasloužené pozornosti, je pro mě podstatné. Jenom při „psaní pro psaní“ bych neměla dostatečný pocit smyslu, vždycky potřebuju mít nějaký důvod, proč danou knihu píšu – a ta se skrývá v příběhu, o němž si myslím, že by měl být znám.

Všechny vaše hlavní postavy jsou silné ženské hrdinky, dostaly vaše romány někdy nálepku „ženská literatura“? A existuje podle vás vůbec něco jako ženská literatura?

Na začátku mě s tím novináři často konfrontovali, ale časem toto téma vymizelo. S tímhle zařazením se teď už skoro nesetkávám. Myslím si, že píšu literaturu, jejímiž hlavními hrdinkami jsou sice ženy, ale to neznamená, že jde o tzv. ženskou literaturu tak, jak ji chápe literární teorie – jednodušší román s milostnou zápletkou typu Večerů pod lampou. Píšu historické romány, to je kategorie, se kterou souhlasím, a ano, mají ženskou hrdinku. Mám pocit, že čtenáři i kritika tento fakt vnímají už neutrálně, protože v posledních letech se na literární scéně objevilo množství ženských autorek, které ve svých knihách představují seriózní ženské charaktery. Myslím, že je to dobře, protože o mužských hrdinech bylo v minulosti popsáno už dost stránek, takže sama vítám, že teď ten rozdíl mizí. Seriózní literatura, v níž je hlavní hrdinkou žena, začíná být standardem.

Takže v tom vidíte v průběhu těch dvanácti let, co jste přítomná na literární scéně, posun?

Ano, nejprve termín „ženská literatura“ novináři, tedy ne literární kritici a historici, často používali, ale s postupem času se s takovým přídomek setkávám už jen výjimečně.

Jak vnímáte kritické ohlasy na vaše dílo?

Nevyhledávala jsem je, ale když mi je někdo poslal nebo jsem někde v časopise narazila na recenzi, tak jsem si ji přečetla. Zjistila jsem, že devadesát procent z nich jsou většinou spíš stručné zprávy o knize, kde je hlavně přeříkaný obsah.

Co se týče těch opravdu hlubších recenzí, tak se snažím zachovat si od nich odstup.

Netrápím se jimi, ani se jimi zásadně neobveseluju, protože má recenzent většinou nějaký svůj pohled a v případě Gerty se literární pohled dost často prolínal s pohledem na otázku vyhnání. Takže to často byly takové „názorovky“ na danou problematiku, a nepomohly mi uvědomit si, jestli jsem mohla po stylistické stránce něco zlepšit, případně uchopit líp. Byla jsem ráda, že se o románu psalo, ale v podstatě mě to moc neovlivnilo.

Důležitější jsou pro mě reakce profesionálních čtenářů, což jsou lidé z nakladatelství; šéfredaktor, který to vždycky čte jako první, potom redaktorka a odborníci, kterým text dávám přečíst, aby ověřili, jestli sedí všechny historické reálie. To jsou pro mě klíčoví čtenáři, když to projde u nich, tak jsem spokojená a mám pocit uzavřeného díla, který už příliš nezmění negativní recenze nějakého kritika.

Existuje přesto nějaká kritika nebo recenze, která vám uvízla v paměti?

V podstatě jenom jedna, kde byla jakási genderově cílená urážka a ta byla myslím od Petra A. Bílka, cílila na moji ženskost. Určitě to neodcituju přesně, je to řada let, co jsem to četla, ani nevím, jestli to bylo přímo o Gertě, ale bylo v ní řečeno, že by bylo lepší, kdybych nepsala a věnovala se nějakým záslužnějším činností spojeným s mým ženským. Tehdy jsem si říkala, že tohle si mohl ušetřit.

V několika recenzích se objevilo, že pozice Blanky v románu je pozice autorky – vaše, generační pohled na odsun. Vnímáte to tak?

Já bych se identifikovala s potřebou Blanky si ten příběh babičky nějak víc „osahat“ a s tím, že byla tak iniciativní, že se připojila k Mládeži pro mezikulturní porozumění, což byla skupina, která sepsala v knize citovaný dopis. Kdybych měla tu možnost, tak bych

ráda stála v jejích botách. Ale jinak je Blanka v textu zmíněna jen okrajově, její postava není rozvinutá, o nějakém promítnutí mého uvažování nemůže být řeč. Když jsem tuhle knížku psala, tak jsem se ale kouskem svých myšlenek otiskovala do každé postavy, nicméně rozhodně se nedá říct, že by některá z nich měla mé biografické rysy, to určitě ne.

Máte nějakou oblíbenou současnou českou autorku? Někoho, kdo vás ve vlastním psaní inspiruje?

Pokud chci nějakou inspiraci, obracím se spíš k zahraničním autorkám, čtu třeba Ljudmilu Ulickou, Olgu Tokarczuk, Sofi Oksanen – tedy spisovatelky, vyjma Oksanen, z postkomunistických zemí zabývající se podobnými tématy jako já. Ty načítám poměrně zevrubně, ale spíš než kvůli inspiraci, tak proto, že je to takový referenční rámec, který mě zajímá. Z českých autorek potom ráda čtu třeba Petru Dvořákovou, Viktorii Hanišovou nebo Markétu Pilátovou či Alenu Mornštajnovou, naposledy se mi moc líbila kniha Pavly Horákové.

Příloha č. 8: Rozhovor s Alenou Mornštajnovou

Jaká byla vaše prvotní inspirace k napsání *Hany*?

Zaujala mě tyfová epidemie, která Meziříčí zastihla v roce 1954. Mnozí lidé ve městě si tu událost nepamatovali, přestože byla poměrně tragická, zemřelo hodně lidí a dost lidí onemocnělo, a od roku 1954 neuplynulo tolik času, aby na to lidé zapomněli. Ptala jsem se na epidemii tety, která o tom věděla dost, protože moje babička onemocněla, a rozhodla jsem se, že o tom napíšu. Některé obrazy mi připadaly ideální ke knižnímu zpracování, konkrétně třeba ten, kde lidé stojí na náměstí za sychravého počasí a poslouchají, jak rozhlas hlásí stav nemocných, dozvídají se o smrti někoho blízkého; to se mi zdálo hrozné, dozvědět se to takhle. To byl takový prvotní impuls.

Ale věděla jsem, že potřebuju nějaký příběh. Zajímají mě většinou rodinné vztahy, tak jsem se rozhodla, že napíšu příběh o sžívání dvou žen, které se k sobě dostaly kvůli podobnému osudu, přestože jsou každá úplně jiná. Vytvořila jsem postavu holčičky, která přišla o rodinu, a věděla jsem, že potřebuju ještě postavu tety, která bude nějakým způsobem podivná. Ale nevěděla jsem ještě, co by jí mělo poznamenat natolik, aby taková byla. Původně jsem se chtěla inspirovat osudem jedné místní ženy, které auto srazilo dítě v kočárku, a ona se z toho nikdy nevzpamatovala, ale když jsem začala číst o historii města a tyfové epidemii, narazila jsem na válečné události a zjistila, že i ve Valašském Meziříčí byla židovská komunita a že je to další věc, na kterou jsem nejen já, ale i město zapomnělo. Tak jsem si řekla, že udělám z té rodiny židovskou a tetu Hanu nechám projít válečnými událostmi. Nejdřív jsem to chtěla obsáhnout jen v závěrečné kapitole, jenže když se kniha píše, různě se vyvíjí a v průběhu jsem si uvědomila, že tetě Haně musím věnovat prostoru víc a musím jí dát vlastní hlas. Tehdy jsem se rozhodla, že poslední kapitoly bude vyprávět Hana.

Jak probíhaly přípravné práce před psaním *Hany*?

To bylo trochu problematické, protože co se týká konkrétně tyfové epidemie, existovalo velice málo pramenů. V roce 1954 totiž tyfová epidemie znamenala nezvládnutí hygienické situace. Ve městě nebyl vodovod, lidé brali vodu ze studní, takže se snadno

stalo, že se voda v jedné zkažila a vznikla nákaza. Krátce po této události se ve Valašském Meziříčí začal vodovod budovat, ale utlalo se to. I proto na to lidé ve městě nebo blízkém okolí, které to nezasáhlo, zapomněli, protože se o epidemii tyfu nemluvalo. Čerpala jsem tedy převážně z hlášení hygienických stanic a z kroniky města, v dobovém tisku se o tom nepsalo.

Samozřejmě jsem se ptala i pamětníků, ale během své spisovatelské kariéry jsem zjistila, že paměť lidí je velice ošidná, spoustu věcí si nepamatují dobře nebo si s vlastní vzpomínkou pletou něco, co si někde přečetli. Dělavám besedy i v tamním klubu seniorů, a když jsem se na epidemii vyptávala před publikováním *Hany*, vím, že si nikdo na nic nevzpomněl. Ale když jsem dělala besedu po Haně, tak si najednou všichni vzpomněli – ta kniha jim to připomněla. Z těch příhod bych mohla napsat druhou knihu. Ale tehdy se mi pamětníci hledali těžko.

Hana a Mira jsou nicméně jména skutečných děvčátek Hellerových, které zahynuly v Osvětimi v roce 1944, kdy byla největší hromadná vražda českého židovského obyvatelstva, zemřelo tam hodně meziříčských židů.

Dalšími prameny byly výpovědi přeživších holokaustu, které jsou na internetu. Ty výpovědi jsou většinou v angličtině, ale mám výhodu, jsem angličtinářka, takže jsem z toho mohla čerpat. Svědectví jsem použila v popisech situací, do kterých se dostala Hana.

A o čem je *Hana* pro vás osobně? Neptám se na dějovou linku, spíš s čím si příběh vnitřně spojujete, s jakým motivem, myšlenkou či sdělením.

Pro mě osobně to v první řadě nikdy nebyla kniha o holokaustu, ale o sžívání dvou velmi odlišných bytostí.

Co vás jako autorku přitahuje na společenských románech odehrávajících se během událostí 20. století? A proč jste si zvolila řekněme jako kulisy svých příběhů druhou světovou válku a dobu socialismu?

To si vždycky zvolí příběh. Kromě *Hany*, kde jsem začínala obrazem z tyfové epidemie, vždy začínám nějakým příběhem. Když jsem psala úplně první knihu, *Slepu mapu*, čerpala jsem z příběhu jedné paní ve vlaku, to už je stará historka. Vyprávěla o své dceři, tak hezky, s takovou láskou, ale mezi nimi to drhlo, sobě navzájem si to říct nedokázaly, to mě zaujalo. Říkala jsem si, že vytvořím příběh, ve kterém popíšu jejich vztah. U *Hotýlku* jsem zase chtěla napsat příběh dvou bratrů, z nichž jeden žije v socialistické společnosti, a aniž s režimem spolupracuje, dokáže v něm existovat a ledacos využít ve svůj prospěch. Ten druhý proti němu taky nebojuje, ale to, že žije po svém, je problém. V *Tichých rocích* jsem chtěla psát o neporozumění a o tom, jak je důležité, aby mezi sebou lidé mluvili, hlavně v rodině. A jako vždy se mi to roztáhlo do určitého časového období, protože mám pocit, že k porozumění motivaci hrdinů potřebuju popsat jejich život a ten život nějakou dobu trvá, odehrává se v nějakých kulisách a tímto způsobem se mi tam dostává historie. Ale v první řadě mám na paměti příběh.

Románů, které se dotýkají druhé světové války, vychází v posledních dekádách celá řada. Zároveň je mnoho z nich ohromně úspěšných, pravidelně obsazují přední příčky nejprodávanějších knih. *Hana* patří i roky po vydání rovněž k nejprodávanějším knihám. Čím si myslíte, že to je, že to téma tolik táhne – autory i čtenáře?

Když jsem psala *Hanu* a poslouchala výpovědi přeživších holokaustu, v jednu chvíli jsem si uvědomila, že už to nepotřebuju poslouchat, že toho mám narešeršováno spoustu a využiju tak pět procent, ale myslím, že za tím je fascinace tou hrůzou. Pro mě třeba bylo až neskutečné poslouchat, co jsou lidé schopni spáchat na druhém, jak jsou schopni si ubližovat. Dospěla jsem do takového momentu, kdy jsem si řekla, že už s tím musím přestat, nečtu výpovědi, nevracím se ke koncentračnické literatuře a sama jsem se to snažila napsat tak, aby to nebyla literatura o holokaustu, a velice mě mrzí, když se o ní jako o knize o holokaustu mluví. Vyšla asi ve čtrnácti překladech a v naprosté většině je to prezentováno jako kniha o holokaustu, i obálka tomu na první pohled odpovídá, na první

dobrou čtenáři řekne, že je to koncentračnická literatura a já s tím nenadělám vůbec nic. Jednak to pro mě koncentračnická literatura není, jednak to považuji za takovou zradu na čtenáři, který si tu knihu koupí a očekává *Tatěra z Osvětimi*, a toho se v Haně nedočká.

V současné české literatuře, která se dotýká druhé světové války, se často objevují témata jako odsun Němců, odboj a samozřejmě holokaust. Je podle vás nějaké subtéma, o kterém se nepíše?

Asi jsem nad tím takhle nepřemýšlela, sama už se tématu války tolik věnovat nechci, ale myslím, že těch příběhů je spousta – jen tady na Valašsku. Třeba když se podíváte mezi partyzány, mezi nimiž byla řada hrdinů, ale byli tam i lidé, kteří byli zločinci. Myslím, že to není tolik zmapované téma, ale já o něm nikdy psát nebudu, to vím.

Váš nejnovější román *Listopád* pracuje s takzvanou alternativní historií (a přítomností). Podobným směrem se ve svých dílech ubírá stále více autorů, třeba Ian McEwan s nedávno vydaným románem *Stroje jako já*. Myslíte, že je to částečně tím, že by historická témata v beletrii mohla být časem takřikajíc vyčerpaná? Nebo je za tím spíše touha experimentovat?

Když jsem začínala přemýšlet nad *Listopádem*, tak jsem se zařekla, že nechci napsat žádnou dystopii, že chci napsat knihu, která bude co nejpravděpodobnější, o tom, jak by to asi ve skutečnosti bylo. Dala jsem si určité mantinely. Měla jsem okamžiky, kdy jsem měla chuť to rozbalit a pořádně popustit uzdu fantazii, ale zastavila jsem se a napsala to tak, aby to odpovídalo české skutečnosti. Měla jsem trošku smůlu, že zrovna když jsem měla rozepsaný *Listopád*, tak Margaret Atwoodová přišla se *Svědectvím*. Četla jsem to loni a v první třetině je popis převratu – to už jsem byla dávno v půlce psaní *Listopádu* – a říkala jsem si, že to určitě budou připodobňovat. Ale tomu se člověk nevyhne.

Nemyslím si ale, že by podobné knihy nahradily historickou prózu. Tyhle žánry vedle sebe vždy existovaly a dál existovat budou. Je ale pravda, že pro mě jako autora bylo zajímavé odběhnout si někam jinam.

Jak vnímáte kritické ohlasy na vaše dílo?

Ze začátku, když mi vycházely první knížky, jsem je četla a dokonce jsem se snažila jimi řídit. Ale časem jsem zjistila, že bych se musela zbláznit, protože co se líbí jednomu, nelíbí se druhému, jeden řekne, že děj plyne pomalu, druhý, že má příliš rychlý spád. Jeden řekne, že děj není bohatý, druhý, že tam mám příliš mnoho motivů. I když mě většinou pochválí, pokaždé se tam něco najde.

Když na nějakou recenzi narazím, nebo mi ji někdo pošle, tak si ji přečtu, ale nevyhledávám je. Není to pro mě až tak důležité, protože mě to v ničem neobohacuje. Ale když mi něco vytknou, tak mě to samozřejmě mrzí.

Je nějaká recenze nebo kritika, která vám uvízla v paměti?

Ano, jedna, ve které autor napsal, že psát lehce je dar i prokletí. Pamatuju si, jak jsem litala po obývacíku a říkala si: Lehce? Kdybych psala lehce, tak píšu víc než dvě stránky denně. Mně to strašně dlouho trvá, text několikrát pročišťuju, lehce opravdu nepíšu. Cítila jsem trochu nespravedlnost. A potom si pamatuju tu, kde autor řekl, že se vezu na vlně holokaustu, ta se mi taky zaryla do paměti.

Píšete i pohádky. Vyvažujete tím těžká témata svých románů? Je to pro vás způsob odreagování?

Ano, je to takový návrat do dětského světa, kdy měl člověk pocit, že život je nekonečný a všechno má řešení, všechno dobře dopadne. Můžete pustit uzdu fantazii. Snažím se, aby byly vtipné, nepouštím do nich zlo. Pro mě je to takové konejšivé psaní, napsala jsem jednu pohádku po *Haně* a jednu teď po *Listopádu*, který je také takový tíživější.

Kterou českou autorku máte ráda?

Mám ráda Květu Legátovou, kdybych měla vybrat svoji nejoblíbenější českou knihu, tak jsou to rozhodně *Želary*. A potom mám ráda Terezu Boučkovou. Píše úplně jinak než já a obdivuju, jak se ve svých knihách dokáže odhalit. Píše o sobě, o tom, co si myslí, ale taky

dost intimní věci, které já napsat neumím. Možná trochu přítomná jsem ve své poslední knize, ale jinak se tomu vyhýbám, mám pocit, že bych si rozkradla duši. Chci si to svoje zachovat. Ale k Tereze Boučkové velmi vzhlížím.

Věnujete se i překladům knih. Ovlivnila vás nějak zahraniční tvorba při vlastním psaní?

Už asi tři roky se jim nevěnuju, ani neučím – už jenom píšu. A neřekla bych, že ovlivnila. Když píšete, chcete mít svůj vlastní styl, nechcete přejímat cizí. Ale mám opravdu ráda tvorbu Johna Irvinga, obdivuju jeho imaginaci. Nikdy jsem si ale neřekla, že budu psát jako on, i když by to bylo asi skvělé.

Psala jste odmalička? Nebo jste se k tomu dostala spíš až v průběhu života – a co bylo případně tím zlomovým okamžikem?

Chtěla jsem vždycky psát, ale protože život není tak jednoduchý, tak jsem se k tomu dostala později. Dvakrát jsem se nedostala na vysokou školu, potom přišlo manželství, rodina, a začala jsem studovat až po revoluci. Potom jsem začala překládat, učit na střední škole a po roce 2000 nastal zlom, kdy jsem věděla, že se chci začít psaní věnovat intenzivně. Dala jsem výpověď a riskovala, že se budu živit jen překládáním a soukromými kurzy. Bála jsem se tehdy cokoliv odmítnout a času bylo málo, proto jsem první knihu psala až do roku 2011. Potom jsem *Slepou mapu* poslala do Hosta a asi po půl roce jsem se dočkala vyjádření, že knihu vydají.